

Veronika Dundure, Anna Vulāne, Elita Stikute

**Latgaliešu rakstu valodas un novadmācības
apguve kompetenču pieejā balstītā mācību
saturā**

Metodiskie ieteikumi

Rīga 2018

SATURS

Ievads

1. Latgaliešu rakstu valodas apguves pamatojums.....
2. Novadmācības apguves pamatojums.....
3. Novadmācības standarta projekts
4. Metodiskās iestrādes

Literatūra

Mācību satura izstrādē izmantojamie avoti

Pielikums

1. Latgaliešu rakstu valodas standarts pamatskolai.....
2. Latgaliešu rakstu valodas standarts vidusskolai.....

IEVADS

2016. gada nogalē Latvijā Valsts izglītības satura centrā tika uzsākts vērienīgs ESF projekts „Kompetenču pieeja mācību saturā” (Skola2030), kura mērķis ir izstrādāt, aprobēt un pēctecīgi piecu gadu laikā ieviest Latvijā tādu vispārējās izglītības saturu un mācību pieeju bērniem un jauniešiem vecumā no 1,5 gadiem līdz 12. klasei, kas nodrošina mūsdienās vajadzīgās zināšanas, prasmes un attieksmes (Bojāre 2018). 2018. gada rudenī valdībā tika apstiprināti divi projekta laikā izstrādātie dokumenti – pirmsskolas vadlīnijas un pamatzglītības standarts. Projekta idejas, tā norise un izstrādātie dokumenti ir gan slavēti, gan argumentēti kritizēti. Šī pētījuma uzdevums nav izvērtēt izstrādāto standartu saturu. Mūsu uzdevums ir noskaidrot, vai projektā beidzot ir ņemta vērā prasība, kas izskanēja jau pagājušā gadsimta 90. gados, tika atkal un atkal pausta dažādos forumos, kongresos, publikācijās, pētījumos šajā gadsimtā (sk. Pošeiko 2011, 2016; Lazdiņa 2009, 2010, 2012, Šuplinska 2013; Šuplinska, Leikuma 2012, 2018) un ierakstīta arī Apvienotā pasaules latviešu zinātnieku 3. kongresa un Letonikas 4. kongresa (2011) rezolūcijā, proti, turpināt sabiedrības izglītošanu Latgales vēstures, valodas, literatūras jautājumos, panākot sabiedrības attieksmes maiņu, vēsturiski pamatota faktoloģiskā materiāla iekļaušanu skolas mācību grāmatās (vēsturē, valodā, literatūrā). 2012. gadā notika 3. pasaules latgaliešu saiets Rēzeknē, kura noslēgumā arī tika parakstīta Saeimai un valdībai adresēta rezolūcija. Tajā uzsvērts, ka steidzami risināms viens no būtiskākajiem uzdevumiem – stiprināt latgaliešu rakstu valodas attīstību un panākt pārmaiņas izglītības sistēmā, ieviešot novadmācību kā priekšmetu, iekļaujot latgaliešu rakstu valodas un kultūrvēstures olimpiādes valsts olimpiāžu sarakstā un izstrādājot mācību līdzekļus latgaliešu rakstu valodas, literatūras, kulturoloģijas sekmīgai apguvei skolā un augstskolā. Dažas šīs rezolūcijas prasības ir īstenotas (sk. plašāk Pošeiko 2016; Šuplinska, Leikuma 2018), bet latgaliešu rakstu valodas vai novadmācības kā priekšmeta ieviešana Latgales skolu mācību ciklā ir atstāta skolas ziņā, kā arī gandrīz pilnībā ignorēta nepieciešamība padziļināt latviešu valodas un literatūras (arī vēstures, kulturoloģijas) mācību saturu, iestrādājot tajā pietiekamā apjomā latgalisko komponentu. Turklāt būtiski ir arī tas, ka līdz šim latviešu valodas mācību līdzekļos nepietiekami tiek atklāta latviešu valodas izlokšņu daudzveidība, savukārt vēstures, kulturoloģijas un sociālo zinību mācību saturs izstrādāts tā, ka skolēniem neveidojas izpratne par latviešu tautas vēsturi, katram novadam raksturīgo un Latvijai kopīgo kultūrvēsturisko attīstību un vērtību pārmantojamību. Bet tagadējie skolēni būs tie, kuri veidos nākotnes sabiedrību un attīstīs

kultūru, paši būdami sabiedrības un kultūras daļa. Ja netiek nodrošināta saikne starp paaudzēm un pārmantots kultūras stabils kodols, tad ar laiku šāda sabiedrība zaudē savu kultūras identitāti un zūd kā tās attīstītāja. Tāpēc katrai tautai ir svarīgi nodrošināt sava kultūras mantojuma saglabāšanu visā tā daudzveidībā un bagātināt to ar jauniem, kvalitatīviem sasniegumiem, nevis atšķaidīt ar surogātkultūras izpausmēm. Tas nozīmē, ka sociālās normas un vērtības, simbolu un zīmju sistēma, valoda un tajā radītie kultūras teksti un artefakti, kas nodrošina pārmantojamību, ir arī nozīmīgs pārmaiņu avots un pārveidojas atbilstoši sabiedrības attīstības līmenim un vajadzībām. Tas, cik lielā mērā saglabājam vai iznīcinām savas kultūras vērtības, ir atkarīgs gan no katra indivīda attieksmes un uzskatiem, gan no valsts politikas. Vēsture un pieredze liecina, ka tieši personība ir tā, kas būtiski ietekmē kultūras vērtību, t. sk. valodas, saglabāšanu un attīstīšanu. Katras sabiedrības un cilvēka valodu un rakstību kā būtisku kultūras pastāvēšanas komponentu katra kopiena pārmanto no saviem senčiem un izmanto atbilstoši komunikatīvajām vajadzībām, tādējādi saistot sevi ar noteiktu kultūras tradīciju. Mēs ienākam kultūras pasaulē un sociumā ar valodu un caur valodu. Kā zināms, viens no tās attīstības un saglabāšanas nosacījumiem ir valodas apguves kvalitāte jau agrīnā bērnībā, pilnvērtīga izmantošana un padziļināta iepazīšana izglītības procesā un pozitīva, atbildīga attieksme pret valodu un nacionālo literāro mantojumu visā dzīves laikā.

Projekta *Skola 2030* sniegtais vispārējās izglītības mācību satura un pieejas apraksts liecina, ka tā izstrādātāji apzinās tieši vērtīborientētas izglītības nozīmīgumu, skolēnu tikumu attīstīšanas nepieciešamību, tāpēc pamatota šķita doma, ka iecerētais gūs pilnvērtīgu atspoguļojumu standartos un tiks īstenots mācību saturā. Diemžēl, iepazīstot valodu, sociālās un pilsoniskās, kultūras izpratnes un pašizpaušmes mākslā mācību jomas standartu saturu, nākas secināt, ka aprakstā nosauktās vērtības *kultūra, latviešu valoda, Latvijas valsts* un ieradumu apraksta norāde, ka pamatzglītības posmā skolēns kļūs par *atbildīgu sabiedrības dalībnieku*, kurš iedziļinās, līdzdarbojas un sadarbojas, lai kopā ar citiem veidotu tādu sabiedrību, kādā vēlamies dzīvot; **pilnvērtīgi piedalās sociālajā, politiskajā, ekonomiskajā un kultūras dzīvē**, kā arī rūpējas par savu, citu un kopīgo labumu; **patstāvīgi veido izpratni par pasauli, Latvijas un latviešu valodas nozīmību tajā un sekmīgi darbojas daudz kultūru, daudzvalodu un digitālajā vidē u. tml.**, nav izdevies pietiekami uztveramā veidā iekļaut nedz mācību procesā sasniedzamo rezultātu formulējumos, nedz latviešu valodas paraugprogrammā (skatīts tās augusta variants). Nenoliedzami, gan skolotājs, gan mācību līdzekļa autors var standartos formulēto rezultātu zemteksta dzīlēs atrast iepriekš nosauktās vērtības (it īpaši sociālajā un pilsoniskajā mācību jomā), tomēr

rodas jautājums – vai tas, ka standarti veidoti tā, ka tos gandrīz vai pilnībā varētu izmantot jebkurā valstī vai Latvijas pamatizglītības saturu izstrādāt, ignorējot Latvijas kultūrvēsturisko pieredzi, ir apzināta globalizēšanas tendence vai nejaušība? Izcils latviskās kultūrintimitātes un līdz ar to arī latvisko sakņu nociršanas paraugs ir kultūras izpratnes un pašizpaušmes mākslā mācību jomas standarts, kurā norāde, ka tā saturs attiecināms uz Latviju, latviešu literatūru, mākslu, pamanāma vien 4 reizes:

1.10. Salīdzina dažādu folkloras (dziesmu folklorā, vēstītājfolklorā, brahiloģismi) un literatūras veidu un žanru (fabula, dzejolis, literārā pasaka, stāsts, pasaku luga) pazīmes latviešu un cittautu literāros darbos.

1.10. Argumentēti pamato dažādu folkloras un literatūras veidu (lirika, epika, liroepika, drāma) un žanru (novele, romāns, dzejolis, miniatūra, komēdija, drāma, eposs, poēma, balāde, dzejproza) pazīmes latviešu un cittautu literāros darbos.

3.5. Pēta un pēc paša veidotiem kritērijiem vērtē iespēju nozīmīgākajos pasaules un Latvijas mākslas (literatūra, vizuālā un audiovizuālā māksla, mūzika, teātris, arhitektūra un dizains) darbos un kultūrtelpā paust identitāti.

3.8. Klausās un atšķir latviešu tautas tradicionālos mūzikas instrumentus (kokli, trideksni, sietiņu, stabuli) pēc attēla un skanējuma. Grupās pēta un atklāj instrumentu skaņas veidošanās principus.

Sociālajā un pilsoniskajā mācību jomā sasniedzamie rezultāti daudz vairāk orientēti uz Latviju, tās vēsturi un kultūru (1.5, 1.6, 3.4, 3.5, 3.6, 5.2, 6.1, 6.3, 6.4, 6.5, 7.1, 7.3). Protams, standarta „Mācību saturs valodu jomā: latviešu valoda” pilnībā attiecas uz latviešu valodu. Tiesa, tajā pazudis sociokultūras kompetences satura aspekts, kas bija novitāte iepriekšējā (2008) latviešu valodas standartā, nav arī norādes, ka skolēniem būtu jābūt vismaz priekšstatam par latviešu valodas dialektiem un latgaliešu rakstu valodu. Vienīgais sasniedzamais rezultāts, kurā rodama norāde uz izlokšņu esamību latviešu valodā, ir 3.1.2. punkts: *Saklausa un skaidro ģimenē un tuvākajā apkārtnē lietotos, no literārās valodas atšķirīgos vārdus, piemēram, sarunvalodas vārdus, aizguvumus, izlokšņu vārdus vai vārdus, kas rada emocionālo ekspresiju. Pamato to lietojumu saziņā.* (Šeit netiek vērtēta standartu valodiskā kvalitāte un terminu lietojums).

Tātad, to mācību jomu standartu, kuru satura īstenošana mācību procesā pamatizglītības posmā ir pati būtiskākā skolēnu nacionālās un kultūras identitātes veidošanā, savas valsts – Latvijas – pratības attīstīšanā, analīzes rezultātā nākas secināt, ka:

- prasība izglītēt sabiedrību Latgales vēstures, valodas, literatūras jautājumos, panākot sabiedrības attieksmes maiņu, vēsturiski pamatota faktoloģiskā materiāla iekļaušanu

skolas mācību grāmatās (vēsturē, valodā, literatūrā), arī jaunajos standartos ir konsekventi ignorēta, jo nevienā no standartiem nav minēts latgaliskais komponents;

- sociālajā un pilsoniskajā mācību jomā sasniedzamie rezultāti ir orientēti uz Latvijas vēstures un kultūras izzināšanu, tomēr, ņemot vērā mācību satura apjoma un stundu skaita kopsakarības, nav pamata domāt, ka attiecīgajos priekšmetos būs pietiekamā apjomā iestrādāts arī katram Latvijas kultūrvēsturiskajam novadam specifiskais.

Tāpēc, ja vēlamies, lai Latvijas jaunās paaudzes vērtību sistēmā būtu tādas vērtības kā *Latvijas valsts, tās kultūra, latviešu valoda* un skolēns kļūtu par *atbildīgu sabiedrības dalībnieku, kurš iedziļinās, līdzdarbojas un sadarbojas, lai kopā ar citiem veidotu tādu sabiedrību, kādā vēlamies dzīvot; pilnvērtīgi piedalās sociālajā, politiskajā, ekonomiskajā un kultūras dzīvē, kā arī rūpējas par savu, citu un kopīgo labumu; patstāvīgi veido izpratni par pasauli, Latvijas un latviešu valodas, t. sk. latgaliešu rakstu valodas un latviešu valodas izloksni, nozīmību tajā*, tad izglītības sistēmā ir jānodrošina šāda iespēja, panākot, ka:

- visās skolās tiek ieviests mācību priekšmets *Novadmācība*,
- Latgales skolās novadmācības saturs tiek īstenots latgaliešu rakstu valodā,
- latviešu valodas programmu paraugā un mācību līdzekļos tiek iekļauta optimāla informācija par latgaliešu rakstu valodu, latviešu valodas izloksnēm un dialektiem, kā arī lībiešu valodu,
- kultūras izpratnes un pašizpaušmes mākslas (īpaši latviešu literatūras) mācību jomas, kā arī sociālās un pilsoniskās mācību jomas programmu paraugos un mācību līdzekļos tiek konsekventi iekļauta priekšmeta saturam piemērota būtiskākā informācija par latgaliešu literatūru un mākslu, Latgales vēsturi un jaunākajiem laikiem.

Tas sekmēs ne tikai projekta Skola 2030 ideju un uz vispusīgi attīstītas personības izglītošanu orientētas veseluma pieejas pilnvērtīgu īstenošanu, bet arī nodrošinās to, ka mazināsies un zudīs tā spriedze sabiedrībā, ko raisa zināšanu nepietiekamība par latgaliskā komponenta nozīmi Latvijas kultūrā un vēsturē, no vienas puses, un aizvainojums par latgaliskajai identitātei būtisku vērtību nepietiekamu respektēšanu reģionālajā un valsts mērogā, no otras puses. Tad arī Franča Trasuna vēl pagājušā gadsimta sākumā paustā atziņa, ka „Dažs skūluots tautīts zyna, cik motu auga Nīčis i Šopenhauera buorzdā, cik gars ir Muhameda svātais, nu dabasim nūlaistais akmiņš Kaabā, bet nazyna, kaiduos jiuru moluos meklejama Latgola i kaidu volūdu runoj tuos īdzeivuotuoji”, beidzot pēc 100 gadiem būs zaudējusi savu aktulitāti.

1. Latgaliešu rakstu valodas apguves pamatojums

Zināšanām mūsdienās ir ļoti liela nozīme, jo to esamība sekmē vēlmi iegūt jaunas zināšanas, attīstīt jaunas prasmes, lai spētu orientēties jaunos apstākļos. Kā jau norādīts iepriekš, vēl arvien, tieši tāpat kā iepriekšējo latviešu valodas un literatūras standartu izstrādes laikā šī gadsimta sākumā, latgaliskais komponents pamatizglītības mācību saturā Latvijas izglītības sistēmā tiek mērķtiecīgi un konsekventi ignorēts. Bet aksioma ir tas, ka latgaliešu rakstu valoda un literatūra ir būtiska latviešu kultūras daļa. Cik lielā mērā šis apgalvojums atbilst realitātei? Parasti to, kas ir kultūrnozīmīgs, pazīst un atzīst liela daļa sabiedrības, informācija par attiecīgajiem kultūras faktiem tiek ietverta izglītības saturā, nozari aptverošos zinātniskos apcerējumos u. tml.

1998. gadā literārzinātnieks Vitolds Valeinis izdevumā „Latgaliešu literatūras vēsture” rakstīja: *Vispār, salīdzinot ar padomju laiku, kad valdītāji latgaliešu valodu bija atzinuši par nevēlamu (..), tagad tiek atzīts, ka nācijas kultūras dārzā latgaliešu valoda, literatūra, folklorā nav nekāda nezāle, no kā būtu jāatbrīvojas, bet taisni otrādi – tā ir zieds, kas latvisko dārzu dara bagātāku, krāšņāku un tāpēc prasa arī kopšanu* (Valeinis 1998: 164). Tomēr, lasot „Latviešu literatūras vēsturi” trīs sējumos (Hausmanis 1998, Hausmanis 1999, Hausmanis 2001), Gunta Bereļa darbu „Latviešu literatūras vēsture. No pirmajiem rakstiem līdz 1999. gadam” (Berelis 1999) u. c., kā arī publikācijas preses izdevumos par un pret latgaliešu rakstu valodu un komentārus, analizējot mācību līdzekļus un latviešu filologu, skolotāju sagatavošanas programmas, neizdevās gūt pārliecinošu apstiprinājumu V. Valeiņa cerīgajam izteikumam. Protams, latgaliskā nots Latvijas kultūrtelpā ir sadzirdamāk ieskanējusies gan ar Jāņa Streiča filmu „Cilvēka bērns” (1991) un viņa Latgales cildinājumu, gan „Borova MC” un citu grupu uzstāšanos, ar Eriņu, Puncuļu, Igaunu, Uškānu, Tihovsku un citu ģimeņu dziesmām, gan ar daudziem citiem notikumiem, radot Latvijas sabiedrības attieksmē daudz pozitīvu pārmaiņu. Tajā pašā laikā nākas atzīt, ka tās pagaidām ir virspusējas pārmaiņas, kas nav skārušas dziļākos uztveres un domāšanas slāņus, bet jo īpaši Latvijas izglītības un zinātnes sistēmu. Izņēmums ir Latgales zinātnieku pētījumi un tās dažas skolas, kurās viedi skolotāji latgaliešu rakstu valodu, literatūru, kultūrvēsturi sāka mācīt jau pagājušā gadsimta 80. gadu beigās fakultatīvi, pulciņos, negaidot nekādus lēmumus (plašāk sk. Vulāne 2011, Pošeiko 2016), kā arī tie skolotāji visā Latvijā, kuri apzinās nepieciešamību radīt skolēniem pilnīgāku priekšstatu par visiem latviešu valodas paveidiem un literatūras, kultūras dažādību. Jāņem vērā arī tas, ka latgalieši dzīvo ne tikai Latgalē. 2011. gada tautas skaitīšanā tika konstatēts, ka arī citos Latvijas novados ir

iedzīvotāji, kuri runā latgaliski ikdienā: Kurzemē – 1,4 %, Rīgā, Pierīgā, Vidzemē un Zemgalē – 3,9–4,5 % iedzīvotāju (CSP 2016: 105).

Lai attīstītu katra jaunā cilvēka reģionālo identitāti kā nacionālās identitātes daļu, nepieciešams mērķtiecīgi virzīts mācību process, proti, attiecīgs mācību saturs valodā, literatūrā, vēsturē, kulturoloģijā, mūzikā u. tml. Pasaules uztveres, vērtību sistēmas pamats bērnam veidojas ģimenē un tiek nostiprināts, bagātināts ar jaunām zināšanām un pieredzi mācību procesā skolā. Kāda ir situācija mūsdienu Latvijas izglītības sistēmā pētāmā jautājuma kontekstā? Tā kā vairākus gadu desmitus latgaliskais komponents (latgaliešu rakstu valodas un literatūras attīstības fakti) mācību saturā tikpat kā neparādījās, nepieciešams noskaidrot, kas mainījies Latvijas neatkarības ceturtdaļgadsimtā. Lai gūtu atbildi uz šo jautājumu, tika veikts pētījums ar mērķi izzināt, kādi latgaliešu rakstu valodas un literatūras apguves aspekti norādīti izglītības satura normatīvajos dokumentos un kāds mācību saturs par latgalisko komponentu iekļauts latviešu valodas un literatūras mācību līdzekļos, kā arī noskaidrot skolēnu un skolotāju par šo jautājumu apguves nepieciešamību. Lai sasniegtu šo mērķi, izmantojot hermeneitikas metodi (Gadamer 1999), tika analizēti:

- mācību procesa normatīvie dokumenti – pirmsskolas izglītības vadlīnijas, mācību priekšmetu „Latviešu valoda” un „Literatūra” pamatzglītības un vidējās izglītības standarti,
- minēto mācību priekšmetu programmu paraugi un mācību līdzekļu komplekti 1.–12. klasei.

Tika veikta arī 10.–12. klases skolēnu un latviešu valodas un literatūras skolotāju aptauja. Pētot normatīvos dokumentus, mācību līdzekļus un respondentu atbildes, tika noskaidrots:

- kā latgaliešu rakstu valodas un literatūras veidošanās un attīstības jautājumi atspoguļoti mācību priekšmetu standartos un paraugprogrammās,
- kā šie jautājumi atklāti latviešu valodas un literatūras mācību līdzekļos, kas izstrādāti no 1990. līdz 2015. gadam,
- ko par latgaliešu rakstu valodas un literatūras zināšanām liecina skolēnu un skolotāju aptaujas rezultāti,
- kāda ir skolēnu un skolotāju attieksme pret to, ka latviešu valodas un literatūras mācību saturā tiek iekļauts materiāls par latgaliešu rakstu valodu un literatūru.

Analīzē izmantoti arī vērojumi, kas gūti pedagoģiskajā darbā skolā un augstskolā. Rezultātā tika iegūta pārdomu un politisku lēmumu vērtā informācija.

Nemot vērā to, ka Latvijā vēsturiski izveidojušās divas rakstu tradīcijas – latviešu literārās valodas (turpmāk LLV) un latgaliešu rakstu valodas (turpmāk LTG) tradīcija – un LTG ir ļoti svarīga latgaliešu reģionālās un kultūras identitātes sastāvdaļa un Latvijas kultūras būtiska vērtība, jau 1989. gadā pieņemtā „Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Valodu likuma” 15. pantā tika noteikts, ka *Latvijas Padomju Sociālistiskajā Republikā ir garantēta latviešu valodas, arī izlokšņu un latgaliešu rakstu valodas lietošana visās kultūras jomās*, kā arī tas, ka *valsts garantē arī lībiešu kultūras saglabāšanu un attīstīšanu lībiešu valodā* (AP 1989). Savukārt „Valsts valodas likuma” 3(4). pantā noteikts, ka *Valsts nodrošina latgaliešu rakstu valodas kā vēsturiska latviešu valodas paveida saglabāšanu, aizsardzību un attīstību* (MK 1999). Ja likums tiktu pienācīgi ievērots, jau 20. gadsimta 90. gados bija jānodrošina iespēja skolēniem iegūt izglītotam cilvēkam nepieciešamās zināšanas ne tikai par LLV, bet arī par LTG, izloksnēm, dialektiem un lībiešu valodu, kā arī Latgales vēsturi, kultūru un literatūru, piedāvājot pārdomātu, līdzsvarotu mācību saturu, kas sekmē ikvienā Latvijas kultūrvēsturiskajā novadā radīto vērtību iepazīšanu. Šāds saturs būtu nozīmīgs ieguldījums reģionālās, nacionālās un kultūras identitātes veidošanā, kā arī patriotiskajā audzināšanā. Lai to iekļautu mācību līdzekļos, gan mācību priekšmetu standartos, gan programmās un programmu paraugos bija jānorāda, kādas zināšanas un prasmes skolēniem jāapgūst saistībā ar LTG. Tad visās Latvijas skolās nonāktu vismaz nepieciešamās informācijas minimums. Bet ar to vēl nepietiek, lai nodrošinātu LTG saglabāšanu, aizsardzību un attīstību. Bija un ir vajadzīgs arī valsts atbalsts LTG un literatūras pilnvērtīgai apguvei Latgales skolās, risinot jautājumu par mācību stundu skaitu, mācību literatūru un skolotāju sagatavošanu.

Analizējot „Noteikumus par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām” (MK 2012) mācību priekšmeta „Latviešu valoda” un „Literatūra” pamatzglītības (MK 2014a, MK 2013a) un vidējās izglītības (MK 2014b, MK 2013b) standartus un paraugprogrammas, tika konstatēts, ka nedz LTG kā latviešu valodas paveids, nedz latgaliski sarakstītā literatūra (izņemot Jāņa Klīdzēja romānu „Cilvēka bērns”, kas turklāt nav LTG) tajos nav minēta. Iespējams, tas ir viens no iemesliem, kāpēc pēdējos divdesmit piecos gados izstrādātajos mācību līdzekļos šie tematiskie loki skarti tikai sporādiski, bet LTG, literatūra un Latgales vēsture tā arī palikusi par latviešu kultūrvēsturiskās apziņas marginālo telpu.

Ikvienas valodas attīstības un saglabāšanas būtisks noteikums ir tās izzināšana un izmantošana izglītības procesā un kultūrvēsturiskā mantojuma iepazīšana nacionālo vērtību kontekstā, tāpēc ir svarīgi, lai skolas mācību saturā LTG un literatūrai būtu ierādīta pienācīga vieta ne tikai Latgalē, bet visā valstī. Tas būtu nozīmīgs ieguldījums Valsts valodas likumā

paustās apņemšanās īstenošanā, turklāt nostiprinātu latgaliešu valodas pozīcijas ģimenē un vietējā sabiedriskajā telpā, mazinot vecāku vēlmi sazināties ar bērniem „trešajā izloksnē”, kas savukārt negatīvi ietekmē bērnu runas kvalitāti LLV. Lidijsa Spārīte, analizējot 2011. gada tautas skaitīšanas datus, norāda, ka *kopumā ikdienā latgaliski sazinājās 8,8 % iedzīvotāju, bet bērni līdz 17 gadu vecumam – 5,7 %. Visvairāk latgaliski runāja Latgales reģionā – 35,5 % no visiem iedzīvotājiem, bet bērni vecumā līdz 17 gadiem – tikai 27,0 %, Savukārt Ciblas novadā ikdienā latgaliski runāja 87,5 % no visiem novada iedzīvotājiem, tai skaitā 85,3 % bērnu vecumā līdz 17 gadu vecumam* (Spārīte 2013: 13). Šāda situācija liecina, ka jaunā paaudze arvien mazāk runā latgaliski, līdz ar to arī LTG attīstība ir apdraudēta.

Bērna latviešu valodas attīstības kvalitāti nosaka vairāki vides faktori:

- valodas vide ģimenē,
- valodas vide pirmsskolas, pamata un vidējās izglītības iestādēs,
- valodas vide sabiedriskajā telpā.

Latgalē lielākā daļa bērnu latviešu valodu apgūst nevienmērīgā sociolingvistiskā vidē. Ģimenē bērna latviešu valodas apguve notiek:

- dzimtajā izloksnē, ja visi ģimenes locekļi sazinās kādā no augšzemnieku dialekta izloksnēm,
- latviešu literārajā valodā, ja tā ir saziņas valoda,
- latgaliešu rakstu valodā (zināmā mērā), ja kopā ar bērnu tiek lasīta latgaliski rakstītā literatūra vai apgūts LTG mācību saturs,
- t. s. „trešajā izloksnē”, ja saziņa notiek, latgalisko runu pielāgojot LLV,
- bilingvāli (izloksne – LLV, izloksne – mazākumtautību (lietuviešu, poļu, krievu, ukraiņu u. c.), LLV – mazākumtautību valoda, latviešu valoda – vācu, itāļu vai cita ģimenes valoda.

Kā liecina projektā „Latviešu valodas monolingvāla un bilingvāla apguve: rīki, teorijas un lietojums” (LAMB) gūtā pieredze, daļai augšzemnieku dialektā runājošu vecāku grūtības sagādāja MakArtura-Beitas (*MacArthur-Bate*) „Komunikatīvās attīstības testa” jautājumi, kas veidoti atbilstoši LV sistēmai. Tā kā saziņa ar bērnu notiek pamatā dzimtajā izloksnē, tad bērna runā fonētikas un morfoloģijas līmenī vērojamas dažas no LV atšķirīgas parādības. Tajā pašā laikā vecāki, konsultējoties par testa aizpildīšanu, norādīja, ka, nonākot mācību vidē, bērna latviešu valodas kvalitāte ir labāka nekā tad, ja mājās runā kļūdainā LV. Ar līdzīgu problēmu saskārās arī citu novadu runātāji, bet kopumā tas būtiski neietekmēja

testa izpildi. Tomēr, kā to ir uzsvēruši arī studenti, dialektālo un LV kopsakarību pārzināšana atvieglotu LV apguvi un palīdzētu izvairīties no dzimtās izloksnes interferences. Tāpēc būtu svarīgi, lai topošajiem logopēdiem, pirmsskolas pedagogiem, pamatskolas un vidusskolas latviešu valodas un literatūras skolotājiem studiju laikā veidotos izpratne gan par latviešu valodas dialektiem un izloksnēm, gan par LTG. Ne mazāk svarīgi, lai jau pirmsskolas posmā izloksnes telpā dzīvojošiem bērniem veidotos apziņa, ka viņu dzimtā izloksne ir vērtība un no tās nav jāvairās. To sekmētu pārdomāts, līdzsvarots bērna dzimtās izloksnes un LV izmantojums arī formālajā saziņā. Diemžēl vadlīniju saturā reģionālajām īpatnībām vispār nav pievērsta uzmanība.

Normatīvo dokumentu analīzes rezultāti

Pamatizglītības un vidējās izglītības posmā mācību satura izvēli nosaka priekšmeta standarts, no kura tiek atvedinātas programmas. 20. gs. 90. gados tie bija eksperimentālie standarti un programmas, kuros latgaliešu rakstu valodai un literatūrai nav atradusies vieta. Izņēmums ir Dzintras Paegles, Anitas Lankas un Ilzes Lokmanes izstrādātā „Latviešu valodas programma 10.–12. klasei”. Tajā 10. klasē, aplūkojot tematu „Latviešu literārā valoda, tās attīstība”, paredzēts iepazīt *Latgales latviešu rakstu valodu* (Paegle, Lanka, Lokmane 1994: 47). Atbilstoši programmai izstrādāta mācību grāmata, kurā piedāvāts plašāks materiāls par *otru latviešu rakstu tradīciju, kas balstīta augšzemnieku dialektā* (Kušķis et al. 1998: 55–59). Arī skolotāja Andreja Grāpja pamatskolas literatūras programmā, kas godalgota Izglītības ministrijas izsludinātajā konkursā, 9. klasē paredzēts ieskats Jāņa Klīdzēja personībā un daiļradē, rosinot rakstnieka romānu „Cilvēka bērns”) aplūkot tieši Latgales tēlojuma aspektā: *Bērnības un divdesmito gadu Latgales tēlojums. Latgales sēta. Pāvulānu dzimta un apkārtnes ļaudis* (Grāpis 1994: 27).

21. gs. tiek izstrādāti kompetenču pieejā balstīti standarti un tiem atbilstoši programmu paraugi, iznāk daudzi jauni mācību līdzekļu komplekti. Izpētot šajā laikā apstiprinātos dokumentus – pirmsskolas izglītības vadlīnijas (MK 2012), pamatizglītības un vidējās izglītības valodas un literatūras standartus (MK 2014a, MK 2013a, MK 2014b, MK 2013b) un attiecīgi astoņus programmu paraugus (Valoda 1, Valoda 2, Valoda 3, Valoda 4, Literatūra 1, Literatūra 2, Literatūra 3, Literatūra 4) –, tika konstatēts, ka „Valsts valodas likuma” 3(4). pants ir ignorēts, jo **nevienā** no **standartiem** LTG un latgaliešu literatūra nav minēta. Tiesa, latviešu valodas pamatizglītības standarta sākotnējā variantā tika norādīts – *skolēni zina, ka latviešu valodā ir divas rakstu tradīcijas*. Protams, vairāku sasniedzamo rezultātu formulējums ir tāds, ka, izstrādājot mācību saturu, tajā ir iekļaujama arī LTG,

piemēram: *zina, ka ikvienam cilvēkam ir dzimtā valoda; saskata tekstā informāciju par tautas vēsturi un kultūru; saprot valodas nozīmi kultūrā un savas personības pilnveidē; apzinās, ka valoda ir kultūras sastāvdaļa, un saprot tās nozīmi nacionālās identitātes saglabāšanā un starpkultūru dialoga veidošanā; saprot valodas situāciju Latvijā u. c.* (MK 2014a) Tomēr skolotājs, kurš lielākoties pats maz zina par LTG un literatūru, izstrādājot savu programmu vai mācību saturu, arī mācību grāmatas, varbūt pat neiedomājas pievērst uzmanību latgaliskajam komponentam. Ja zinātnē latgalistikas jautājumus pamatā pēta tikai no Latgales nākušie zinātnieki un vairāki ārzemju kolēģi, tad tas ir simptomātiski... Literatūras standartā ir vēl sarežģītāk saskatīt kādu norādi uz latgaliskā komponenta klātesamību.

Mazliet labāka situācija ir ar mācību priekšmetu programmu paraugiem.

Tā literatūras programmas 1. paraugā 4.–9. klasei paredzēts, ka skolēniem jāiepazīst J. Klīdzēja romāns „Cilvēka bērns”, lai gūtu priekšstatu arī par *autora personības dzimto vietu, raksturotu dažu Latgales novada īpatnību, dabas skaistuma, savdabības atklāsmi cilvēku sadzīvē, savstarpējās attiecībās, valodas īpatnībās* (Literatūra 1). Šāds mācību satura komponents varētu rosināt gan skolotājus, gan skolēnus risināt sarunu arī par LTG. Savukārt pamatizglītības programmas 2. paraugā, kur arī minēts šis romāns, norādīts, ka *pievēršama uzmanība literārā darba saistībai ar kultūrvēsturisko novadu un skolēnam jāzina autora personības saistība ar novadu un romāna rašanos* (Literatūra 2). Vidējās izglītības programmas paraugos (Literatūra 3, Literatūra 4) nav paredzēts iepazīt latgaliešu literatūru.

Latviešu valodas programmas 1. variantā norādīts, ka 5. klases skolēni *iepazīstas ar augšzemnieku un lībiskā dialekta tekstu paraugiem, zina, ka ir literārā valoda un dialekti, izprot dialektu nozīmi nacionālajā kultūrā, kā arī salīdzina literārās valodas un dialektu vārdus, zina, ka dialektos vārdus mēdz izrunāt ar citādām skaņām nekā literārajā valodā* (Valoda 1). Tas arī viss. Turpmākajās klasēs nav paredzēts runāt par šiem jautājumiem. Protams, nedz mācību līdzekļu autoriem, nedz skolotājiem nav liegts to darīt. Diemžēl LTG netiek minēta. Vidusskolas latviešu valodas programmas 1. paraugā 10. klasē paredzēts iepazīstināt skolēnus ar LTG, risinot sarunu par dialektiem un izloksnēm. Mācību procesā jāpanāk, lai skolēni *izprot latgaliešu valodas kā vēsturiski veidojušās latviešu valodas paveida problēmas tās saglabāšanā, aizsardzībā, attīstībā* (Valoda 3). 2. paraugā papildus lasām: *Ir priekšstats par latgaliešu rakstu valodas noteikumiem* (Valoda 4). Raksturīgi, ka LTG parasti tiek skatīta saistībā ar izloksnēm un dialektiem, nevis latviešu valodas un rakstības attīstības kontekstā. Protams, daudz kas atkarīgs no personības – mācību līdzekļu

autoriem, skolotāja un augstskolas docētāja, jo nevienam nav liegts latviešu valodas un literatūras mācību saturā iekļaut latgalisko komponentu, sākot ar dzimtās izloksnes vērtības apjausmas radīšanu Latgales pirmsskolas izglītības iestādēs, LRV un Latgales literārā mantojuma iepazīšanu skolas mācību procesā gan Latgalē, gan visā Latvijā un beidzot ar pilnvērtīgu latgaliskā komponenta (valodas, literatūras, kultūras, vēstures u. tml.) iepazīšanu augstākās izglītības posmā. Mūsdienās mācību priekšmetu programmām ir ieteikuma un variatīvuma raksturs – gan grāmatu autori, gan skolotāji drīkst paši veidot savu programmu un izvēlēties mācību saturu (tematus, autorus, daiļdarbus) atbilstoši standartā noteiktajam sasniedzamajam rezultātam, kas formulēts pietiekami vispārīgi.

Latviešu valodas un literatūras mācību līdzekļu analīzes rezultāti

Kā Latviešu valodas un literatūras mācību līdzekļu saturā atklājas latgaliskais komponents? Pētījumā tika analizēti visi izdevniecībās „Zvaigzne ABC”, „RaKa”, „Pētergailis” un „Lielvārds” izdotie mācību līdzekļu komplekti (1990–2015), kas paredzēti latviešu valodas un literatūras apguvei 1.–12. klasē.

Vispirms pievērsīsimies literatūrai. Kā zināms, literatūru kā atsevišķu mācību priekšmetu skolēni dažās skolās sāk apgūt 4. klasē, bet lielākoties – no 5. klases. Izskatot visus mācību līdzekļu komplektus, tika secināts, ka pamatizglītības posmā tikai trijās mācību grāmatās (Karpenko, Milzere (2013); Štokmane, Vīduša 2014, 2015) piedāvāts ieskats Latgales autoru Jāņa Klīdzēja („Cilvēka bērns”), Annas Rancānes (dzejolis LTG „Vieleišonuos” un LLV „Es mācos par zaļu zāli”) un Valentīna Lukaševiča (miniatūra „2068” LTG) darbos. Sniegta arī īsa, konspektīva informācija par autoriem, norādot viņu dzīves vietu, saikni ar Latgali un to, ka raksta latgaliski. Tālākais – skolotāja rokas.

Savukārt valodas mācībā, kur varētu sagaidīt gan plašāku ieskatu latviešu izlokšņu un dialektu sistēmā, gan latgaliešu rakstu valodā, pamatskolas mācību līdzekļos sniegta minimāla informācija par dialektiem, kas nav pietiekama, lai skolēniem rastos priekšstats par to, kādi dialekti ir latviešu valodā. Izdevniecības „RaKa” izdotajā latviešu valodas mācību grāmatā 9. klasei sniegts īss dialektu un tikpat īss latgaliešu rakstu valodas apskats (Suhanova et al. 2005: 17–19). Skolēniem tiek piedāvāts fragments no Annas Stafeckas raksta, kuru izlasot, viņi uzzina, kad un kur izveidojas latgaliešu rakstu valoda, kāds ir korekts tās nosaukums. Tāpat skolēniem piedāvāta iespēja izlasīt Franča Kempa dzejoli „Aizmērstā dzimtinē” un risināt sarunu par to, vai latgaliešu rakstu valoda ir dialekts vai valoda (Suhanova et al. 2005: 17–18). Vidusskolā par latgaliešu rakstu valodu var uzzināt

tikai tie skolēni, kuri izmanto „Zvaigznes ABC” izdoto grāmatu „Latviešu valoda 10.–12. klasei” (Kušķis et al. 1998). Valodnieces Martas Rudzītes izstrādātajā nodaļā minēti būtiskākie fakti par latgaliešu rakstu valodas izveidošanās vēsturiskajiem apstākļiem, rakstības iezīmēm, tās kopšanu un normēšanu, drukas aizliegumu, preses izdevumiem. Rodama arī informācija par rakstnieka un valodnieka Jāzepa Leļa un literatūrvēsturnieka Miķeļa Bukša devumu. Visā valstiskās neatkarības posmā šis ir **vienīgais** vidusskolas mācību līdzeklis, kurā rodama tik plašs materiāls par otro rakstu tradīciju un M. Rudzītes sniegtais augstais tās novērtējums latvietības saglabāšanā Latgalē: *Tur, kur Latgales latvieši cauri garajiem pārkrievošanas laikiem tomēr ir palikuši latvieši, lieli nopelni ir šai otrai rakstu tradīcijai, kas kopa gara dzīvi un latvietību* (Kušķis et al. 1998: 59).

Otrs izdevums, kurā, izmantojot fragmentu no intervijas ar Lidiju Leikumu, piedāvāts neliels ieskats par latgaliešu valodu, ir skolotāju Ilutas Dalbiņas un Ineses Lāčaunieces „Latviešu valoda vidusskolām, 1. daļa”, kas paredzēta darbam 10. klasē (Dalbiņa, Lāčauniece 2010: 25–26).

Iepazīstot literatūras mācību saturu vidusskolā, var rasties iespaids, ka latgaliešu literatūras nav, jo mācību līdzekļos neviens autors nav minēts. Varam secināt, ka faktiski tikai no skolotāja atkarīgs, vai viņš uzskatīs par vajadzīgu mācību stundās runāt par latgaliešu valodu un literatūru, rodot nepieciešamo materiālu citos avotos, jo, kā aptaujā atzīst skolotāja Dzintra, *mācību līdzekļa visai klasei par latgaliešu valodu nav. Bet man tā nav problēma: 1) es protu sarunāties latgaliski, 2) man ir Cibuļa un Leikumas Lementars un vairākas Leikumas dāvinātas grāmatas, 3) vēl pašai ir kādas grāmatas. Ja visu aizstiepu uz skolu, tad pietiek klasei. Vidusskolā ir maz stundu – divas nedēļā, tāpēc gara runāšana nesanāk. To gan zinu – ja skolotājs nenāk no Latgales puses, tad par augšzemnieku dialektu runā, labākais, vienu stundu. Bet par latgaliešu rakstu valodu – neko. Var jau būt tiešām iemesls tas, ka maz materiālu, jāmeklē pašam, jāsaliek kopā.*

Aptaujas rezultātu analīze

2016. gada novembrī tika veikta aptauja, kurā piedalījās 29 latviešu valodas un literatūras skolotāji (69 % no Latgales) un 102 skolēni (8.–12. kl.) no Vidzemes (36 %), Kurzemes (10 %), Latgales (25 %), Zemgales (5%) un Sēlijas (19%). Daži respondenti (5 %) reģionu nebija norādījuši. Aptaujas anketas tika aizpildītas gan elektroniski, gan skolā. Respondentiem tika uzdoti 9 jautājumi. Tā kā autore pamatā interesēja viņu zināšanas par LTG un literatūru un attieksme pret to apguvi, tad rakstā analizēsīm tikai šo jautājumu

atbildes. Vispirms noskaidrosim latviešu valodas un literatūras skolotāju (vecums – 30–52 gadi) viedokli. Atbildot uz jautājumu „Ko Jūs skolā esat mācījušies par latgaliešu rakstu valodu un literatūru”, visi aptaujātie skolotāji norādīja, ka *skolā neko nav mācījušies, neviena vārda par latgaliešu valodu un literatūru*, turklāt gandrīz visi norādīja, ka *mācījušies padomju periodā, tāpēc šīs labās, vērtīgās zināšanas gāja secen*, bet vairāki skolotāji atzina, ka *ieskats latgaliešu rakstu valodā un literatūrā tika dots augstskolā*.

Jautājumā par to, kas mūsdienās būtu jā māca skolā par LTG un literatūru, viedoklis dalās. Gandrīz visi skolotāji ir uzskata, ka skolā noteikti jārunā par Latgales vēsturi, literatūru un valodu, kā arī par kultūras mantojumu. LTG būtu jāiepazīst fakultatīva stundās, pulciņos, varētu arī novadmācības stundās. Vairāki respondenti uzskata, ka šie jautājumi jāpiedāvā pārskata vai neliela ieskata veidā. Turklāt jāiepazīst arī lībiskais dialekts un sēliskās izloksnes, skatot visu kompleksi. Tiesa, daži skolotāji izsaka bažas, ka skolēniem nebūs intereses par šiem jautājumiem. Divas skolotājas uzskata, ka „Zvaigznes ABC” un „Lielvārda” izdotajās mācību grāmatās ir pietiekami daudz tekstu un literāru darbu latgaliešu valodā (tiek minēts J. Klīdzēja „Cilvēka bērns”, kas gan nav latgaliski). Tiek pausts arī uzskats, ka Latgalē tie, kuri vēlas, runā latgaliešu valodā ģimenē un ar to pietiek. Viena skolotāja norādījusi, ka skolā jāiepazīst *Latgales vēstures akcenti Latvijas vēsturē kā vēstures neatņemama sastāvdaļa. Literatūra – skolotāja brīva izvēle. Savukārt latgaliešu valoda skatāma latviešu rakstu valodas attīstībā kā daļa no mūsu kopīgās valodas vēstures attīstības*.

Viena Latgales skolotāja norāda, ka *par Latgales literatūru stundās tiek minēts tikai saistībā ar pirmajām grāmatām. Ne par vēsturi, ne par valodu nepietiek laika runāt, īsti arī negribu*. Viņai pievienojas kolēģe, kura uzskata, ka, *nevajag jaukt skolēniem galvu vēl ar latgaliešu valodas rakstību, lai iemācās latviešu valodu*. Tomēr viņa arī atzīst, ka *varbūt pulciņos, fakultatīvos vajadzētu iepazīt gan vēsturi, gan literatūru un rakstību*. Diemžēl tas, ka daudzi Latgales skolotāji nenovērtē savas dzimtās valodas un literatūras nozīmību, nav retums. Priecē citas skolotājas viedoklis ka mācību saturā *daudz vairāk būtu jāatspoguļo Latgales vēsture, literatūra un kultūra. Līdz šim tas darīts nepietiekami, fragmentāri, virspusēji. Tikai nedaudzās skolās māca latgaliešu valodas, literatūras un kultūras elementārkursu (novadzinības), to varētu izvērst plašāk, vispusīgi un pilnvērtīgi izgaismot, iztīrīt Latgales kultūru, literatūru, mākslu, vēsturi, kura zināmā mērā atšķiras no pārējās Latvijas likteņgaitām*.

Skolēnu atbildes atklāj gan būtiskus trūkumus mācību saturā, gan izgaismo jauniešu vēlmi zināt un saprast. Puse aptaujāto norāda, ka par latgaliešu rakstu valodu un literatūru skolā nav neko mācījušies vai tā ir bijusi virspusēja informācija, ka no mācību līdzekļiem nav neko uzzinājuši par LTG un literatūru, jo tur šīs informācijas vienkārši nav. Tikai daži skolēni uzskata, ka mācību līdzekļos ir pietiekami daudz materiāla par LTG un literatūru, tāpēc nekas papildus nav nepieciešams. Skolotājs ir tas, kurš spēj ieinteresēt (vai arī nē) skolēnus un, izmantojot papildmateriālus, sniegt nepieciešamās zināšanas. To, ka zināšanu bagāža ir maza, apliecina arī atbildes uz jautājumu, kurā tika lūgts paskaidrot, kas ir latgaliešu rakstu valoda un kur to izmanto. Skolotāji uzskata, ka skolēnu zināšanas par LTG ir minimālas vai to vispār nav. Skolēni atbildējuši, ka *nezina, kas ir latgaliešu rakstu valoda*, vai ka *tas ir dialekts, senā latviešu valoda, paveids, ko izmanto rakstos, saziņā Latgalē*.

Aptaujāto skolēnu atbildes var iedalīt 3 grupās: vieni uzskata, ka mācību procesā par latgalisko komponentu būtu jābūt vairāk, nekā tas notiek (*jāmāca par vēsturi, LTG nozīmi, kultūras mantojumu*) (35 respondenti). Otra grupa atbildētāju uzskata, ka par LTG skolā jāapgūst minimāli – paši pamati (35 respondenti). Trešā grupa respondentu uzskata, ka par LTG vispār nav jārunā (5 respondenti), pamatojot to šādi: *Domāju, ka tas traucēs mācību procesu, Tā nav mūsu prioritāte, NEKO, JO TĀ NAV OFICIĀLĀ VALSTS VALODA* (respondenta izcēlums). 17 respondentiem nav viedokļa šajā jautājumā (*nezinu*).

Jaunieši kopumā atzīst, ka vēlas zināt daudz vairāk gan par latgaliešu rakstu valodu un literatūru, gan par izloksnēm un dialektiem, turklāt ne tikai sava, bet arī citu novadu kultūru. Daži jaunieši norāda, ka jādoma par to, *lai mācību saturs netiktu pārblīvēts*, un ka *latviešu valodai un literatūrai atvēlēts pārāk maz stundu vidusskolā, lai varētu paspēt visu apgūt*. Priecē tās respondentu atbildes, kurās norādīts, ka skolā vajadzētu vairāk iepazīt latgaliešu valodu, kultūru, literatūru, jo *tā mēs to varēsim saglabāt ilgāk*, respondenti atzīst LTG un literatūras unikalitāti un specifisko, novērtē tās nozīmi latviešu kultūras kontekstā. Un šāds uzskats ir pārsvarā.

- *Pildot anketu sapratu, ka maz ko zinu par latgaliešu rakstu valodu un literatūru. Tomēr uzskatu, ka grēks ir nevis nezināt, bet negribēt zināt. Labprāt mācītos par latgaliešu rakstu valodu un literatūru, to izzinātu;*
- *Es domāju, ka Latgale ir tikpat būtisks un nozīmīgs novads kā Kurzeme, Zemgale un Vidzeme. Tādēļ arī domāju, ka skolas mācību līdzekļos katra novada atspoguļojumam ir jābūt vienlīdz liels;*
- *būtu jāatspoguļo katra novada devums literatūrā un vēsturē vienādi, jo ar Latgales literatūru es neesmu tik pazīstams kā ar Vidzemes;*

- [Materiāls par latgaliešu rakstu valodu un literatūru mācību līdzekļos jāpiedāvā] *diezgan lielā mērā, jo Latgale ir daļa no Latvijas, un katram pilsonim būtu jāzina viss par savu valsti;*
- *Latgale ir Latvijas novads, tāpēc es uzskatu, ka būtu jāvelta laiks tā izpētei, jo tā ir daļa no mūsu valsts kultūras. Domāju, ka pietiktu ar nelielu ieskatu (4–6 mācību stundas), lai rastos iespaids un jaunieši zinātu, ka no tā veidojusies arī daļa no mūsu kultūras.*

Tātad, vēsturiskā patiesība ir tas, ka līdz šim:

- latviešu valodas un literatūras standartos, kas ir izglītības satura augstākā līmeņa normatīvie dokumenti, nav ticis respektēts „Valsts valodas likuma” 3 (4). pants, jo latgaliskais komponents tajos nav iekļauts, tāpēc, izstrādājot jaunus standartus, tajos bija iekļaujamas prasības, kas saistītas ar latgaliskā komponenta apguvi, bet tas nav noticis;
- tikai dažos mācību līdzekļos sniegts minimāls ieskats par latgaliešu rakstu valodu un dažu Latgales literātu daiļradi, kas nav pietiekams, lai skolēniem veidotos priekšstats par latgaliskā komponenta nozīmi Latvijas kultūrā;
- mācību līdzekļos obligāti iekļaujama pietiekami plaša informācija par LTG un literatūru, veidojot tai pienācīgu didaktisko apdari, jo, kā liecina šajā nelielajā pētījumā iegūtie dati, lielai daļai skolēnu un skolotāju ir interese par latgalisko komponentu, vēlme to iepazīt. Tāpat mācību saturs bagātināms ar skolēnu uztverei atbilstošu kulturoloģisko materiālu par visiem Latvijas kultūrvēsturiskajiem novadiem, to valodas specifiku (izloksnēm) un literātu devumu;
- lai nodrošinātu šo jautājumu sekmīgu apguvi, visās vēstures, kulturoloģijas, latviešu valodas un literatūras skolotāju studiju programmās un skolotāju tālākizglītībasursos jāpiedāvā atbilstošs mācību saturs par latgalisko komponentu, valsts mērogā atbalstāmi skolotāju un studentu vasaras kursi „Vosorošana”, kā arī popularizējami izdevumi par latgaliešu rakstu valodu, literatūru, Latgales vēsturi un kultūru;
- lai sniegtu atbalstu skolotājiem, izstrādājami mācību materiāli, tekstu krājumi, audiovizuālie materiāli, t. sk. arī e-vidē, kas izmantojami, lai mācību saturā varētu iekļaut informāciju gan par latviešu valodas izloksnēm, lībiešu valodu, gan par latgaliešu rakstu valodu;

- visās skolās ieviešams mācību priekšmets *Novadmācība*, bet Latgales skolās novadmācības saturs īstenojams latgaliešu rakstu valodā; lai to varētu īstenot, izstrādājami atbilstoši mācību līdzekļi un didaktiskais materiāls.

Latgaliešu rakstu valoda ir viena no latviešu valodas dzīvības saknēm un gadsimtu gaitā ir palīdzējusi saglabāt Latgales gara dzīvi un latvisko identitāti. Kā norādīts Satversmes komentāros, “latgaliešu rakstu valodas aizsardzība nevarētu tikt pretstatīta Latvijas kā nacionālas valsts interesēm un latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas nostiprināšanai šajā valstī. Tieši pretēji – latgaliešu rakstu valodas saglabāšanai un popularizēšanai jākāļpo latviešu valodas lomas ietekmes palielināšanai Latvijas kultūrvidē, jo īpaši Latgalē.” [Druviete 2017: 49–50)

Latgaliešu rakstu valoda un latviešu literārā valoda

Tēma	Latviešu literārā valoda	Īpatnības latgaliešu rakstu valodā	Piezīmes
Fonētika Ortoēpija	Skaņa un burts. Alfabēts.	1. Patskaņi: cietais i [y], garais o [ō]. 2. Divskaņi: yu, uo, ei [ai] 3. Līdzskaņi: 3.1. f, h sastopami tikai svešvārdos; 3.2. ķ, ģ un savienojumi ar šķ, žģ; 3.3. izrunā tiek mīkstināti g, k, l, n pirms i, ī, e, ē, ie, ei, bet rakstībā neatzīmē; 3.4. nk, ng nelieto kā [ŋ] latšķirībā no latviešu literārās valodas; 3.5. visus beigu līdzskaņus izrunā nebalsīgi; 3.6. līdzskaņi -ns, ņs, -ņš vārda beigās tiek izrunāti kā -nc, -ņc un -ņč; 3.7. līdzskaņu c un dz mīkstināšanu patskaņu o un a priekšā atzīmē, pievienojot līdzskani j; 3.8. stieptās intonācijas vietā tiek lietota krītošā	<i>zyrgs</i> 'zirgs' patskani <i>ō</i> lieto atsevišķos izsaukmes vārdos (<i>ō!</i>, <i>kaladō!</i>, <i>nō!</i>) <i>byut</i> 'būt', <i>myusu</i> 'mūsu', <i>maluot</i> 'melot', <i>saulei</i> <i>futbols</i>, <i>tehnika</i> <i>šķiert</i> 'šķirt' <i>kugis</i> 'kuģis', <i>sūli</i> 'soļi' Inga [Inga], dunka [dunka] moz [mos], grib [grip] bryuns [bryunc], akmiņš [akmin'c], kūceņš [kūcen'č] cjoce 'tante', dzjadze 'tēvocis' laiva, bumba, īva 'ieva'
Atšķirības līdzskaņu lietojumā			
Piemēram,	sviests, žults muca iekša, priekša sudrabs	svīksts , žuļkts buca īška, priška sudobrys	iestarpināts k lieto b kš vietā šķ iestarpināti o un y

Morfoloģija	Lietvārds	1. Daudzu lietvārdu dzimte nesakrīt ar latviešu literāro valodu. 2. Daudzi uzvārdi ir kopdzimtes vārdi. 3. Ir lietvārdi, kas latviešu valodā ir d-skaitlinieki, latgaliešu valodā –v-skaitlinieki. 4. I deklinācijas lietvārdiem ar līdzskaņu blīvējumu vārda beigās v-sk. N. galotnes priekšā iesprauž patskani y.	elkonis (<i>vīr.dz.</i>) - alkiune (<i>siev. dz.</i>) kļava(<i>siev. dz.</i>) - kļovs(<i>vīr.dz.</i>) Žogota, Budže asinis - ašnis, smiekli – smīklys asns – osnys, arkls- orklys
--------------------	-----------	--	--

Latgalisko komponentu iespējams veiksmīgi integrēt arī latviešu literatūras mācību saturā, rosinot skolēnus iepazīt gan daiļdarbus, gan valodu, salīdzināt autoru māksliniecisko nolūku, vides tēlojumu, personāža raksturojumu, aktualizētās vērtības, izmantotos tēlainās izteiksmes līdzekļus u. tml. Meklējot kopīgo un atšķirīgo, iepazīstot Latgales un citu Latvijas novadu bērnu un pieaugušo pasauli, skolēni ietieksies ne tikai latviešu literatūras pasaulē, bet arī iepazīs tādu autoru māksliniecisko pasaules tvērumu, kuri skolas mācību līdzekļos un pat jaunākajos latviešu literatūras vēstures pētnieku darbos nav pat pieminēti, vienlaicīgi gūstot fona zināšanas, kas paplašinās viņu redzesloku novadmācībā. Iebildumus var radīt tas, ka literārie darbi pieejami tikai latgaliešu rakstu valodā. Tam nevajadzētu būt vērā ņemamam šķērslim, jo

- grafēmiski teksts atšķiras minimāli, tāpēc skolēniem papildus jāapgūst tikai dažas rakstu zīmes;
- leksiskā ziņā darbos nav vairāk mūsdienu bērnam nesaprotamu vārdu kā tas ir, piemēram, Annas Brigaderes, Jāņa Jaunsudrabiņa un citu autoru darbos, kuros uzburta 19. gs. vai 20. gs. lauku ainava, vai Vika, Imanta Ziedoņa u. tml. literārajos sacerējumos, kuros autori aktīvi izmantojuši dažādus okazionālistus;
- izruna var sagādāt vislielākās grūtības, ja skolotājs nespēj to nodemonstrēt, bet arī šajā situācijā rodama izeja, jo ir pieejami dažādi audiomateriāli, kurus var izmantot mācību procesā. Jācer, ka ar laiku tiks sagatavoti arī literāro darbu fragmentu audioieraksti, tādējādi sekmējot to apguves iespējas.

Ja ir vēlēšanās, risinājumu vienmēr var atrast. Nenoliedzami, vislabāk būtu, ja mācību grāmatu autori ņemtu vērā Valsts valodas likuma 3.4. pantu „Valsts nodrošina latgaliešu rakstu valodas kā vēsturiska latviešu valodas paveida saglabāšanu, aizsardzību un attīstību” (VVL 1999) un izstrādātu katram izglītības posmam nepieciešamo mācību saturu, apvienojot tajā gan latviešu literārajā, gan latgaliešu rakstu valodā radītos darbus, iespēju robežās saistot tos ar vēstures un novadmācības tematiku, tādējādi veicinot caurviju prasmju veidošanos.

Ieskatam piedāvājam informatīvu materiālu par 5. un 6. klasē izmantojamu darbu klāstu, kas paredzēts darbam ar izdevniecībā RaKa izdotajām latviešu literatūras mācību grāmatām.

Latgaliešu literatūra pamatskolai

Nr.	Autors, darbs latviešu literatūrā	Autors, darbs latgaliešu literatūrā	Piezīmes
5. klase			

1.	M. Rungulis. <i>Ilmārs un Laima.</i>	Jānis Klīdzējs. <i>Duovuo tuos dvēselis.</i>	1. Salīdzināt Ilmāra un Miļces attieksmi pret: - dabu, dzīvniekiem, - ģimenes locekļiem, - tuvāko apkaimi. 2. Veidot mozaīkas <i>Ilmāra</i> un <i>Miļces</i> izjūtas.
2.	V. Belševica. <i>Bille.</i>	Veronika Tenča-Goldmane. <i>Pastareite.</i>	1. Pretstati: - pilsētas un lauku bērnu dzīves uztvere, - brīvā laika izmantošana. 2. Atrast abos darbos dabas gleznas, raksturot tās.
3.	E. Virza. <i>Ziemassvētki Straumēnos.</i>	Jurs Pabērzs. <i>Bērni Zīmyssvātku reitā.</i>	Iestudēt Ziemassvētku uzvedumu <i>Bērni Ziemassvētku rītā</i>
4.	J. Poruks. <i>Kauja pie Knipskas.</i>	Marija Andžane. <i>Puisāns ar kozu.</i>	Veidot spriedzes līknes <i>Cibiņa un Antona</i> izjūtas
5.	V. Plūdoņa dzeja.	Ontona Slyšana dzeja.	Analizeit: - dobys i sajiutu gleznys, - kruosys , - muokslinīciskūs izteiksmis leidzekļus <i>(epitets, saleidzynuojums, personifikaceja, metafora)</i>
6.	Folklorā.	Zīmyssvātki kai godskuorta. Tautys puosokys. Saulis i pļovu dainys. Seikuo folklorā (meiklis, socomvuordi, parunys)	Saleidzynuot. Dorbs ar vuordu kruojumu,
6. klase			
1.	K. Skalbes <i>literārās pasakas.</i>	Naaizmierstulis <i>literaruos puosokys.</i>	1. Nusaceit puosokom rakstureiguos pazeimis. 2. Lūmu spēlis. 3. Puosoku varūni, jūs vierteibu skala.
2.	Fr. Bārdas dzeja.	Martys Bārbalis dzeja.	1. Saleidzynuot abu dzejnīku dzejis izteiksmi 2. Veidot ilustracejis <i>Fr, Buordys i M. Bārbalis dzeja ilustracejuos.</i>

3.	J. Grīziņš <i>Vārnu ielas republika.</i>	Ontona Matvejāna. <i>Aizīt muna Asinova.</i>	1. Dorbūs saleidzynuot bērnu sēlis i savstarpejuos attīcībys. 2. Lūmu spēlis.
4.	Fabulas.	Fraņcs Trasuns, Neikšanīts, Nautris, Juoņs Silkans, Krystužāns	1. Fabulu varūni, vierteibys i dzeivis gudreiba. 2. Fabulu varūņu karnevāls voi pantomīma.
5.	A. Upīts. <i>Sūnu ciema zēni.</i>	Kristops Brems. <i>Ceļojums pa Latgolu.</i>	1. Obim dorbiem izveidot ceļojuma karti. 2. Apruoksts <i>Spylgtuokais īspaid...</i>
6.	Humoristiskā dzeja.	Pēteris Jurciņš. <i>Vasala, muos, vasals, bruol!</i>	Skotuvīs runa.
7.	A. Brigadere. <i>Maija un Paija.</i>	Arturs Rubenis. <i>Bolta nuoce buorineite.</i>	1. Saleidzynuot : buorineiti i Maiju, eistuos meitys , pamuotis attīksmi pret buorineiti, buorineitis i Maijis attīcībys ar tāvu. 2. Kūpejais i atškireigais lūgā. 3. Var īstudēt fragmentus nu 1. celiņa. 4. Atrast izteiksmis leidzekļus. 5. Raksturot dialogus, remarkys.
8.	Leldynis kai godskuorta i breinumu puosokys.		Saleidzynuot Leldynū tradicejīs. Kūpeigais i atškireigais breinumu puosokuos.

Literārie darbi skatāmi ne tikai no tematiskā, bet arī no veida un žanra viedokļa, dodot Latvijas skolēniem iepazīt Latgales rakstnieku daiļradi, piemēram:

Klase	Veids, žanrs	Autors, darbs	Gads
4.	Proza, stāsts	Marija Andžāne „Lele”, „Lidmašyna” Ilzes Spērgas stāsti krājumā „Munā sātā”	1996 2013
	Dramaturģija, drāma	Madsolas Juoņs. „Bōrineiši”	1977
	Dzeja	Marija Andžāne „Vuškeņu saruna”, Ontons Slišāns „Kūrmuļu rokumi” krājums „Raibi panti”	1951 1999 1991
5.	Proza Literārā pasaka	Naaizmērstules cikls par puķēm	1934
6.	Liroepika Fabulas	Francis Trasuns „Fabulas” Neikšanīts „Veižu posts”, „Dundurs skudru pyuznī”, „Uz azara”	[1924], 2014 [1943], 1995

	Proza Stāsts	Marija Andžāne „Izejas punkts”	1982
	Dzeja	Ontona Slišana dzejoļi bērniem „Lyugums sapneišam”, „Laiks”	1992 2001

Vidusskolas posmā latgalisko komponentu var piedāvāt paralēli ierastajam mācību saturam, bet var arī ieplānot vairākas mācību stundas, kurās tiek runāts par latgaliešu literatūru (un latgaliešu rakstu valodu). Ierosmei – tematiskais plānojums 10.–12. klasei un informatīvu materiālu

2. Novadmācības apguves pamatojums

21. gadsimtā notiek pāreja no industriāli orientētas sabiedrības uz sabiedrību, kurā arvien nozīmīgāka kļūst informācija un pakalpojumi. Vērojam tendenci virzībai uz tā saukto pēcmmodernismu, kura atslēgas vārdi ir pārmaiņu ātruma pieaugums, kultūru dažādība, tehnoloģiskais kompleksums un sarežģītība, nacionālais nedrošums, neskaidrība par nākotnes attīstību. Pārmaiņas ir arī vērtībās un attieksmēs. Gan sabiedrībā, gan izglītībā ir daudz vairāk pretrunu nekā tas bija modernisma periodā. Lai sekmīgi tiktu galā ar šīm izpaušmēm, ļoti nepieciešams elastīgums, ātras reaģēšanas spējas uz pārmaiņām, kontroles elastīgums, sadarbīga sabiedrība un saskaņas meklēšana. Tas izvirza jaunus uzdevumus jebkuram cilvēkam, jebkurā profesijā, jebkura līmeņa un veida izglītībai jebkurā dzīves jomā. Lai sekmīgi risinātu mūsdienu dzīves uzdevumus, ir vajadzīgi ne tikai augsti kvalificēti profesionāļi, bet daudz kas vairāk. Faktiski ir jāveidojas citādi sabiedrībai ar citādām vērtībām, attieksmēm un kultūru. Izglītība mūsdienās ir katra indivīda, tautas, valsts un pat civilizācijas izdzīvošanas līdzeklis. Un ne tikai. Izglītības loma parādās arī tajā, kā apzināties pašam sevi, veidoties piederības izjūtai, izprast savu izaugsmi un pilnveidi, realizēt sevi. Arvien lielāka kļūst nepieciešamība pēc kopējām vērtībām katrā valstī. Lai labāk saprastu nepieciešamo pārmaiņu būtību, izaicinājumus un iespējamās attīstības virzienus, ir jāanalizē iepriekšējā pieredze, to ietekme uz cilvēkiem, dažādiem dzīves aspektiem. Lai valsts nepazaudētu savus pilsoņus, jau no bērnības nepieciešama mērķtiecīga patriotiskā audzināšana, kas sekmē iesakņošanos savā dzimtā, sava novada un visas valsts kultūrā, tās vēstures izpratni pasaules kontekstā un atbildības izjūtu par savu ģimeni, savām mājām, savu zemi, tautu, valsti. Patriotiskā audzināšana sākas ģimenē, to būtiski ietekmē vide, t. sk. arī mediju raidītā informācija, izglītība. Valstīs un teritorijās ar sazarotāku kultūrvēsturisko, t. sk. lingvistisko, reliģijas, ekonomisko mantojumu, persona pieņem un uzsūc galvenās jeb vispār NACIONĀLĀS kultūras vērtības un, dzīvojot vai dzīvojušam reģionā, arī reģionālās kultūras īpatnības. Tas ir identitātes jautājums.

Izglītības sistēmā ir vairāki mācību priekšmeti, kuru saturs vistiešāk saistīts ar patriotisko audzināšanu (sk. iepriekš). Tomēr, kā jau norādīts, to uzdevums ir arī priekšmetiski apjomīgs, tāpēc nav iespējams ietvert katram novadam raksturīgo. Šī uzdevuma veikšanai nepieciešams skolās īstenot novadmācības saturu. (Skolas brīvība)

Kultūra ir cilvēku roku un prāta izveidots kopējais labums jeb pūrs. Tas var būt kā materiālas, tā nemateriālas dabas. Svarīgākais šajā ziņā ir pārmantojamība no paaudzes uz paaudzi, apgūstot iepriekšējo un kaut ko pienesot kopējā pūrā klāt: "Kultūra ir tas, ko

cilvēkam vajadzētu apgūt, lai kļūtu par vērtīgu/sabiedrības/ locekli.” Kāda reģiona kultūras savdabību var radīt atsevišķi indivīdi, taču tās aprobāciju veic etniskas un/vai sociālas grupas. Kultūras jēdziens nav atraujams no tradīcijas, jo kāds fenomens var gan rasties vienā mirklī, bet nostiprināties tam ļauj tikai iesaiste un pieņemšana/nepieņemšana no tradīcijas nesēju puses. Tās teorētiski ir pašsaprotams lietas, taču praksē kultūras uzkrājums un savdabība katrā reģionā var veidoties pavisam atšķirīgi. Tur, kur cilvēkiem nav neviena cita pieturas punkta, kā tikai rūpes par personisko labklājību, ir ļoti grūti veidot pilsonisku sabiedrību. Pilsonis nav kulturāli amorfa būtne tikai ar noteiktu sociālo funkciju apjomu. Katram pilsonim ir individuālā vēsture, pilsoņu kopām – reģionālā vēsture, kurā satvara punkti ir garīgā un laicīgā kultūra tās pārmantojamībā (Kursīte 2017: 35–47).

Novadmācības vēsture un situācijas raksturojums mūsdienās

Vērojot sociālpolitiskos procesus valstī un pasaulē kopumā (nelabvēlīgā demogrāfiskā situācija, darbaspēka un jauniešu aizplūšana, emigrācija uz citām Eiropas valstīm, bēgļu krīze utt.), jau vairākus gadus tiek runāts un domāts par patriotiskās, valstiskās audzināšanas nepietiekamajiem akcentiem Latvijas valsts izglītības procesā.

Jau no 2012. gada tiek meklēti risinājumi, kā ar priekšmeta „Novadmācība” palīdzību vismaz sāktu risināt augstākminētās izglītības, patriotiskās audzināšanas pastāvošās problēmas. Tas būtu veiksmīgs rīks arī sabiedrības integrācijas politikas atveseļošanai, jo novadmācība ir priekšmets, kas respektē lokālo identitāti, tai skaitā, lokālos valodas, izlokšņu variantus.

Ir mēģināts iegūt dotāciju novadmācības pilotēšanai katrā skolas vecuma posmā vienu mācību stundu nedēļā, diemžēl tas neizdevās. Novadmācība būtu vajadzīga, lai praktizētu latgaliešu valodu kā vienu no vērtībām. Turklāt latgaliešu valoda būtu tikai viena no valodām, kurā tā notiktu. Rogovkā vai Kārsavā tā varētu notikt latgaliski, bet Rēzeknē varbūt būtu vieglāk runāt latviski vai poliski. Kultūras ministrijas virzītā “Latvijas skolas somas” ideja 80 procentos gadījumu ir tas pats, kas novadmācība. Vienīgi novadmācība atsperas no tā, ka bērnam primāri jāpārzina tuvākā apkārtnē, un tad viņš var iet pasaulē, bet “skolas soma” piedāvā pretēju procesu – bērnam pamatā jāzina pasaules vērtības, un tad kaut ko piemetam no Latvijas. Manuprāt, tikai tad, kad esi sapratis, cik spēcīga ir tava teritoriālā identitāte, tu vari iet pasaulē.

Minami trīs svarīgi aspekti. Pirmkārt, priekšmets „Apkārtnes mācība”, kurā tika integrētas tās zināšanas un prasmes, kas bija nepieciešamas skolēnam, lai izzinātu savu dzimtu, novadu, tuvākās apkārtnes ģeogrāfiju, floru un faunu, tradīcijas, tika mācīts Latvijas Republikas laikā. Tā kā obligāta bija sešklasīga izglītība, bet praktiski daudzviet (īpaši Latgalē) sākotnēji bija tikai 4. klašu izglītība, tad minētais priekšmets tika apgūts tieši šajā posmā.

Grāmatā „Tautas audzināšana” skolotājs Andrejs Vičs rakstā „Nacionālās audzināšanas pamata principi” uzsver, ka svarīga ir: *tautas tradīciju saglabāšana un kopšana, tautas locekļa apziņas un pienākuma kopšana, Dzimtenes darbīgas mīlestības spēcīnāšana* (Vičs 1923: 128)

Otrkārt, svarīgi, ka Latgalē no 1920. gada līdz 1934. gadam pirmajās divās klasēs apmācības valoda bija latgaliešu (*latgaliskā izloksne*, saukta arī par *latviešu valodu*), tikai 3. klasē parādījās mācību priekšmets *literāriskā izloksne* (saukta arī par *baltisko izloksni*). Kā atsevišķs priekšmets latgaliešu valoda bija gan 6. klašu izglītībā, gan Skolotāju institūtu programmās. Turpmāk seko vairāki aizliegumi, kas atsevišķās skolās tiek pārtraukti nacistiskās okupācijas periodā (1941–1944), tai pašā laikā līdz pat trešajai atmodai vairs nav runa ne par nacionālu patriotisku audzināšanu, ne par latgaliešu valodas vietu skolā.

Treškārt, līdz Valsts valodas likuma pieņemšanai (1999) ir bijušas vairākas iespējas mācīt latgaliešu valodu un literatūru, stiprināt novada, valsts piederības sajūtu. Nodibinājuma „Latgaliešu valodas, literatūras un kultūrvēstures skolotāju asociācija” (LVLKSA) valdes priekšsēdētājas Veronikas Dundures apkopojums:

1987. g. *Latgales vēsture* (skolotājs A. Miglinieks, Nautrēnu v-skola)

1987. g. *Nautrēnu novada valodnieki un literāti*, 1991.g. – *Latgaliešu rakstu valoda*; 1994.g. – *Latgaliešu valoda un literatūra*; 2000. g. – *Latgaliešu literatūra* (skolotāja V. Dundure, Nautrēnu v-skola)

1990.g. – *Latgaļu literatūras vēstures programma* (literatūrzinātniece I. Salceviča)

1995.g. *Latgaliešu literatūras programma* (literatūrzinātniece I. Muizniece (I. Šuplinska))

1999.g. *Novada vēsture* (A. Pakers, Līvānu 1. v-skola)

1999.g. *Latgaliešu literatūras vēsture* (S. Šķimele, Līvānu 1. v-skola)

2000.g. – pamatizglītības standarts un programma *Novada mācībā*, kā arī ārpusstundu izglītības pulciņa *Latgale: zeme, tauta, valoda* programma (I. Slišāns, Baltinavas v-skola)

Jāpiebilst, ka no 1990. gada latgaliešu (rakstu) valodas vēsturi docē profesore L. Leikuma Latvijas Universitātē (LU), Daugavpils Universitātē un Rēzeknes Augstskolā (tagad – RTA). No 1997. gada tieši RTA ir latgalistikas modulis (sākotnēji 7, šobrīd 15 KP apjomā), pārējās augstskolās tas ir izvēles vai brīvās izvēles priekšmets.

No 2001. gada LVLKSA sadarbībā ar RTA un LU rīko vidusskolēnu olimpiādi „Latgaliešu volūda, literatura i kultūrys viesture” (kopš 2013. g. ir iekļauta valsts olimpiāžu skaitā).

Plašāku pārskatu par latgaliešu valodas apmācību skolā var skatīt pētījumā Marten H.F., Šuplinska I., Lazdiņa S. *The Latgalian language as education in Latvia*. (2009).

Lokālā kultūrapziņa tika saglabāta un stiprināta atkarībā no tā, par cik lielu vērtību to uzskatīja (uzskata) skolas un skolu dibinātāji. Tas bija un ir iespējams interešu izglītībā, tai pašā laikā: 1) netiek nodrošināta kultūrapziņas veidošana visos skolēnos; 2) interešu izglītība ir papildus izglītība un attieksme pret to gan no vecāku, gan skolēnu un nereti arī skolotāju puses ir formāla.

- Latvijas Republikas laikā sākumskolā tika mācīts priekšmets „Apkārtnes mācība”, kurā tika integrētas zināšanas un prasmes, kas nepieciešamas skolēnam, lai izzinātu savu dzimtu, novadu, tuvākās apkārtnes ģeogrāfiju, floru un faunu, tradīcijas. Latgalē no 1920. gada līdz 1934. gadam pirmajās divās klasēs mācības notika latgaliešu valodā (tā tika dēvēta par latgalisko izloksni, saukta arī par latviešu valodu), un tikai 3. klasē nāca klāt mācību priekšmets literāriskā izloksne (saukta arī par baltisko izloksni). Kā atsevišķs priekšmets latgaliešu valoda tika apgūta gan sešu klašu izglītības posmā, gan Skolotāju institūtu programmās. Tam sekoja vairāki aizliegumi, kas atsevišķās skolās tika atcelti Otrā pasaules kara laikā (1941–1944), bet atjaunoti pēckara periodā. Tādējādi līdz pat trešajai atmodai – 20. gs. 80. gadiem – latgaliešu valodas skolas mācību saturā vairs nebija un Latvijas izglītības sistēmā par to netika runāts.

Tikai 80. gadu beigās daži Latgales skolotāji pievērsās Latgales vēstures un kultūras apguves jautājumam un izstrādāja vairākas mācību programmas un metodiskos līdzekļus:

- 1987. g. – Latgales vēsture (skolotājs A. Miglinieks, Nautrēnu vidusskola),
- 1987. g. – Nautrēnu novada valodnieki un literāti (skolotāja V. Dundure, Nautrēnu vidusskola),
- 1991. g. – Latgaliešu rakstu valoda (skolotāja V. Dundure, Nautrēnu vidusskola),
- 1994. g. – Latgaliešu valoda un literatūra (skolotāja V. Dundure, Nautrēnu vidusskola),
- 2000. g. – Latgaliešu literatūra (skolotāja V. Dundure, Nautrēnu vidusskola),
- 1990. g. – Latgaļu literatūras vēstures programma (literatūrzinātniece I. Salceviča),
- 1995. g. – Latgaliešu literatūras programma (literatūrzinātniece I. Muizniece; I. Šuplinska),
- 1999. g. – Novada vēsture (skolotājs A. Pakers, Līvānu 1. vidusskola),
- 1999. g. – Latgaliešu literatūras vēsture (skolotāja S. Šķimele, Līvānu 1. vidusskola),
- 2000. g. – pamatizglītības standarts un programma Novada mācībā, kā arī ārpusstundu izglītības pulciņa Latgale: zeme, tauta, valoda programma (skolotājs I. Slišāns, Baltinavas vidusskola),
- 2001. gadā latviešu valodas un literatūras skolotāja Veronika Dundure iniciē nodibinājuma „Latgaliešu valodas, literatūras un kultūrvēstures skolotāju asociācija” (LVLKSA) veidošanu un tiek ievēlēta par tā valdes priekšsēdētāju,
- kopš 2001. gada LVLKSA sadarbībā ar Rēzeknes Augstskolu (tagad Rēzeknes Tehnoloģiju augstskola) un Latvijas Universitāti rīko olimpiādi vidusskolēniem „Latgalīšu volūda, literatura i kultūrys viesture” (kopš 2013. g. tā iekļauta valsts olimpiāžu sarakstā),
- kopš 2000. g. tiek organizēts skatuves runas konkurss „Vuolyudzāni”,
- notiek skolotāju vasaras kursi „Vosoruošona”,
- kopš 1989. gada pavasara Latvijas Universitātē, kopš 1992. gada Rēzeknes Augstskolā un 1994. gada Daugavpils Universitātē tiek docēts latgaliešu rakstu valodas kurss (prof. L. Leikuma), gadu gaitā tas dažādi modificējies,

- kopš 1997. g. Rēzeknes Augstskolā studentiem tiek piedāvāts latgalistikas studiju modulis,
- kopš 20. gs. 80. gadu otrās puses Nautrānu vidusskolā un 90. gadu beigām Baltinavas, Kārsavas, Dagdas vidusskolā latgaliešu rakstu valoda tiek mācīta interešu izglītībā, ne tikai piedāvājot skolēniem valodas pamatu apguvi, bet arī sniedzot ieskatu literatūras, kultūras un vēstures norisēs (Plašāku pārskatu par latgaliešu valodas mācību skolā var skatīt pētījumā Marten, Šuplinska, Lazdiņa 2009),
- 2012. gadā izstrādāts latgaliešu rakstu valodas standarts pamatizglītības un vidējās izglītības posmam, kas akceptēts VISC (pieejams VISC mājaslapā: http://visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/dokumenti/standarti/latg_val_stand_4_9.pdf), bet 2015. gadā – novadmācības standarts pamatizglītības un vidējās izglītības posmam,
- izstrādāti mācību līdzekļi sākumizglītības pirmajam posmam (1.–3. klase) „Latgalīšu ābece (lementars)” (Cibuļs, Leikuma 1992), ābece „Skreineite” digitālā (Cibuļs, Leikuma 2014) un drukātā (Cibuļs, Leikuma 2016) formā, kas, plašāk vai šaurāk, tiek izmantoti skolā.

Minētās iestādes ir pietiekams pamats, lai Latgales skolās varētu sekmīgi īstenot Valsts valodas likuma 3.4. pantu „Valsts nodrošina latgaliešu rakstu valodas kā vēsturiska latviešu valodas paveida saglabāšanu, aizsardzību un attīstību” un izstrādāt katram izglītības posmam nepieciešamo mācību saturu, apvienojot tajā gan novadmācības, gan latgaliešu rakstu valodas apguvei nepieciešamo materiālu.

Latvijas valodas vide ir tik dažāda un daudzslāņaina, ka lielai daļai bērnu jau kopš dzimšanas ir iespēja apgūt divus un vairākus latviešu valodas paveidus, kā arī vairākas valodas. Latgales situācija šajā ziņā ir unikāla, jo bērni var apgūt gan dzimto izloksni, gan latgaliešu rakstu valodu un latviešu literāro valodu, kā arī vairākas svešvalodas, tādējādi iepazīstot arī valodā atainoto dabas, kultūras un vēstures pasauli. Mūsdienās šis aspekts ir ļoti svarīgs, jo 21. gadsimta raksturīga iezīme ir globalizācija, kuras laikā pieaug ne tikai preču, pakalpojumu un kapitāla, bet arī informācijas, zināšanu, uzskatu un cilvēku plūsma starp valstīm. Tai līdzī nāk ne tikai ieguvumi, bet arī zaudējumi. Viens no trūkumiem ir tas, ka sabiedrībā pastiprinās kosmopolītisma tendences, bet mazinās vai pat zūd vietējās kultūras, valodas, katra reģiona savdabības kā nacionālas un vispārcilvēciskas vērtības apziņa. Lai to saglabātu un attīstītu, jau no mazotnes bērnu audzināšanā akcentējams savas

zemes un tautas mīlestības un citu kultūru kā vērtības respektēšanas princips, veidojot izglītotu un stipru personību, kura sakņojas savā valodā un tautas vērtību izpratnē, ir ieinteresēta savas dzimtas, novada un valsts vēsturē un gatava sekmēt tās attīstību.

Lai izaugtu šāda personība, nepieciešams mērķtiecīgi virzīts izglītības process, kurā sadarbībā ar vecākiem skolēnos tiek veidota stipra un vērtīborientēta nacionālās identitātes apziņa, radot lepnumu par dzimto pusi un valsti, audzinot piederības un atbildības izjūtu un veidojot cieņpilnu attieksmi pret vispārcilvēciskām vērtībām un kultūru dažādību. Kā zināms, bērna valodas prasmes un Tēvzemes mīlestības pamati tiek likti ģimenē, savukārt izglītības iestādes sniedz nepieciešamās teorētiskās zināšanas, sekmē valodas izjūtas un tautas kultūras, vēstures izpratnes izkopšanu, kā arī attīstīta prasmi pilnvērtīgi izmantot valodas līdzekļus atbilstoši pasaules izzināšanas, apcerēšanas un saziņas vajadzībām.

Latvijas vērtību, tradīciju, ģeogrāfisko un sociālo īpatnību iepazīšana notiek latviešu valodas, literatūras, kulturoloģijas, vēstures un citos mācību priekšmetos, bet stiprai individualitātei un noturīgai piederības apziņai ir nepieciešams zināt un saprast specifisko, katram novadam unikālo.

Latgales situācija arī attieksmē pret novadmācību ir īpaša, jo 2010.-2012. gadā, domājot par latgaliešu valodas un literatūras standartu izveidi, no vienas puses, bija skaidrs, ka mācību priekšmetu latgaliešu valoda ir grūtības atjaunot, jo valodas aizliegumu periods ir bijis pārāk ilgs, tāpēc gan pedagogi, gan sabiedrība īsti tam nebūtu gatava. No otras puses, bija jādama par novada pašapziņas celšanu, teritoriālās identitātes stiprināšanu un valodas, citu kultūras vērtību saglabāšanu un pārmantošanu. Tāpēc, strādājot pie latgaliešu literatūras standarta, tika pieņemts lēmums, ka nepieciešams cits priekšmets, kas spētu ieinteresēt skolēnus holistiskā veidā ietverot visus iepriekš nosauktos aspektus. Tāda var būt novadmācība. Sākotnēji likās, ka valodas specifikas dēļ tas ir svarīgs tieši Latgalei, taču pakāpeniski veidojās izpratne, ka tas ir svarīgs visiem Latvijas novadiem.

2012. gada 10. augustā Rēzeknē notika 3. pasaules latgaliešu konference „Latvijas neatkarības laiks — Latgales iespēja vai iznīcība”, kurā pieņemtajā rezolūcijā bija punkts:

2.2. Rosinot skolotāju interesi par latgaliešu valodas, literatūras un kultūrvēstures mācīšanu, IZM aicināt finansējuma mērķdotāciju virzīt attiecīgo mācību priekšmetu

*apguvei. Rast iespēju, pārskatot mācību saturu, **vienu stundu nedēļā** atvēlēt novadmācībai Latvijas skolās, lai stiprinātu lokālās un nacionālās identitātes veidošanos.*

RTA pēc 3.pasaules latgaliešu kongresa pēc Rēzeknes pilsētas Izglītības pārvaldes pasūtījuma sagatavoja mūžizglītības programmu „Novadmācība» (vad. I.Šuplinska), ko 2013. g. septembrī-oktobrī noklausījās ~ 30 Rēzeknes pilsētas skolotāji. Tika sagatavotas arī eksperimentālās programmas (1.–9. klasei), ko skolotāji izmanto, mācot novadmācību. 2013. g. 30.oktobrī Ļettonikas kongresa sekcijā „Identitātes meklējumi novadmācības satura un metodikas kontekstā” novadmācības tendences tika prezentētas plašākai sabiedrībai.

Atsevišķu novadu skolās (Baltinavas, Kārsavas, Balvu, Ludzas, Zilupes, Dagdas, Rēzeknes) līdzīgs priekšmets tiek mācīts interešu izglītībā jau kopš 20. gs. 90. gadu beigām. 2014. gadā suiti izdeva grāmatu „Suitu novada mācība”, ko izmanto interešu izglītībā, bet tai nav oficiāla apstiprinājuma Izglītības un zinātnes ministrijā.

2015. gadā LVLKSA dabūja finansējumu novadmācības standarta izstrādei. Šobrīd profesore Anna Vulāne ir izstrādājusi novadmācības standartu pamatizglītības un vidējās izglītības posmam. (Jāpiebilst, ka VISC ir apstiprinājis standartu „Latgaliešu rakstu valodai”, kas pieejams VISC mājaslapā:

Šobrīd veidojas divi modeļi, kādā apjomā un kam būtu domāts mācību priekšmets „Novadmācība””:

1. modelis: no 1. līdz 4.klasei – interešu izglītība, spēļu, folkloras apguve; kā mācību priekšmets no 4. līdz 8.klasei vienreiz nedēļā (5.klasē akcentējot lokālās ģeogrāfijas, faunas, floras jautājumus, 6.klasē – vēsture ielas (pagasta, novada) garumā, 7. klasē – tradicionālais kultūras mantojums un tā mūsdienu transformējums, 8. klasē – amati, profesijas pagātnē un mūsdienās); vidusskolas posmā kā interešu vai fakultatīvais priekšmets, īpaši izmantojot ZPD formu.
2. modelis: no 1. līdz 12.klasei kā mācību priekšmets vienreiz nedēļā.

Pamatizglītībā:

Mācību priekšmeta „Novadmācība” mērķis ir sekmēt skolēnu vērtību sistēmas veidošanos, attīstot cieņpilnu attieksmi pret ģimenes un dzimtā novada vērtībām, vēsturi un dabu, audzinot lepnumu par savu dzimto pusi un paplašinot viņu redzesloku.

Uzdevumi:

Radīt interesei un vēlmi izzināt savas dzimtas vēsturi kā tautas attīstības vēstures daļu, dzimtā novada dabu, kultūru, cilvēkiem, vēsturi, ekonomisko attīstību kā būtisku Latvijas attīstības daļu;

Veidot cieņpilnu attieksmi pret ģimeni un citiem cilvēkiem, tautas tradīcijām, paražām un sabiedrībā pieņemtajām uzvedības normām un prasmi vērtēt savu izturēšanos un pieņemt atbildīgus lēmumus dažādās dzīves situācijās;

Audzināt saudzīgu attieksmi pret dzimtās puses un visas Latvijas dabu, vēsturi un kultūru;

Attīstīt prasmi izzināt apkārtējo vidi, ģimenes un novada vēsturi, kultūru un ekonomiku, analītiski vērtēt iegūto informāciju un izmantot to savā pieredzē.

SATURS

Sabiedrība un valoda: ģimene, ciema, pilsētas, novada dzīvē nozīmīgas personības, sabiedrības etniskais sastāvs, konfesijas, sabiedriskās organizācijas; novadam raksturīgā īpašvārdu sistēma, profesiju, darbu, ģeogrāfiskie, floras, faunas, darba rīku, ēdienu, ar reliģiju saistītie u. c. nosaukumi, izloksnes un rakstības tradīcija, runas etiķete u. tml.

Daba: novada reljefs, dabas ainava, augu un dzīvnieku valsts, gadalaikiem raksturīgās norises.

Vēsture un ekonomika: būtiskākie vēsturiskie notikumi, vēsturiski nozīmīgas vietas, objekti un personas, vēstures pieminekļi; ekonomiskais stāvoklis.

Kultūra un zinātne: paražas, tradīcijas, rituāli; arhitektūra, sētas veidojums; māksla, tautas māksla, folklorā, literatūra, kultūras pieminekļi, muzeji, kapsētas, etnogrāfija; pētniecība un pētnieki.

Vidējā izglītībā:

Mācību priekšmeta „Novadmācība” mērķis ir attīstīt skolēnu patriotiskās jūtas, veidojot sakņu izjūtu un izpratni par ģimenes un dzimtās puses nozīmi ikviena Latvijas pilsoņa dzīvē.

Uzdevumi:

- Veidot sevi par kultūrkompetentu personību, uzkrājot zināšanas par savu dzimtu, dzimto pusi un novadu/Latgali/ kā nozīmīgu nācijas un valsts pastāvēšanas daļu,
- Attīstīt pilsonisko kompetenci, veidojot sevi par atbildīgiem, godprātīgiem Latvijas patriotiem, kuri ar cieņu izturas pret ģimenes, tautas, valsts un vispārcilvēciskajām vērtībām,
- Veidot kognitīvo kompetenci, attīstot prasmi izzināt latgaliešu rakstu valodas un Latgales /sava novada/ vēsturi, kultūras un ekonomisko situāciju gadsimtu ritumā,

- Attīstīt pragmatisko kompetenci, pilnveidojot prasmi apkopot un analītiski vērtēt iegūto informāciju, skatot to personīgā, novada un/vai valsts līmenī, izmantot to mācību vajadzībām dažādos mācību priekšmetos un dzīves pieredzes uzkrāšanā.

Saturs

Sabiedrība un valoda: dzimta, Latgales kultūras darbinieki, etniskā, reliģiskā un kultūras dažādība kā būtiska sociāla un kultūras vērtība; kultūrvēsturiskās un sabiedriskās organizācijas; prese un literatūra; latgaliešu rakstu valodas nozīme Latgales kultūrvēsturiskajā attīstībā; novada onomastikons un tautas taksonomijas kā etnosa pasaules uztveres liecība; novada valodiskā un kultūras dažādība, latgaliešu runas uzvedība.

Daba: novada ģeogrāfiskais raksturojums un nozīmīgākie dabas objekti/pieminekļi.

Vēsture un ekonomika: vēsturiski nozīmīgi notikumi, vietas, objekti un personības, vēstures pieminekļi, to loma valsts kontekstā; novada ekonomiskā situācija.

Kultūra un zinātne: novada kultūras attīstības vēsture, kultūras notikumi un darbinieki; folkloras kopas, kori, ansambļi, teātri un personības; etnogrāfija; tradīcijas un paražas; mākslas nozares un mākslinieki; novada arhitektoniskā dažādība; kultūras un mākslas iestādes, pieminekļi, vietas.; novada izglītības un zinātniskās iestādes, zinātnieku devums.

Tātad pamatproblēma: globalizācijas apstākļos zūd vietējās kultūras, amatniecības, valodas vērtības. Izglītības sistēma ir sadrumstalota un netiek vērsta uz holistisku zināšanu, prasmju un attieksmju apguvi, netiek vērsta uz personības veidošanu, jo personības tapšanā īpaša loma ir savas vietas, tautas vēstures un valodas zināšanām, izpratnei un izdzīvošanai.

Pamاتمērķis priekšmetam „Novadmācība” – veidot spēcīgu teritoriālo identitāti, celt pašapziņu izglītojamajos, radot lepnuma un piederības sajūtu savam novadam, valstij, rādot, ka katram novadam ir sava vēsture un spēcīgas attīstības iespējas dažādās jomās (ieskaitot tehnoloģijas) arī mūsdienās. Tipiska Latvijas vērtību, tradīciju, ģeogrāfisko un sociālo īpatnību iepazīšana jau notiek latviešu valodas, literatūras, kultūras vēstures priekšmetos, bet spēcīgai individualitātei un piederības apziņai ir nepieciešams zināt un saprast specifisko, katram novadam unikālo, tāpēc priekšmets „Novadmācība” ir nepieciešams Latvijas skolās. Arī Eiropas Savienībā, stiprinot pamatkompetenču apguvi (saziņa dzimtajā, svešvalodā, digitālās un matemātiskās pamatzināšanas, kultūrapziņa, kreativitāte, uzņēmējdarbības un

iniciatīvas, līderības, rakstītprasmes un prasme mācīties) ir ieviests priekšmets „Regional Studies” (novadmācība).

Nemot vērā līdzšinējās iestrādes, ir tapuši un top daudzi mācību līdzekļi, kas ir izmantojami novadmācības priekšmeta īstenošanai, RTA skolotāja apmācības programmā ir iekļāvusi metodiku arī šāda priekšmeta apguvei, ir izstrādātas mūžizglītības programmas, tai pašā laikā priekšmeta iedzīvināšanai būtu nepieciešams:

- 1) valstisks atbalsts mērķdotācijas veidā, kas būtu domāta tieši šī priekšmeta apguvei (35 stundu gada kurss 1 klasei vidēji varētu izmaksāt 1300 EUR),
- 2) valsts pasūtījums atbilstošu mācīblīdzekļu un programmu plānveidīgai sagatavošanai un izdošanai.

3. pasaules latgaliešu konference „Latvijas neatkarības laiks — Latgales iespēja vai iznīcība”, 2012. gada 10. augustā. Rēzekne: Rēzeknes Latgaliešu kultūras biedrība.

Vičs A. (1923). Nacionālās audzināšanas pamata principi. Tautas audzināšana. Rīga.

Metodiskās iestrādes

Sasniedzamie rezultāti kultūras izpratnes un pašizpausmes mākslā mācību
jomā, beidzot 3., 6. un 9. klasi

Novadmācība

**Sasniedzamie rezultāti sociālajā un pilsoniskajā mācību jomā, beidzot 3., 6.
un 9. klasi**

1.5. Ar piemēriem ilustrē savu piederību latviešu vai citai Latvijas kultūrai. No sava redzespunkta stāsta par Latvijas iedzīvotāju dzīvesveida pazīmēm.	1.5. Raksturo Latvijas sabiedrību un tās kultūras un vēsturisko mantojumu, balstoties uz savu pieredzi un iepazīstot vēstures avotus un plašsaziņas līdzekļos pieejamo informāciju.	1.5. Salīdzina dažādu cilvēku pieredzētos notikumus ar atbilstošā laika Latvijas, Baltijas reģiona un Eiropas notikumiem, skaidro, kas veido nacionālo (piederība Latvijai) un eiropesisko identitāti.
1.6. Veido stāstījumu par cilvēkiem, kuru rakstura īpašības, zināšanas un prasmes ir pašam nozīmīgas, un pamato savu izvēli.	1.6. Iepazīst un izvērtē nozīmīgas Latvijas personības, lai izdarītu secinājumus par šo personu paveikto un īpašībām, kas nodrošinājušas panākumus.	1.6. Salīdzina vēsturiski nozīmīgas Latvijas un pasaules personības dažādos laikos, lai izdarītu secinājumus par šo personu paveikto un īpašībām, kas nodrošinājušas panākumus. Spriež, ka jebkuram indivīdam ar savu darbību ir un būs iespēja ietekmēt vēstures notikumus.
3.5. Atpazīst Latvijas valsts simbolus un ievēro ar tiem saistītos rituālus, apzinoties savu piederību Latvijas valstij. Stāsta par to, kas ir patriotisms un kā tas var izpausties.	3.5. Izmantojot Latvijas iedzīvotāju vēsturiskajā pieredzē balstītus faktus, veido argumentus par neatkarīgas Latvijas valsts nepieciešamību. Skaidro patriotisma nozīmīgumu.	3.5. Izvērtē politiskos veidojumus Latvijas teritorijā dažādos vēstures periodos un to mantojuma nozīmi Latvijas valstiskuma tapšanā. Skaidro Latvijas valstiskuma idejas attīstību un valsts izveidošanos. Pauž viedokli par pilsonību, pilsoņu tiesībām un pienākumiem, to aktualitāti.
3.6. Izvērtējot dažādas ikdienišķas situācijas, izsaka domas, kāpēc cilvēkiem ir	3.6. Stāsta par Latvijas kaimiņvalstīm un Eiropas Savienības valstīm. Pamato, kādēļ valstīm ir jāuztur labas	3.6. Skaidro, kādas var būt lojalitātes un patriotisma izpausmes mūsdienā (Latvijas) sabiedrībā. Spriež

svarīgi lepoties ar savu valsti.	attiecības ar citām valstīm. Skaidro, kāpēc valsts ir aizsargājama.	par pilsoņa pamatpienākumiem pret valsti, to skaitā aizstāvēt valsti, skaidro NBS lomu un uzdevumus. Pamato viedokli par ieguvumiem un izaicinājumiem, veidojot starpvalstu attiecības, globālā – starptautiskā vidē, ES un tādās organizācijās kā ANO un NATO.
6.3. Atpazīst vēsturiskos kultūras izmaiņu piemērus savā apkārtnē.	6.3. Analizē Latvijai nozīmīgu kultūras parādību vēsturisko izcelsmi un pamato vajadzību tās saglabāt, vērtē izcilu kultūras un zinātnes personību lomu to attīstībā.	6.3. Nosaka kultūras liecību piederību noteiktām sabiedrībām un vēsturiskajiem laikmetiem, vērtē dažādus faktoros, kas ietekmē kultūras vēsturisko attīstību.
6.4. Atpazīst tradīcijas, kas ir ienākušas Latvijā no citām kultūrām, lai secinātu, kā dažādas kultūras savā starpā mijiedarbojas.	6.4. Analizējot dažādus informācijas avotus, skaidro, kāpēc Latvijā ir izveidojusies etniskā, lingvistiskā un reliģiskā daudzveidība. Atrod un raksturo šīs daudzveidības ietekmi uz mūsdienu sabiedrību.	6.4. Izmantojot daudzveidīgus informācijas avotus, izvērtē Latvijas, Eiropas un pasaules dažādu laiku sabiedrību kultūras, to mainību, pēctecību un zinātnes galvenos sasniegumus, lai secinātu par to nozīmi cilvēces attīstībā, saskatītu to piemērus saglabātajā kultūras mantojumā un atpazītu katra laikmeta kultūrai raksturīgās liecības, piemēram, zīmes un simbolus. 6.4.1. Gūst starpkultūru mijiedarbības pieredzi, lai skaidrotu dažādu kultūras atšķirību cēloņus un izpausmes.
7.1. Sakārto ģimenes notikumus laikā – pēctecīgā secībā, lai saskatītu, kādas pārmaiņas ir notikušas.	7.1. Hronoloģiskā secībā kārtu nozīmīgākos sava novada un Latvijas vēstures notikumus, lai secinātu, ka viens notikums ietekmē citu notikumu norisi (cēloņsakarības). Salīdzina	7.1. Skaidro tuvākajā apkaimē laika gaitā notikušās pārmaiņas, lai secinātu, ka ikkura indivīda piedzīvotie notikumi pagātnē ir saistīti ar notikumiem Latvijā un

	dažādas pārmaiņas sabiedrībā un tehnoloģijās, lai secinātu, kādas līdzības un atšķirības ir novērojamas sabiedrībā pagātnē un mūsdienās.	pasaulē. Analizē pārmaiņas ietekmējošos faktorus. 7.1.2. Saskata, atklāj un analizē cēloņsakarības vēstures procesos un izmanto tās sabiedrisko procesu skaidrošanai.
7.2. Pēc parauga veido vēsturisko liecību aprakstu.	7.2. Izmanto muzejos un savā apkārtnē atrodamos vēstures avotus, lai veidotu savu vēsturisko vēstījumu, pamato, kāpēc šīs pagātnes liecības jā saglabā.	7.2. Veido savas un vērtē citu, tajā skaitā vēsturnieku un sadzīvē izplatītās, vēsturiskās rekonstrukcijas, pamatojoties uz faktiem un atklājot atšķirīgo viedokļu cēloņus.
7.3. Atpazīst piemērus savā personiskajā un citu cilvēku pieredzē, kas apliecina laika pastāvēšanu (gadalaiku maiņa, cilvēka mūžs).	7.3. Skaidro, ka dažādi faktori – norises ekonomikā, sabiedrības pārvaldīšanas veids, dominējošās vērtības, dabas apstākļi – ietekmē pārmaiņu norisi sabiedrībā, lai secinātu, ka pārmaiņām ir daudzveidīgi cēloņi un sekas.	7.3. Raksturo iedzīvotāju izvietojuma izmaiņas pasaulē un Latvijā, analizējot teritorijas apdzīvotību un apdzīvojumu ietekmējošos faktorus.

PROJEKTS

Pamatizglītības standarts mācību priekšmetā

Novadmācība (Latgalē)

I. Mācību priekšmeta mērķis un uzdevumi

1. Mācību priekšmeta „Novadmācība” **mērķis** ir sekmēt skolēnu vērtību sistēmas veidošanos, attīstot cieņpilnu attieksmi pret ģimenes un dzimtā novada vērtībām, vēsturi un dabu, audzinot lepnumu par savu dzimto pusi un paplašinot viņu redzesloku.

Veidot spēcīgu teritoriālo identitāti, celt skolēnu lepnuma un piederības novadam, valstij izjūtu, rādot, ka novadam ir sava vēsture, kas nodrošina pēctecīgu novada, valsts attīstību mūsdienās.

2. Mācību priekšmeta „Novadmācība” **uzdevumi**:

2.1. Radīt interesi un vēlmi izzināt savas dzimtas vēsturi kā tautas attīstības vēstures daļu, dzimtā novada dabu, kultūru, cilvēkiem, vēsturi, ekonomisko attīstību kā būtisku Latvijas attīstības daļu;

2.2. Veidot cieņpilnu attieksmi pret ģimeni un citiem cilvēkiem, tautas tradīcijām, paražām un sabiedrībā pieņemtajām uzvedības normām un prasmi vērtēt savu izturēšanos un pieņemt atbildīgus lēmumus dažādās dzīves situācijās;

2.3. Audzināt saudzīgu attieksmi pret dzimtās puses un visas Latvijas dabu, vēsturi un kultūru, patriotisku un atbildīgu sava pagasta, valsts iedzīvotāju/ pilsoni.

2.4. Attīstīt prasmi izzināt apkārtējo vidi, ģimenes un novada vēsturi, kultūru un ekonomiku, analītiski vērtēt iegūto informāciju un izmantot to savā pieredzē.

2.5. Attīstīt prasmi izdzīvot latvisko, novadam raksturīgo dzīvesziņu, piedaloties gadskārtu ieražu, novada svētku, pasākumu norisē.

II. Mācību priekšmeta obligātais saturs

Sabiedrība un valoda: ģimene, ciema, pilsētas, novada dzīvē nozīmīgas personības, sabiedrības etniskais sastāvs, konfesijas, sabiedriskās organizācijas; novadam raksturīgā īpašvārdu sistēma, profesiju, darbu, ģeogrāfiskie, floras, faunas, darba rīku, ēdienu, ar reliģiju saistītie u. c. nosaukumi, izloksnes un rakstības tradīcija, runas etiķete u. tml.

Daba: novada reljefs, dabas ainava, augu un dzīvnieku valsts, gadalaikiem raksturīgās norises.

Vēsture un ekonomika: būtiskākie vēsturiskie notikumi novadā, vēsturiski nozīmīgas vietas, objekti un personas, vēstures pieminekļi; ekonomiskais stāvoklis, uzņēmumi, saimnieciskā darbība, sasniegumi.

Kultūra un zinātne: paražas, tradīcijas, rituāli; arhitektūra, sētas veidojums; māksla, tautas māksla, kultūras norises pagastā un novadā, folklorā, literatūra, kultūras pieminekļi, muzeji, kapu kultūra, etnogrāfija; pētniecība un pētnieki, kultūrapziņa.

III. Pamatprasības mācību priekšmeta apguvei, beidzot 3. klasi

1. Zina, kā izvēlēti ģimenes locekļu vārdi.
2. Zina tuvākās apkaimes vietvārdus.
3. Prot pastāstīt par savas tuvākās apkaimes īpašvārdiem.
4. Zina, kādus svētkus un kā svin ģimenē, skolā un dzīves vietā.
5. Zina, ka novadā dzīvo dažādu etnosu pārstāvji un viņiem ir savas svētku tradīcijas.
6. Zina, ka dažādu tautu uzvedības normas var atšķirties.
7. Zina, ar ko nodarbojas ģimenes locekļi.
8. Iepazīst dzīves vietai raksturīgo augu un dzīvnieku valsti un tās nosaukumus.
9. Zina, kā sauc dzīves vietai raksturīgos augus un dzīvniekus.
10. Ir priekšstats par dzīvesvietas ģeogrāfisko specifiku.
11. Zina dzimtās vietas nozīmīgākos kultūras pieminekļus.
12. Ir priekšstats par dzimtās puses valodisko dažādību.
13. Zina latgaliešu pasakas, tautasdziesmas, teikas, mīklas.
14. Ir priekšstats par latgaliešu bērnu literatūru.
15. Ir priekšstats par dzīvesvietai raksturīgajiem vēstures un kultūras objektiem.

IV. Pamatprasības mācību priekšmeta apguvei, beidzot 6. klasi

1. Prot veidot savu dzimtas koku.

2. Mācās izzināt savas dzīvesvietas īpašvārdu kopumu.
3. Mācās skaidrot savā dzīves telpā lietoto īpašvārdu nozīmi.
4. Prot pastāstīt par ģimenes, skolas un dzīves vietas tradīcijām.
5. Mācās izzināt citu etnosu tradīcijas un paražas.
6. Saskata kopīgo un atšķirīgo dažādu etnosu uzvedības etiķetē.
7. Pazīst sava ciema, pilsētas, novada simbolus.
8. Ir priekšstats par novada attīstības vēsturi dažādos laika posmos.
9. Zina dzimtajai pusei, novadam nozīmīgās svinamās (atceres) dienas, svētkus.
10. Ir priekšstats par amatniecības attīstību novadā.
11. Ir priekšstats par dzīves vietas augu un dzīvnieku valsti.
12. Apzinās savu pienākumu saudzēt dabu.
13. Ir priekšstats par dzimtās puses ekonomisko situāciju.
14. Prot pastāstīt par nozīmīgākajiem dzimtās puses kultūrvēsturiskajiem pieminekļiem.
15. Ir priekšstats par latgaliešu rakstu valodas kultūrvēsturisko nozīmi.
16. Zina nozīmīgākos Latgales bērnu literatūras autorus un darbus.
17. Ir priekšstats par novadam raksturīgajiem preses izdevumiem.
18. Zina kāds ir dzimtās puses arhitektoniskais tēls.
19. Zina novada ievērojamākos māksliniekus un kultūras darbiniekus.
20. Ir priekšstats par novada etnogrāfisko savdabību.
21. Zina novada nozīmīgākos vēstures pieminekļus un kultūras objektus.
22. Prot iegūt informāciju par savu dzīves vietu.

V. Pamatprasības mācību priekšmeta apguvei, beidzot 6. klasi

1. Zina būtiskāko informāciju par savu dzimtu.
2. Prot iegūt informāciju par savas dzīves vietas īpašvārdu cilmi.
3. Prot apkopot un sistematizēt informāciju par dzīves vietas īpašvārdu kopumu.
4. Ir ieinteresēts novada simbolu, kultūras kodu apgūvē un attīstībā.
5. Ir tolerants pret dažādu etnisko identitāšu kultūrmantojumu novadā.
6. Iesaistās gadskārtu un citu svētku pasākumu organizēšanā un norisēs.
7. Prot pastāstīt par citu novadā dzīvojošu etnosu tradīcijām un paražām.
8. Prot iegūt zinātniski pamatotu informāciju par citu etnosu valodu un kultūru.
9. Ir priekšstats par reliģisko dažādību novadā.
10. Prot pastāstīt par sava ciema, pilsētas, novada simbolu nozīmi un vēsturi.
11. Saskata kopīgo un atšķirīgo novada un Latvijas vēsturē.
12. Prot pastāstīt par dzimtās puses un novada svētku tradīcijām.

13. Ir aktīvs kultūras un zinātnisko pasākumu dalībnieks.
14. Popularizē novada izcilākos sasniegumus ārpus novada robežām.
15. Izzina amatniecības attīstību novadā.
16. Prot pastāstīt par dzīves vietai raksturīgajiem augiem un dzīvniekiem un to nosaukumiem.
17. Saudzīgi izturas pret dabu.
18. Prot raksturot sava novada ģeogrāfisko stāvokli.
19. Prot iegūt un izmantot mācībās informāciju par dzimtā novada ekonomisko attīstību.
20. Zina latgaliešu folkloru.
21. Zina, kā veidojusies latgaliešu rakstu valoda.
22. Apzinās novadam raksturīgās valodiskās atšķirības.
23. Prot pastāstīt par Latgales literātiem.
24. Saprot 19. un 20. gs. periodisko izdevumu nozīmi sabiedrības attīstībā.
25. Prot pastāstīt par Latgales māju un sētas veidojumu.
26. Ir priekšstats par dzimtās puses un novada nozīmīgāko mākslinieku daiļradi.
27. Ir priekšstats par Latgales zinātnieku darbību.
28. Zina nozīmīgākās izglītības un kultūras iestādes savā novadā.
29. Saprot, ka Latvijas novadi ir etnogrāfiski dažādi.
30. Prot pastāstīt par novada vēstures un kultūras pieminekļiem.
31. Prot iegūt un izmantot mācību vajadzībām kultūrvēsturisko informāciju.

PROJEKTS

Vidējās izglītības standarts mācību priekšmetā

Novadmācība

I. Mācību priekšmeta mērķis un uzdevumi

1. Mācību priekšmeta „Novadmācība” **mērķis** ir attīstīt skolēnu patriotiskās jūtas, veidojot, spēcīgu kultūrapziņu, sakņu izjūtu un izpratni par ģimenes un dzimtās puses nozīmi ikviena Latvijas pilsoņa dzīvē.
2. Mācību priekšmeta „Novadmācība” uzdevums ir radīt skolēnam iespēju, apgūstot novadmācību Latvijas kultūras un vēstures kontekstā:
 - 2.1. veidot sevi par kultūrkompetentu personību, uzkrājot zināšanas par savu dzimtu, dzimto pusi un novadu/Latgali/ kā nozīmīgu nācijas un valsts pastāvēšanas daļu,
 - 2.2. attīstīt pilsonisko kompetenci, veidojot sevi par atbildīgiem, godprātīgiem Latvijas patriotiem, kuri ar cieņu izturas pret ģimenes, tautas, valsts un vispārcilvēciskajām vērtībām,
 - 2.3. veidot kognitīvo kompetenci, attīstot prasmi izzināt latgaliešu rakstu valodas un Latgales /sava novada/ vēsturi, kultūras un ekonomisko situāciju gadsimtu ritumā,
 - 2.4. attīstīt pragmatisko kompetenci, pilnveidojot prasmi apkopot un analītiski vērtēt iegūto informāciju, skatot to personīgā, novada un/vai valsts līmenī, izmantot to mācību vajadzībām dažādos mācību priekšmetos un dzīves pieredzes uzkrāšanā.

II. Mācību obligātais saturs

Sabiedrība un valoda: dzimta, Latgales kultūras darbinieki, etniskā, reliģiskā un kultūras dažādība kā būtiska sociāla un kultūras vērtība; kultūrvēsturiskās un sabiedriskās organizācijas; prese un literatūra; latgaliešu rakstu valodas nozīme Latgales kultūrvēsturiskajā attīstībā; novada onomastikons un tautas taksonomijas kā etnosa pasaules uztveres liecība; novada valodiskā un kultūras dažādība, latgaliešu runas uzvedība.

Daba: novada ģeogrāfiskais raksturojums un nozīmīgākie dabas objekti/pieminekļi.

Vēsture un ekonomika: vēsturiski nozīmīgi notikumi, vietas, objekti un personības, vēstures pieminekļi, to loma valsts kontekstā; novada ekonomiskā situācija.

Kultūra un zinātne: novada kultūras attīstības vēsture, kultūras notikumi un darbinieki; folkloras kopas, kori, ansambļi, teātri un personības; etnogrāfija; tradīcijas un paražas; mākslas nozares un mākslinieki; novada arhitektoniskā dažādība; kultūras un mākslas iestādes, pieminekļi, vietas.; novada izglītības un zinātniskās iestādes, zinātnieku devums.

III. Pamatprasības mācību priekšmeta apguvei, beidzot 12. klasi

1. Prot izstrādāt pētījumu par dzimtas vēsturi.
2. Prot veidot novada toponīmu karti un vārdnīcu.
3. Prot izlases veidā skaidrot dzīves vietas onomastikonu, izmantojot valodnieku pētījumus.
4. Saskata dažādu valodu un kultūru klātbūtni/ietekmi uz/ Latgales onomastikonā.
5. Prot organizēt gadskārtu vai citus svētku pasākumus.
6. Ar cieņu izturas pret savas un citu etnosu tradīcijām un paražām.
7. Ievēro sabiedrībā pieņemtās uzvedības normas.
8. Prot analizēt un izmantot savām vajadzībām informāciju par citu novada etnosu valodu un kultūru.
9. Prot atrast kopīgo un atšķirīgo dažādu Latvijas novadu valodā, kultūrā, vēsturē un dabas ainavā.
10. Prot analītiski vērtēt dzīvesvietas valodas vidi.
11. Saprot, ka novadā koeksistē dažādiem etnosiem raksturīga pasaulaina un reliģiskā dažādība.
12. Saprot novada amatniecības kultūrvēsturisko nozīmi Latvijas kontekstā.
13. Prot novērtēt savas dzīves vietas un novada un floras un faunas nozīmi Latvijas dabas ainavā.
14. Rūpējas par apkārtējās vides sakoptību un saglabāšanu.
15. Prot raksturot sava un citu novadu ģeogrāfisko stāvokli.
16. Analizē novada vēsturiskos notikumus Latvijas kontekstā.
17. Prot vērtēt novada ekonomisko attīstību Latvijas kontekstā.
18. Prot salīdzināt Latgales un citu novadu folkloru, saskatot kopīgo un atšķirīgo.
19. Izprot latgaliešu rakstu valodas un latviešu literārās valodas attīstības kopsakarības un atšķirības.
20. Izprot Latgales mācītāju un kultūras darbinieku lomu Latvijas valsts izveidē.
21. Saprot Baznīcas nozīmi Latgales kultūras attīstībā.

22. Prot analītiski vērtēt plašsaziņas līdzekļu lomu novada kultūrvēsturiskajā un sociālajā attīstībā. / Izprot novada periodikas lomu novada kultūras attīstībā.
23. Prot analītiski vērtēt novada periodisko izdevumu nozīmi Latvijas kultūrvēsturiskās attīstības kontekstā.
24. Saprot, kāda nozīme personības attīstībā ir dzimtajai izloksnei un valodai.
25. Izprot latgaliešu rakstu valodā radītās literatūras nozīmi Latvijas kultūrā.
26. Prot raksturot un salīdzināt Latgales un citu novadu sētas veidojumu.
27. Novērtē Latgales mākslinieku lomu Latvijas kultūras attīstībā.
28. Zina Latgales zinātnieku devumu Latvijas zinātnes attīstībā.
29. Raksturo izglītības un kultūras iestāžu lomu Latvijas mērogā.
30. Prot pastāstīt par novada etnogrāfisko savdabību.
31. Prot novērtēt sava novada kultūras un vēstures pieminekļu nozīmi Latvijas kontekstā.
32. Prot analītiski vērtēt un apstrādāt iegūto kultūrvēsturisko informāciju.

Tematiskais plāns novadmācības satura īstenošanai 4.–6. klasē latgaliešu rakstu valodā

Nodaļa/ Stunda	Laiks	Komunikatīvā kompetence	Lingvistiskā kompetence	Caurviju kompetence
4. klase				
1. nodaļa MES Kur mes dzeivojam	1.–3. nedēļa	Ievaddialogs. Kāpēc mācāmies latgaliski? Klausīšanās: dziesmas „Olūteņam” klausīšanās un emocionālās noskaņas uztveršana; latgaliešu rakstu valodas vārdu precīza izruna. Lasīšana: teksta par Jāni, Latviju un Latgali lasīšana latgaliski un saprašana; tekstpratība – autora komunikatīvā mērķa un galvenās domas noteikšana un uztvere. Runāšana: stāstīšana, izmantojot no teksta iegūto informāciju;	Kā mēs runājam mājās, sabiedriskās vietās, skolā? Cik dažāda var būt latviešu valoda! Leksika par savu novadu. Jauno vārdu skaidrojums. Lietvārda locījumi: nominatīvs un lokatīvs. Vienskaitlis un daudzskaitlis. Darbības vārda <i>dzeivuot</i> locīšana tagadnē, pagātnē un nākotnē. Divskanis <i>uo</i>	Jaunu zināšanu apguve dažādos kontekstos. Jauno zināšanu sasaiste ar personīgo pieredzi. Priekšstats par vērtībām – <i>mana valsts, mans novads</i> . Priekšstats par kultūras faktu un vērtību atspoguļojumu valodā. Cienīpilnas attieksmes veidošanās pret savu kultūru un tradīcijām. Informācijas ieguve no elektroniskajiem resursiem par baltu ciltīm un tautībām savā novadā.

		atbildes uz jautājumiem par tekstu un paša pieredzēto; dažādas informācijas salīdzināšana, sava viedokļa izteikšana. Rakstīšana: vārdu un vārdformu pieraksts atbilstoši pareizrakstības normām.		Tolerance pret citādo, vēlme izprast atšķirīgo.
Kas mes asam	4.–6. nedēļa	Klausīšanās: klausīšanās skolotāja un klasesbiedru runā, priekšstata par latgaliešu rakstu valodas skanējumu veidošana. Lasīšana: tekstu par baltu un somugru ciltīm Latvijas teritorijā lasīšana un saprašana; tekstpratība – autora komunikatīvā mērķa un teksta galvenās domas noteikšana. Runāšana: mācīšanās izmantot mutvārdu saziņā no teksta iegūto informāciju; mācīšanās nolasīt kartogrāfisko informāciju un izmantot mācību vajadzībām; sava viedokļa izteikšana par valodu un tās lomu; mācīšanās iesaistīties dialogā par lībiešu, latgaļu, kuršu, zemgaļu, igauņu, sēļu cilti;	Leksika par Latvijas pamatiedzīvotājiem. Jauno vārdu skaidrojums. Vārda <i>latgalietis</i> lietojums. 1. un 2. deklinācijas lietvārdu locīšana. Darbības vārda <i>byut</i> locīšana tagadnē, pagātnē un nākotnē. Etnonīmu locīšana. Radošajam uzdevumam piemērotas leksikas un vārdformu izvēle. Teika, raksturīgais teikas saturam un uzbūvei.	Priekšstata veidošanās par Latvijas kultūrvēsturiskajiem novadiem. Jaunu zināšanu apguve dažādos kontekstos. Kultūrvēsturisko faktu iepazīšana. Līdzdarbošanās un sadarbošanās prasmju veidošanās. Radošuma veicināšana – teikas par ciltīm sacerēšana.

		mācīšanās veidot monologu – pašsacerētas teikas par ciltīm stāstīšana.		
Kai mes runojam	7.–9. nedēļa	Klausīšanās: dziesmas „Skaidruo volūda” globālā klausīšanās, tajā paustās idejas uztveršana; mācīšanās pareizi izrunāt skaņas <i>y</i> un <i>yu</i>; priekšstats par kopīgo un atšķirīgo latgaliešu rakstu valodas un latviešu literārās valodas skanējumā veidošana; mācīšanās saklausīt skaņas dzirdes diktātā. Lasīšana: teksta par valodu detalizēta lasīšana un konkrētas informācijas uztveršana; vārdu nozīmes noskaidrošana; kartē <i>Kartupelis</i> atspoguļotās valodiskās informācijas lasīšana; tekstpratība – autora komunikatīvā mērķa un teksta galvenās domas noteikšana. Runāšana: mācīšanās precīzi izrunāt latgaliešu rakstu valodai specifiskos mīkstos līdzskaņus; reaktīvā runāšana, atbildot uz jautājumiem, veidojot pilnus teikumus;	Tekstveide – īsa stāsta virsraksts, plānveidīgums, pabeigtība. Apvidvārdi. 2. konjugācijas darbības vārda <i>runuot</i> locīšana. 1. konjugācijas darbības vārdi: <i>a-</i> un <i>e-</i> locīšana. Lietvārdu pārveidošana vienskaitlī un daudzskaitlī. Skaņas un burti. Mīkstie un cietie līdzskaņi. Latgaliešu platais <i>e, ē</i>. Latgaliešu rakstu valodas un latviešu literārās valodas fonoloģiskās atšķirības.	Jaunu zināšanu apguve dažādos kontekstos. Priekšstats par valodas sociolingvistiskajām funkcijām. Kritiskās domāšanas attīstīšana, salīdzinot un skaidrojot vārdu nozīmi un lietojumu. Priekšstats veidošanās par izlokšņu esamību un atšķirībām, latgaliešu rakstu valodas un latviešu literārās valodas atšķirībām. Priekšstats veidošanās par izteikumu modalitāti. Darbs ar karti un elektronisko vārdnīcu e-PUPA. Līdzdarbošanās un sadarbošanās prasmju veidošanās. Pozitīvu attiecību veidošanās. IT kompetences veidošanās – informācijas atrašana, izmantojot IT. Pašvadīta mācīšanās – pāru darbs.

		mācīšanās mērķtiecīgi izmantot no teksta iegūto informāciju, atbildot uz jautājumiem; vingrināšanās pareizi izrunāt vārdus; vārdu nozīmes salīdzināšana mutvārdos, savu domu izteikšana; izteicienu nozīmes skaidrošana; darbības vārdu personu formas daudzskaitļa tagadnē un pagātnē veidošana. Rakstīšana: mācīšanās pareizi pierakstīt vārdus ar <i>y, yu</i> un <i>uo</i>; dzirdes diktāta rakstīšana; teikumu rakstīšana, iederīgi lietojot darbības vārdu laika formas; īsa stāsta par redzēto rakstīšana, izmantojot apgūto leksiku.		
Myusu vuordi	10.–12. nedēļa	Klausīšanās: dziesmas „Lobs bej puika..” klausīšanās un norādītās informācijas iegūšana; jautājumu būtības uztveršana. Lasīšana: teksta par latgaliešu personvārdiem un vārda izvēli detalizēta lasīšana; Tekstpratība – teksta galvenās domas noteikšana un virsraksta uzrakstīšana.	Tekstveide – virsraksts atbilstoši galvenajai domai. Priekšvārds senāk un mūsdienās, nozīme. Priekšvārda pilnais un īsinātais variants. Lielā sākumburta lietošana īpašvārdu pierakstā. Lietvārda vīriešu un sieviešu dzimtes formas.	Jaunu zināšanu apguve dažādos kontekstos. Kultūrvēsturiskās informācijas iegūšana un izmantošana. Izpratne par kopīgo un atšķirīgo personvārdu izvēlē un lietošanā dažādās ģimenēs. Kritiskās domāšanas attīstīšanās, salīdzinot un skaidrojot vārdus.

		Runāšana: mācīšanās iegūt informāciju no dzirdēta un lasīta teksta un tās izmantošana mutvārdu saziņā; vingrināšanās pareizi izrunāt vārdus; stāstīšana par priekšvārdu izvēli Latgalē un citur Latvijā; iniciatīvā runāšana – stāstīšana par savu vārdu, par vārdu izvēli un lietošanu ģimenē; savas attieksmes izklāstīšana pret personvārda izvēli, tās pamatošana; mīklas minēšana. Rakstīšana: priekšvārdu rakstības apguve atbilstoši gramatikas un ortogrāfijas normām; vingrinājumu rakstīšana, izmantojot apgūtās darbības vārdu formas.	2. un 5. deklinācijas lietvārdu locīšana. Priekšvārdu locīšana. Darbības vārda <i>dot</i> locīšana.	Leksikas izvēle atbilstoši dotajam radošajam uzdevumam Radošuma attīstīšana. Grupu darbs: lugas sacerēšana un priekšnesums. Komunikācijas kultūra.
Myusu uzvuordi	13.–15. nedēļa	Lasīšana: teksta satura prognozēšana pēc virsraksta; teksta par personvārdiem lasīšana un uzvārdu saskatīšana; Runāšana: mācīšanās veidot monologu; no teksta iegūtās informācijas izmantošana mutvārdu saziņā; vārdu nozīmes skaidrošana;	Latgaliešu uzvārdu cilme un iekšējais tēls. Vārdu darināšana. Uzvārdu piedēkļi. Salikteņi. Deminutīvu locīšana. Kopīgais un atšķirīgais latgaliešu rakstu valodas un latviešu literārās valodas deminutīvu darināšanā.	Jaunu zināšanu apguve dažādos kontekstos. Analītiskās domāšanas attīstīšanās, vērtējot uzvārdu informatīvo raksturu un izvēles motivāciju. Uzvārdu kultūrvēsturiskā konotācija. Priekšstats par kopīgo un atšķirīgo latgaliešu un citu latviešu uzvārdos.

		stāstīšana par paveikto mācību uzdevumu. Rakstīšana: mācīšanās pareizi rakstīt personvārdus; deminutīvu pareizrakstības apgūšana.		
PROJEKTS par personu vuordim	16.–18. nedēļa	Klausīšanās: mutvārdos izteiktās informācijas saprašana; konkrētas valodiskas informācijas iegūšana klausoties. Runāšana: sadarbības saskaņošana; aptaujas par personvārdiem veikšana; stāstīšana par pētījumā iegūtajiem rezultātiem. Lasīšana: projekta darba uzdevumu lasīšana un saprašana; mācīšanās iegūt papildinformāciju no populārzinātniska vai zinātniska teksta par personvārdiem; sava teksta lasīšana. Rakstīšana: mācīšanās precīzi pierakstīt personvārdus un to skaidrojumu; Mācīšanās pierakstīt aptaujā iegūtos faktus, veidot valodas kartotēku; mācīšanās rakstveidā strukturēt informāciju;	Tekstveide – ziņojuma par pētījuma rezultātiem izstrāde. Prezentācijas tekstuālā izstrāde. Teikums. Personvārdi, to cilmes skaidrojums. Alfabēts.	Radošuma un pētniecisko prasmju veidošanās. Līdzdarbošanās un sadarbības prasmju veidošanās. Pozitīvas attieksmes un attiecību veidošanās. Projekts par personu vārdiem – pāru un individuālais darbs. Kartotēkas veidošanas prasmes attīstība. Prezentācijas sagatavošana, vizuālais noformējums, IT izmantošana. Radošuma attīstīšana. Pašvadīta mācīšanās – pāru darbs. Pašvērtēšanas prasmes attīstīšana.

		mācīšanās veidot prezentāciju.		
2.nodaļa SĀTA I SAIME Sāta agruok, sāta tagad	19.–21. nedēļa	Klausīšanās: dziesmas „Skaista mana tēva sēta” klausīšanās un tās melodiskuma un tēlainības uztveršana; informācijas klausīšanās par lauku un pilsētas dzīves vidi. Lasīšana: teksta lasīšana par mājām un ģimeni ar mērķi pārrunāt tā saturu; tautasdziesmu lasīšana par dabas skaistumu; teksta izzinošā lasīšana, noskaidrojot nesaprotamos vārdus; tekstpratība – autora domas attīstības prognozēšana. Runāšana: pareizrunas prasmes attīstīšana; monologa veidošana, izmantojot jautājumus un personīgo pieredzi; stāstīšana par attēlos redzēto; stāstīšana pēc plāna; no teksta iegūtās informācijas izmantošana dialogā; vecās un jaunās dzīves vides raksturošana un salīdzināšana; domu formulēšana, viedokļa izteikšana un pamatošana. Rakstīšana:	Plānveidīga, secīga, loģiska monologa teksta veidošana. Kolokāciju un frazeoloģismu nozīmes uztvere. Vārdu savienojumu nozīme. Iedzīvotāju nosaukumi. Vārdu <i>sāta, ustoba</i> semantiskā struktūra. Lietvārdu locīšana. Piederības vietniekvārdu un īpašības vārdu saskaņošana ar lietvārdu. Darbības vārdu <i>celt, vest, staiguot, mozguot</i> locīšana tagadnē, pagātnē un nākotnē Līdzskaņu <i>l, n</i> pareizrakstības normu (pirms <i>i, ī, e, ē, ie, ei</i>) apguve.	Jaunu zināšanu apguve dažādā kultūrkontekstā. Jauno zināšanu sasaiste ar personīgo pieredzi. Prasmes saskatīt būtisko, kopīgo un atšķirīgo veidošanās, salīdzinot sadzīvi laukos un pilsētā; vērtējot latviešu literārās valodas un latgaliešu rakstu valodas rakstības atšķirības. Informācijas apkopošanas un vispārināšanas prasmes attīstīšana, veidojot secinājumus. Pozitīvas attieksmes veidošanās. Sadarbības prasmju izkopšana.

		atbilžu rakstīšana uz jautājumiem, izmantojot iederīgas lietvārdu un īpašības vārdu formas; pareizrakstības prasmes attīstīšana; rakstītāja kultūras attīstīšana.		
Kas myusu ustobuos	22.–24. nedēļa	Klausīšanās: informācijas iegūšana, klausoties stāstījumu un atbildes uz jautājumiem. Lasīšana: teksta lasīšana ar izpratni, tekstpratība – teksta satura analizēšana, sagatavojot atbildes uz jautājumiem. Runāšana: skaņu un vārdu precīza artikulācija; atbildēšana uz jautājumiem; lasītās informācijas izmantošana mutvārdu saziņā; izteikumu formulēšana, salīdzinot faktus; viedokļa izteikšana un pamatošana; dialoga veidošana ar ģimenes locekļiem konkrētas informācijas ieguvei; monologruna – stāstīšana par savām mājām. Rakstīšana:	Tekstveide – apraksta veidošana, izmantojot prognozēšanu. Īpašības vārda un lietvārda saskaņošana lokot. Vārdu savienojumu ar atributīvo ģenitīvu lietošana. Darbības vārdu <i>kurynuot, slauceit</i> locīšana tagadnē, pagātnē un nākotnē. Divu veidu vārdu savienojumu locīšanas paradigmu salīdzināšana.	Jaunu zināšanu, kultūrinformācijas apguve dažādos kontekstos. Jauno zināšanu sasaiste ar personīgo pieredzi. Izpratne par kopīgo un atšķirīgo mājas iekārtošanā agrāk un tagad. Kritiskās domāšanas attīstīšanās, salīdzinot mājas iekārtojumu. Analīzes prasmes attīstīšana, transformējot lasīto informāciju shematiskā vides plānā. Radošās domāšanas attīstīšana.

		apraksta ar vēstījuma rakstīšana elementiem; pareizrakstības prasmes pilnveidošana.		
Pi saimis golda	25.–27. nedēļa	Klausīšanās: kritiskā klausīšanās; mutvārdos izteiktās informācijas uztveršana, lai izmantotu mācību vajadzībām; nepazīstamu vārdus noteikšana runātā tekstā. Lasīšana: teksta mērķtiecīga lasīšana un būtiskās informācijas uztveršana; jautājumu būtības uztveršana un saistīšana ar lasīto tekstu; Runāšana: prasmes pareizi artikulēt vārdus attīstīšana; monologs un dialogs par saimes galdu, ikdienas un svētku ēdienreizēm; domas formulēšana, atbildot uz jautājumiem; attieksmes paušana, viedokļa izteikšana un pamatošana; latgaliešu runas uzvedībai atbilstošu pieklājības formulu apguve. Rakstīšana: lietvārdu un darbības vārdu formu precīza pierakstīšana un izmantošana izteikumos.	Dialektismu iepazīšana. Sadzīves priekšmetu, ēdienu nosaukumi. Nedēļas dienu nosaukumi. 5. deklinācijas lietvārdu (salikteņu) locīšana. Darbības vārdu <i>sēdēt</i> locīšana tagadnē, pagātnē un nākotnē.	Jaunu zināšanu apguve dažādos kontekstos Jauno zināšanu sasaiste ar personīgo pieredzi. Priekšstats par kopīgo un atšķirīgo galda klāšanā senāk un tagad. Kritiskās domāšanas attīstīšanās, salīdzinot saimes kopīgās laika pavadīšanas iespējas agrāk un mūsdienās. Ģimenes un māju kā vērtības apzināšanās. Cienīpilnas attieksmes pret savu kultūru un tradīcijām veidošanās.

Muna saime	28.–30. nedēļa	Klausīšanās: dziesmas „Dzeiveite, dzeive” mērķtiecīga klausīšanās un vārdu izrunas vērtēšana; ieklausīšanās savā un klasesbiedru izrunā un tās vērtēšana. Lasīšana: teksta caurskatīšana, lai uztvertu būtisko informāciju; jautājumu lasīšana ar izpratni; tekstpratība – teksta satura un jēgas izprašana. Runāšana: platā <i>e</i> pareizas izrunas apgūšana; domu formulēšana, izteikumu veidošana, atbildot uz jautājumiem; iesaistīšanās dialogā par saimi un dzimtu; viedokļa izteikšana un pamatošana. Rakstīšana: darbības vārdu <i>iet, ēst</i> personas formu pareizrakstība; lietvārdu ar plato <i>e</i> pareizrakstība.	Radniecības terminoloģija. Darbības vārda <i>braukt, ēst</i> locīšana tagadnē, pagātnē un nākotnē. Nekārtnais darbības vārds <i>ēst</i>. Darbības vārdu atvasināšana ar priedēkli un locīšana. Teikumu veidošana ar prefiksālo darbības vārdu formām. Vārdu savienojumu locīšana.	Kultūras un vēstures zināšanu apguve dažādos kontekstos. Jauno zināšanu sasaiste ar personīgo pieredzi. Kritiskās domāšanas attīstīšanās, salīdzinot latviešu literārās valodas un latgaliešu rakstu valodas formas. Analītiskās domāšanas veicināšana. Ģimenes vērtību apzināšanās. Pozitīvas attieksmes pret attiecību veidošanās.
Dzymtys kūks	31.–33. nedēļa	Lasīšana: teksta mērķtiecīga lasīšana; jautājumu būtības uztvere; teksta saturu jēgpilna uztvere. Runāšana: zināmās un jaunās informācijas izmantošana dialogā, atbildot uz jautājumiem;	Vārdu <i>dzimte, dzymta, saime</i> nozīme. Personvārdu lietojums. Piederības vietniekvārdu locīšana un saskaņošana ar lietvārdiem. 3. personas vietniekvārda <i>jis, jei, jī, juos</i> lietošana. Vārdu savienojumu locīšana.	Jaunu zināšanu apguve dažādos kontekstos Jauno zināšanu sasaiste ar personīgo pieredzi. Pozitīvas attieksmes un attiecību veidošanās.

		saruna par dzimtu, saimi; stāstīšana par sevi un savu ģimeni; vārdu nozīmes skaidrošana; pareizrūnas prasmes pilnveidošana. Rakstīšana: pareizrakstības prasmes pilnveidošana, teikumu pieraksts.	Darbības vārdu <i>zynuot</i> locīšana tagadnē, pagātnē un nākotnē. Teikumu veidošana.	Kritiskās domāšanas attīstīšanās, salīdzinot dzimtu, saimi. Kritiskās domāšanas attīstīšanās, salīdzinot latviešu literārās valodas un latgaliešu personu vietniekvārdus. Kopīgais un atšķirīgais. Informācijas grupēšana.
Pietnīciskais dorbs par <i>sātu i saimi</i> vai <i>Dzymtys kūks</i>	34.–35. nedēļa	Klausīšanās: dzirdētās informācijas analizēšana – zināma/jauna; klausītāja kultūras apgūšana. Runāšana: monologs – pētījuma rezultātu prezentēšana; atbildes uz jautājumiem; runātāja kultūras ievērošana. Lasīšana: informācijas par personvārdu nozīmi ieguve un atlase. Rakstīšana: personvārdu pierakstīšana atbilstoši pareizrakstības normām; mācīšanās veidot prezentācijas tekstu; rakstītāja kultūras apgūšana.	Nodaļā apgūto lingvistisko zināšanu izmantošana pētnieciskā darba veidošanai.	Vārda izvēles tradīciju iepazīšana. Analītiskās domāšanas attīstīšana, veidojot domu karti, plānojot darbu. Radošuma veicināšana, sagatavojot pētījuma rezultātu prezentāciju. Iegūtās lingvistiskās informācijas apkopošana, grupēšana un analīze atbilstoši pētījuma mērķim un uzdevumiem. Iegūto zināšanu izmantošana jaunā mācību situācijā. Saskarsmes kultūras normu ievērošana, veicot aptauju. Pašvērtēšanas prasmes attīstīšana.
5. klase				
Ievadnodarbība	1. nedēļa	Klausīšanās, lasīšana, runāšana, rakstīšana	Ko es zinu, ko protu?	Refleksija par latgaliešu rakstu valodā un novadmācībā apgūto;

			Kas mani interesē, ko vēlos uzzināt, iemācīties? Kā vērtēju savas zināšanas un prasmes? Kā vēlos mācīties?	sasaiste ar latviešu valodas, literatūras, vēstures, dabas mācības saturu; jaunā mācību procesa mērķu un uzdevumu apzināšanās.
1. nodaļa DORBI I OMOTI Kū mes dorom	1.–3. nedēļa	Klausīšanās: jautājumu būtības uztveršana, lai sagatavotu atbildes. Lasīšana: lasītās informācijas analizēšana – zināma/ jauna; teksta lasīšana ar izpratni; vārda nozīmes uztveršana, izmantojot kontekstu; teksta turpinājuma prognozēšana, ņemot vērā lasīto. Runāšana: atbilžu formulēšana, izmantojot tekstā iegūto informāciju; tekstā ietvertās informācijas izmantošana komunikācijā; vārdu nozīmes skaidrošana; monologs un dialogs par dienas režīmu. Rakstīšana: Darbības vārdu laika formu iesaistīšana rakstītā tekstā.	Apraksta un vēstījuma teksts. Teksta jēgas saprašana. Ar lauku darbiem saistītā leksika. Ar skolas dzīvi saistītā leksika. Darbības vārdu <i>īt, laseit, raksteit, skaiteit</i> locīšana tagadnē, pagātnē un nākotnē. Atgriezenisko darbības vārdu formu veidošana.	Jaunas kultūrvēsturiskās informācijas apguve un sasaiste ar ar personīgo pieredzi. Tikumisko vērtību apzināšanās. Satura vizualizācija. Prasmes plānot savu laiku attīstīšana. Prasmes strādāt ar poligrāfisko informāciju attīstīšana.

Vacūs ļaužu dorbi	4.–6. nedēļa	Lasīšana: tekstpratība – teksta lasīšana, lai uztvertu konkrētu informāciju, darbs ar teksta saturu un jēgu; autora komunikatīvā mērķa saprašana, teksta atslēgas vārdu un galvenās domas noteikšana. Runāšana: dialogs par senāko laiku un mūsdienu darbiem; pareizrūnas attīstīšana. Rakstīšana: darbības vārdu formu pareizrakstība.	Ar dažādu darbu veikšanu saistītās leksikas apguve. Vārdu <i>skaitēit, laseit, biedēigs</i> nozīme. Darbības vārdu <i>dareit, taiseit, brauceit šyusteit, adeit</i> locīšana tagadnē, pagātnē un nākotnē un lietošana.	Jaunu zināšanu apguve mūsdienu un vēsturiskā kontekstā. Jauno zināšanu sasaiste ar personīgo pieredzi. Priekšstats par izlokšņu nozīmi ikdienas komunikācijā. Vizuālās informācijas izmantošana vārda un teksta jēgas uztverē.
Omoti i amatnīki	7.–9. nedēļa	Klausīšanās: dziesmas „Guoju pa mežu” klausīšanās un tajā minēto amatu nosaukumu uztveršana; mācīšanās atlasīt audiālo informāciju un izmantot saziņā. Lasīšana: tekstpratība – tekstā būtiskākās informācijas saskatīšana; informācijas par vārda nozīmi iegūšana no rakstītiem avotiem. Runāšana: saklausīto un lasīto vārdu nozīmes skaidrošana; atbildēšana uz jautājumiem;	Amatniecības leksika, amatu, profesiju nosaukumi. Lietvārdu atvasināša ar izskaņām <i>-iejs, - ieja; - nīks, -(i)nīks; -neica, -(i)neica</i>. Lietvārdu <i>plotnīks, kaļvs, skraucs</i> locīšana. Vīriešu dzimtes lietvārdu ar galotni <i>- s</i> atšķirīgās locīšanas paradigmas.	Jaunu zināšanu apguve kultūrvēsturiskā un valodas kontekstā. Priekšstats par amatiem un amatnieku darba rīkiem, nodarbošanos senākos laikos. Priekšstats par darba, profesijas un laikmeta kopsakarībām. Jauno zināšanu sasaiste ar personīgo pieredzi. Apkaimes izzināšana saistībā ar jauniegūtajāmzināšanām. Prasme saskatīt tekstā un attēlā atrodamo informāciju.

		monologa un dialoga veidošana par amatiem, amatniekiem, darbarīkiem; jaunās un iepriekš apzinātās informācijas saistīšana ar savu pieredzi, atbildot uz jautājumiem. Rakstīšana: apgūto lietvārdu locījumu formu precīza lietošana rakstveida izteikumos.		Lingvistiskās informācijas ieguvei piemērotu avotu izvēle. Pozitīvas attieksmes veidošanās. Mācās izmantot tabulā sakārtotu informāciju jaunu zināšanu iegūšanai. Mācās kombinēt no dažādiem avotiem iegūto informāciju, veicot mācību uzdevumus. Mācās izmantot dažādus ilustratīvos materiālus teksta saprašanai. Attīsta prasmi izmantot iegūto informāciju, idejas sarunai par amatiem un amatniekiem.
Dorbs laukūs	10.–12. nedēļa	Klausīšanās: vārdu, kuru izruna atšķiras no pieraksta, pareizas izrunas saklausīšana. Lasīšana: leksikas par lauku darbiem saskatīšana lasot; tekstpratība – teksta satura un jēgas uztveršana, norādīto vārdu atrašana tekstā; autora mērķa saprašana, tā atslēgas vārdu un galveno ideju noteikšana. Runāšana:	Leksika par lauku darbiem. Vecvārdu apguve un izmantošana. Darbības vārdu piedēkļi. Darbības vārdu <i>juot, teireit</i> locīšana pēc parauga. Darbības vārdi ar diviem piedēkļiem. Priekšstats par atgriezeniskās morfēmas <i>-sa-</i> lietošanu un nozīmi. Teikums. Teikums ar vienlīdzīgiem teikuma locekļiem.	Loģiskās domāšanas attīstīšana darbā ar attēlu. Jaunu zināšanu apguve dažādos kontekstos. Priekšstats par senču tradīcijām – pieguļnieku nakts. Lasītā sasaiste ar apkaimē redzamo. Jauno zināšanu sasaiste ar personīgo pieredzi. Pozitīvas attieksmes un attiecību veidošanās.

		mācīšanās iegūt informāciju no teksta un tās izmantošana komunikācijā; atbildēšana uz jautājumiem; iesaistīšanās sarunā par amatiem, amatniekiem un darbarīkiem laukos; stāstīšana par lauku darbiem, izmantojot lasīto un pašpieredzes informāciju. Rakstīšana: ar priedēkli atvasināto darbības vārdu izrakstīšana.		Iegūtās informācijas strukturēšana atbilstoši mācību dialoga vajadzībām. Prasme nolasīt un saprast tabulā sakārtotu informāciju. Priekšstats par darba nozīmi. Radošuma attīstīšanās – dziedētās un lasītās informācijas atainošana zīmējumā.
Dorbs pilsētā	13.–15. nedēļa	Klausīšanās: klausīšanās klasesbiedru atbildēs, teiktā papildināšana. Lasīšana: : tekstpratība – teksta lasīšana ar izpratni; zināmā un jaunā saskatīšana tekstā; laikraksta izzinošā lasīšana, nosakot svarīgo un mazsvarīgo informāciju. Runāšana: skaņu un vārdu precīza izrunāšana; no teksta iegūtās informācijas izmantošana mutvārdu saziņā; pilnu atbilžu sniegšana uz jautājumiem; paša rakstītā precīza izlasīšana; laikrakstā izlasītā atstāstīšana.	Ar pilsētas dzīvi saistītās leksikas (darbi, profesijas) apguve. Lietvārdu <i>pārdevēja, friziere, ārste, šoferis, ugunsdzēsējs, policists, elektriķis, sargs, galdnieks, celtnieks, atslēdznieks</i> u. tml. locīšana. Īpašvārdu – salikto nosaukumu – pareizrakstība. 2. konjugācijas darbības vārdi ar <i>-uot, -ēt</i>, to formu lietošana. 2. konjugācijas darbības vārdi ar <i>-ynuot</i>, to locīšanas atšķirība no latviešu literārās valodas. Vienkāršs un salikts teikums. Pieturas zīmes teikuma beigās. Teikumu veidošana, iesaistot apgūtās darbības vārdu formas.	Jaunu zināšanu apguve dažādos kontekstos. Teksta satura prognozēšana pēc attēla. Jauno zināšanu sasaiste ar personīgo pieredzi. Mācās salīdzināt dažāda veida konkrētu gramatisko informāciju un izsecināt mācībām nepieciešamo. Saprot iegūto informāciju, idejas, izmanto sarunai par darbiem pilsētās. Priekšstats par darbu kā būtisku cilvēka dzīves vērtību. Medijpratība – sameklē nepieciešamo informāciju

		Rakstīšana: 2. konjugācijas darbības vārda 2. un 3. personas tagadnes formu pareizs pieraksts.		internetā un masu medijos un izmanto mācībās. Darbs ar karti – apdzīvotas vietas noteikšana. Pozitīvas attieksmes un attiecību veidošanās.
Projekts par dorbim i omotim	16.–18. nedēļa	Klausīšanās: nepieciešamās informācijas uztveršana runātā tekstā; klausītāja kultūras attīstīšana. Lasīšana: rakstītās instrukcijas uztveršana; lasīšana, konkrētas informācijas iegūšana no teksta; lasītāja kultūras attīstīšana. Runāšana: dialoga veidošana, lai iegūtu projekta veikšanai nepieciešamo informāciju; runātāja kultūras attīstīšana; nodaļā apgūtās leksikas izmantošana pētnieciskā darba veikšanai. Rakstīšana: projekta laikā iegūtās informācijas apkopošana rakstītā tekstā (grāmatiņā); rakstītāja kultūras attīstīšana.	Vārdu <i>profesija</i> un <i>amats</i> nozīmes izpratne. Profesiju un amatu nosaukumu zināšanu nostiprināšana. Apgūto gramatikas zināšanu nostiprināšana. Apraksts. Tekstveides prasmju attīstīšana: nosaukums, plānveidīgums, atbilsme tematam, secīgums, pabeigtība.	Zināšanu un iemaņu nostiprināšana dažādos kontekstos. Zināšanu sasaiste ar personīgo pieredzi. Intereses veidošanās par kādu no profesijām. Medijpratība – nepieciešamās informācijas ieguve no elektroniskiem uzziņu materiāliem. Informācijas ieguve no uzziņu literatūras. Informācijas apkopošana, strukturēšana un izmantošana. Rezultātu noformēšana, grāmatas veidošana. Kritiskās domāšanas attīstīšanās, salīdzinot un vērtējot dažādo informāciju par darbiem, profesijām un amatiem.

				Vispārināšanas prasmes attīstīšana.
2. nodaļa DOBA Zylūs azaru zeme	19.–22. nedēļa	Klausīšanās: dziesmu par Latgali klausīšanās; uzmanīga klausīšanās klasesbiedros un skolotājā. Lasīšana: kartes lasīšana un konkrētas informācijas iegūšana; teksta aizzinošā lasīšana, nosakot zināmo un jauno, svarīgo un mazsvarīgo informāciju; dažādu uzziņu avotu caurskatīšana. Runāšana: atbildēšana uz jautājumiem; stāstīšana par Latgales dabu, ezeriem un upēm, pamatojot savu viedokli; stāstīšana par ezeriem, izmantojot jauniegūtos datus. Rakstīšana: faktoloģiskās informācijas precīza izrakstīšana; klasesbiedru stāstījumā saklausīto fakti pierakstīšana; skaitļa vārdu pareizrakstības apgūšana.	Tiešā un pārnēstā nozīme. Īpašvārdi – ezeru nosaukumi. Pamata un kārtas skaitļa vārdi. To locīšana un loma tekstā. Darbības vārdu atvasināšana ar piedēkļiem, nozīme. Saknes skaņu mija atvasinot. Teikas. Alfabēts, saraksta veidošana alfabēta secībā.	Jaunu zināšanu apguve dažādos kontekstos un sasaiste ar personīgo pieredzi. Tēlainās domāšanas attīstīšana. Priekšstata par Latgales atainojumu teikās un literatūrā veidošana. Informācijas ieguve no ģeogrāfiskās kartes. Konkrētas informācijas ieguve no dažādiem avotiem par literatūru, dziesmām par Latgali, komponistiem, teksta autoriem. Informācijas salīdzināšana un analīze, papildināšana. Uzvedība ūdens tuvumā un drošība.
Iudiņš	23.–25. nedēļa	Klausīšanās:	Vietvārdi. Vietvārdā ietvertā informācija par objektu.	Latgales dabas iepazīšana.

		latgaliešu tautasdziesmu klausīšanās un radošā darba turpināšanai nepieciešamo vārdu uztvere. Lasīšana: detalizētā un izzinošā lasīšana; autora komunikatīvā mērķa, galvenās domas un atslēgas vārdus noteikšana; galvenajai domai atbilstoša teksta virsraksta formulēšana; <i>Latviešu valodas dialektu atlanta</i> kartē <i>Stārķis</i> apkopotās lingvistiskās informācijas atlase. Runāšana: atbildes uz jautājumiem; stāstījums par Latgales ūdeņiem, pamatojot savu viedokli; vārdu savienojumu, frazeoloģismu nozīmes skaidrošana. Rakstīšana: lasītā teksta turpinājuma rakstīšana; virsraksta rakstīšana; pamatojuma rakstīšanas apguve; e–vēstules rakstīšana un noformēšana.	Kolokācijas (stabili vārdu savienojumi) un frazeoloģismi tēlveidē. Dialektālā leksika – <i>stārķis</i> latviešu valodas izloksnēs. 2. deklinācijas lietvārdu locīšana. Īpašības vārdi ar noteikto un nenoteikto galotni vīriešu un sieviešu dzimtē. Vārdu savienojumu locīšana. Teksta noskaņa. Tēlainās izteiksmes līdzekļi.	Priekšsats par reālās pasaulainas atainojumu latgaliešu rakstu valodā. Darbs ar attēliem. Jaunu zināšanu apguve dažādos kontekstos. Jauno zināšanu sasaiste ar personīgo pieredzi. Mācās iegūt lingvistisko informāciju no LVDA leksikas kartes un izmantot mācību vajadzībām. Mācās iegūt mācību vajadzībām informāciju no elektroniskās vārdnīcas e–PUPA. Mācās apstrādāt kartogrāfisko un leksikogrāfisko informāciju. Priekšstats par vietvārdu cilmi un sākotnējo nozīmi. Sadarbības prasmju attīstīšana. IT izmantošana e–vēstules rakstīšanai.
Kolny, kaļneni	26.–29. nedēļa	Klausīšanās: uzdevumu noteikumu klausīšanās un uztvere; klausītāja kultūras attīstīšana.	Leksika par kalniem, pauguriem, dabas objektiem. Īpašvārdi. Pakalnu nosaukumi.	Priekšstats par latgaliešu rakstu valodas pasaulainu. Jaunu zināšanu apguve dažādos kontekstos.

		Lasīšana: tautasdziesmu lasīšana, idejas, noskaņas uztveršana; konkrētas informācijas un tēlainās izteiksmes līdzekļu saskatīšana lasītā tekstā; interneta materiālu par Latgales pakalniem lasīšana ar mērķi iegūt konkrētu informāciju. Runāšana: tautasdziesmas satura skaidrošana, savu izteikumu pamatošana; atbildes uz jautājumiem; iesaistīšanās sarunā par Latgales kalniem un pauguriem, pamatojot savu viedokli; saruna par attēlos redzamo. Rakstīšana: būtiskāko faktus par Latgales kalniem un pauguriem pierakstīšana; jaunās informācijas pierakstīšana; īpašības vārdu salīdzināmo pakāpju formu iesaistīšana rakstītā tekstā.	Ezeru nosaukumu – vīriešu dzimtes vienskaitlinieku – locīšana. Ezeru nosaukumu – sieviešu dzimtes vienskaitlinieku locīšana. Īpašības vārda salīdzināmās pakāpes vīriešu un sieviešu dzimtē.	Jauno zināšanu sasaiste ar personīgo pieredzi. Latgales dabas iepazīšana. Pozitīvas attieksmes un attiecību veidošanās.
Kas pi myusu aug	30.–33. nedēļa	Lasīšana: tekstpratība – darbs ar teksta saturu un jēgu, noskaņu;	Teksta komponenti. Teksta nosaukums. Deminutīvu loma tekstā.	Jaunu zināšanu apguve dažādos kontekstos. Jauno zināšanu sasaiste ar personīgo pieredzi.

		teksta galvenās domas noteikšana, virsraksta formulēšana; tēlainās izteiksmes līdzekļu lomas iepazīšana; augu nosaukumu atpazīšana tekstā; deminutīvu saskatīšana tekstā. Runāšana: teksta virsraksta izdomāšana, salīdzināšana ar autores doto virsrakstu un viedokļa pamatošana; tēlainās izteiksmes līdzekļu lomas raksturošana; dialoga veidošana, stāstīšana par kukaiņiem, augiem utt. situatīvi orientētu jautājumu veidošana un uzdošana. Rakstīšana: teksta virsraksta korekts pieraksts; ortogrammu noteikšana tekstā.	Tematiski saistītu teikumu mērķtiecīga veidošana, izmantojot deminutīvus. Teksta veidošana ar šiem teikumiem. Dialoga par laukos sastopamiem kukaiņiem veidošana. Deminutīvu atvasināšana ar piedēkļiem. Puķu, augu, koku, dzīvnieku, kukaiņu, sēņu u. c. nosaukumi. Vārda iekšējā tēla uztvere un sasaiste ar reālijas nosaukumu. Skaņu pārmaiņas vārddarināšanas rezultātā. Deminutīvu iesaistīšana tekstā.	Vizuālā ilustratīvā materiāla izmantošana savu izteikumu veidošanai. Dabas zinībās iegūto zināšanu izmantošana. Radošuma veicināšana – stāsts par dabu. Sarunas satura prognozēšana. Vizuālās un verbālās informācijas kopsakarību saskatīšana. Lepnums par savu dzimto vietu, tās skaistumu.
Rodūšais dorbs	34.–35. nedēļa	Priekšstata līmenī: orientēšanās saziņas situācijā; izteikumu plānošana; atgriezeniskās saites kontrole. Klausīšanās: refleksīvā un kritiskā klausīšanās; konkursa uzdevumu un noteikumu uztvere klausoties;	Tekstveide. Priekšstats par lietišķo valodas stilu: konkursa mērķis, uzdevumi, noteikumi. Izpētes darbības plāns. Apgūto lingvistisko zināšanu izmantošana un nostiprināšana konkursa darba izstrādē.	Zināšanu un iemaņu nostiprināšana dažādos kontekstos. Lingvistiskas un dabas zinātņu mijiedarbība. Medijpratība – informācijas ieguve no dažādiem avotiem un apstrāde, lai izmantotu konkrētam mērķim.

		mājasdarbu prezentāciju satura uztvere. Lasīšana: caurskatīšana un pārskatīšana; izzinošā lasīšana; leksiskās informācijas ieguve; faktoloģiskās informācijas atlase; spēles teksta saprašana; dažādu lasīšanas paņēmienu izmantošana. Runāšana: vienošanās par konkursa norisi; darba dialogi; stāstījums par komandas darba rezultātiem. Rakstīšana: lasītās un dzirdētās informācijas apkopošana; teksta par dabu izstrāde; dažādu informācijas pieraksta veidu izmantošana.		Analītiskās domāšanas attīstīšana – informācijas izvērtēšana, atlase, strukturēšana. Kritiskās domāšanas attīstīšana, salīdzinot un vērtējot nodaļā apgūto leksiku. Zināšanu un iemaņu nostiprināšana un sasaiste ar personīgo pieredzi. Pozitīvas attieksmes un attiecību veidošanās. Sadarbības un savstarpējās komunikācijas prasmju veidošanās. Pašvadīta mācīšanās – pāru, grupu, komandas darbs. Nepieciešamo mācīšanās paņēmienu apguve. Radošuma sekmēšana.
6. klase				
Ievadnodarbība	1. nedēļa	Klausīšanās, lasīšana, runāšana, rakstīšana	Ko es zinu, ko protu? Kas mani interesē, ko vēlos uzzināt, iemācīties?	Refleksija par latgaliešu rakstu valodā un novadmācībā apgūto; sasaiste ar latviešu valodas,

			Kā vērtēju savas zināšanas un prasmes? Kā vēlos mācīties?	literatūras, vēstures, dabas mācības saturu; jaunā mācību procesa mērķu un uzdevumu apzināšanās.
1. nodaļa VĪTYS Padebešu kolns	2.–3. nedēļa	Klausīšanās: nerefleksīvā un refleksīvā klausīšanās; detalizētā klausīšanās. Lasīšana: detalizētā un izzinošā lasīšana; autora komunikatīvā nolūka, teksta galvenās domas, struktūrālo daļu noteikšana. Runāšana: saruna par Mākoņkalnu un teikām; vizuālās informācijas izmantošana, veidojot stāstījumu; atbildes uz jautājumiem. Rakstīšana: lietvārdu locījumu formu precīzs pieraksts.	Teikas uzbūve, saturiskās īpatnības. Lietvārdu locīšana kopā ar īpašības vārdu. Vārdu savienojumi daudzskaitļa nominatīvā. Lietvārdu dzimtes, skaitļa un locījuma formu veidošanas specifika. Morfoloģiskie un fonētiskie dialektismi. Skaņu pārmaiņas. Pareizrakstības normas – <i>l, n</i> pirms <i>i</i>, <i>ī, e, ē, ie, ei</i>.	Jaunu zināšanu apguve dažādos kontekstos Jauno zināšanu sasaiste ar personīgo pieredzi. Valodas kumulatīvā funkcija – vēstures notikumu atspulgs īpašvārdu sistēmā. Realitāte un izdoma teikās. Priekšstats par mutvārdu folkloru. Kritiskās domāšanas attīstīšanās – vērtējot teikas dziļāko jēgu, attēlu salīdzināšana un secinājumi. Kartogrāfiskās informācijas ieguve.
Nazkod pi myusu	4.–6. nedēļa	Klausīšanās: globālā klausīšanās; vārdu izrunas īpatnību saklausīšana. Lasīšana: detalizētā lasīšana; Runāšana: no teksta iegūtās informācijas izmantošana saziņā;	Teiku teksta un izteiksmes savdabīgums. Teikumu veidošana. Kalnu un pakalnu raksturotājleksika. Senās mērvienības. Darbības vārdi ar galotni <i>-e</i> pagātnes 3. persona – <i>suokt, kuopt</i>. Īpašības vārdu salīdzināmās pakāpes.	Jaunu zināšanu apguve dažādos kontekstos Jauno zināšanu sasaiste ar personīgo pieredzi. Pozitīvas attieksmes un attiecību veidošanās. Priekšstats par latgaliešu folkloru. Informācijas strukturēšana tabulā.

		iesaistīšanās dialogā par teiku nozīmi senāk un mūsdienās. Rakstīšana: prefiksālo darbības vārdu formu precīzs pieraksts.	Norādāmo vietniekvārdu saskaņošana ar lietvārdu. Darbības vārdu atvasināšana ar piedēkļiem <i>ī-</i> , <i>iz-</i> , <i>ap-</i> , <i>at-</i> , <i>pa-</i> , <i>nū-</i> , <i>pī-</i> , <i>na-</i> , <i>sa-</i> , to nozīme.	Priekšstats par senajām mērvienībām. Skaitļu pierakstīšanas veidi.
Pīminekli	7.–9. nedēļa	Klausīšanās: nerefleksīvā klausīšanās; detalizētā klausīšanās. Lasīšana: izzinošā un referatīvā lasīšana, lai iegūtu jaunu un svarīgu informāciju, veidotu kopsavilkumu. Runāšana: reaktīvā runāšana – atbildes uz jautājumiem; dialoga veidošana par pienākumu sadali; monologveida runa gida lomā; atbildes uz jautājumiem; spriedumu, attieksmes paušana. Rakstīšana: jaunās, svarīgās informācijas pierakstīšana; gida teksta pieraksts.	Informatīva teksta veidošana. Hronikas teksta izstrāde pēc parauga. Izteikumu nozīme. Kultūrnnozīmīgu objektu nosaukumu semantika. Lietvārda <i>pīmineklis</i> u. c. līdzīgu vārdu locīšanas īpatnības. Atgriezenisko lietvārdu formas.	Priekšstats par valodā ietvertajiem kultūras faktiem un vērtībām. Priekšstats par nozīmīgiem vēsturiskiem notikumiem Latgalē un personībām. Cieņpilnas attieksmes pret savu kultūru un tradīcijām veidošanās. Jaunu zināšanu apguve dažādos kontekstos un sasaiste ar personīgo pieredzi. Izpratnes veidošanās par tautas daiļrades veidiem.
Rogovkys vītu vuordi	10.–12. nedēļa	Klausīšanās: vārdiski izteikto norādījumu uztvere un izpilde. Lasīšana:	Izloksnes un normētās valodas funkcijas. Teksta satura un virsraksta kopsakarības.	Priekšstats par valodā ietvertajiem kultūras faktiem un vērtībām. Priekšstats par vietvārdiem kā kultūras vērtību.

		teksta galvenās domas noteikšana, satura būtības uztvere; literārā darbā izmantoto vietvārdu tēla iepazīšana; kartē atspoguļotās valodiskās informācijas atlase. Runāšana: saruna par vietu vārdiem, to grupēšana; no kartes iegūto faktu izmantošana informācijas sniegšanai; vietvārda kā dzejas tēla raksturošana; spriedumu un secinājumu izteikšana, savas attieksmes paušana. Rakstīšana: vietvārdu pieraksts atbilstoši ortogrāfijas normām.	Vietvārdu uzbūve – pirmatnīgi, atvasināti vārdi, salikteņi un analītiskās leksēmas (vārdu savienojumi). Vietvārdu nominatīvās grupas. Vietvārdu cilme, darināšana. Vecvārdi. Atkārtojums un zināšanu nostiprināšana – īpašības vārda salīdzināmo pakāpju formu lietošana, darbības vārdu locīšana.	Cieņpilnas attieksmes veidošanās pret savu kultūru un tradīcijām. Jaunu zināšanu apguve dažādos kontekstos. Jauno zināšanu sasaiste ar personīgo pieredzi. Pozitīvas attieksmes veidošanās. Sadarbības prasmju attīstība. Prasme nolasīt informāciju no kartes. Leksēmā ietvertā tēla vizualizācija.
Cytu Latgolys vītu nūsaukumi	13.–15. nedēļa	Klausīšanās: jautājumu būtības saprašana; dzejas klausīšanās. Lasīšana: Latgales tēla iepazīšana, lasot dzeju; teksta jēgas saprašana; tēlainās izteiksmes līdzekļu saskatīšana. Runāšana: saruna par Latgales literātiem un viņu veltījumu Latgalei;	Leksikas loma dzejas tēla radīšanā. Īpašvārds. Atkārtojums un nostiprināšana: Lietvārdu locīšana. Burta / mīkstais un cietais variants lietvārdu formās. Īpašības vārda saskaņošana ar lietvārdu.	Priekšstats par valodā ietvertajiem kultūras faktiem un vērtībām. Priekšstats par vietvārdiem kā kultūras vērtību. Cieņpilnas attieksmes veidošanās pret savu kultūru un tradīcijām. Latgales literāti un Latgales tēls viņu darbos: ieskats. Jaunu zināšanu apguve kultūrvēsturiskā kontekstā un sasaiste ar personīgo pieredzi.

		saruna par Latgalei veltītiem dažādiem mākslas darbiem; atbildes uz jautājumiem; monologa veidošana; spriedumu un secinājumu izteikšana, savas attieksmes paušana. Rakstīšana: vietvārdu pieraksts atbilstoši ortogrāfijas normām.		Informācijas ieguve no dažādiem avotiem un izmantošana. Pozitīvas attieksmes veidošanās. Sadarbības prasmju attīstība. Prasme nolasīt informāciju no kartes, izmantot mācību darbā. Darbs ar karti – mācās nolasīt informāciju un apkopot to. Dažādu grāmatu par Latgali iepazīšana. Fantāzijas un radošās domāšanas attīstīšana. Leksēmā ietvertā tēla vizualizācija.
Ceļojums pa karti	16.–18. nedēļa	Klausīšanās: detalizētā, refleksīvā un kritiskā klausīšanās, plānojot ceļojumu; dzirdētās informācijas uztvere un strukturēšana, lai veiku mācību uzdevumus. Lasīšana: informatīvo materiālu pārskatīšana un caurskatīšana, lai izvēlētos mācību uzdevumu veikšanai nepieciešamos darbus; izzinošā lasīšana, lai iegūtu informāciju ceļojuma vajadzībām;	Tekstveide. Teksta pazīmes. Apraksts. Plāns. Priekšstats par teksta rediģēšanu. Teikumu veidošana. Pieklājības frāzes. Atkātojums un nostiprināšana: dabas objektu nosaukumi – leksiski semantiskās grupas, sugas vārdi un īpašvārdi. Krāsu, ārējā izskata u. c. semantisko grupu īpašības vārdi. Darbības vārdu semantiskās grupas.	Priekšstats par valodā ietvertajiem kultūras faktiem un vērtībām. Priekšstats par vietvārdiem kā kultūras vērtību. Latgales dabas vērtības. Cienīpilnas attieksmes veidošanās pret savu kultūru un tradīcijām. Jaunu zināšanu apguve dažādos kontekstos, sasaiste ar personīgo pieredzi. Pozitīvas attieksmes veidošanās. Sadarbības prasmju attīstība. Prasme nolasīt un izmantot informāciju no kartes.

		referatīvā lasīšana – būtiskākās informācijas apkopošana. Runāšana: reproduktīvā, reaktīvā un iniciatīvā runāšana, apspriežot ceļojuma nrisi; stāstījums par ceļojuma maršrutā iekļautajām vietām, pieminējumiem utt.; pieklājības frāžu lietošana. Rakstīšana: ceļojuma maršruta plāns, apraksts; ceļojumā gūtās pieredzes korekts pieraksts; teksta rediģēšana.	Apgūtās lietvārdu, īpašības vārdu, darbības vārdu gramatiskās kategorijas un formu sistēma.	Darba plānošana.
2. nodaļa GRUOMOTYS Vacuos gruomotys	19.–21. nedēļa	Klausīšanās: krājuma „Viena zeme, viena tauta, nav vienāda valodiņa” (2015) klausīšanās; izloksnēs runātu izteikumu uztvere; izlokšņu atšķirīguma saklausīšana; dzimtajā izloksnē teiktā klausīšanās un īpatnību ievērošana. Lasīšana: tekstpratība – darbs ar senajiem tekstiem, grafēmisko atšķirību saskatīšana un satura uztveršana. Runāšana: Saruna par Latgales literātiem;	Latgaliešu alfabēta veidošanās. Latgaliešu rakstu valodas pirmsākumi (ieskats). Andriva Jurdža ieguldījums latgaliešu rakstu valodas attīstībā. Augšzemnieku dialekta izlokšņu skanējums un leksiskās īpatnības. Leksika par senajām grāmatām. Divskaņa <i>uo</i> (o), līdzskaņu – cietā <i>l</i> (l), <i>š</i> (sz), <i>v</i> (w); patskaņu – garā <i>ū</i> (u), garā <i>ī</i> (i) – rakstība senāk un tagad.	Priekšstats par valodā ietvertajiem kultūras faktiem un vērtībām. Priekšstats par latgaliešu rakstu valodas veidošanos un pārmaiņām rakstībā. Priekšstats par pirmajām latgaliski rakstītajām grāmatām. Cieņpilnas attieksmes veidošanās pret savu kultūru un tradīcijām. Jaunu zināšanu apguve kultūrvēsturiskā kontekstā un sasaiste ar personīgo pieredzi. Informācijas ieguve no dažādiem avotiem un izmantošana. Pozitīvas attieksmes veidošanās.

		teksta un informācijas analīze, spriedumu un secinājumu izteikšana, sava attieksmes paušana. Rakstīšana: jautājumu formulēšana un noformēšana rakstveidā.		Sadarbības prasmju attīstība.
Gudreibu skreine	22.–24. nedēļa	Klausīšanās: DVD par vakarēšanu „Cyblys meiklis”; mīklu, sakāmvārdu uztvere un saprašana. Lasīšana: tiešās un pārnēstās nozīmes uztvere, lasot sakāmvārdus, parunas un mīklas; teksta detalizēta lasīšana, nozīmes pārnēsuma uztvere. Runāšana: atbildes uz jautājumiem; mīklu minēšana; spriedumu un secinājumu izteikšana; pauž savu attieksmi par sakāmvārdos izteiktajām atziņām. Rakstīšana: sakāmvārdu, parunu un mīklu, to atminējumu pieraksts atbilstoši pareizrakstības normām; savu zināšanu izvērtējuma rezultātu strukturēta pierakstīšana.	Kodolīgs izteikums un teksta mīkla. Tēla atklāsmes teksta mīklā. Tēlainās izteiksmes līdzekļi. Teksta veidošana pēc parauga. Vārdu tiešā un pārnēstā nozīme. Sakāmvārdu un parunu rašanās, uzbūve un semantika. Mīklu rašanās un tēlainība.	Izpratne par valodā ietvertajiem kultūras faktiem un vērtībām. Priekšstats par folkloras lomu senāk, nozīmīgumu un dažādību. Priekšstats par tautas dzīves uztveres un vērtību atainojumu folklorā. Cienīpilnas attieksmes pret savu kultūru un tradīcijām veidošanās. Informācijas ieguve no elektroniskajiem resursiem un citiem avotiem, mērķtiecīga atlase un izmantošana. Jaunu zināšanu apguve dažādos kontekstos Radošuma veicināšana – īso un teksta mīklu radīšana.

Dzišmu komuleits	25.–27. nedēļa	Klausīšanās: latgaliešu tautasdziesmu par dabu klausīšanās (piem., pieejams: https://www.youtube.com/watch?v=hnRlw3P9CZY&list=PL1FQjncSvyD7jsFiCmAH3wz0vA8f3pWe9) un saprāšana, galvenās domas noteikšana; klausītāja kultūras apguve. Lasīšana: tautasdziesmu lasīšana, noskaņas, tēlu un ideju uztveršana. Runāšana: latgaliešu tautasdziesmu skandēšana; saruna par tautasdziesmām; atbildes uz jautājumiem. Rakstīšana: koku nosaukumu pieraksts; īsas informācijas pieraksts tabulā; uzrunas, uzrunas grupas korekts pieraksts; tautasdziesmu krājuma rakstveida noformēšana, rediģēšana; pareizrakstības normu ievērošana; rakstītāja kultūras apguve.	Tautas dziesmu valodas analīze. Tautasdziesmu krājuma teksta veidošana: satura plānošana, ievada, tautasdziesmu kopas veidošana, strukturēšana. Deminutīva loma tautasdziesmās. Uzruna. Uzrunas grupa. Interpunkcija teikumos ar uzrunu, uzrunas grupu.	Priekšstats par valodā ietvertajiem kultūras faktiem un vērtībām. Folkloras iepazīšana. Cienpilnas attieksmes pret savu folkloru veidošanās. Jaunu zināšanu apguve dažādos kontekstos. Radošuma veicināšana – tautasdziesmu krājuma veidošana un noformēšana.
Reizi dzeivoja...	28.–30. nedēļa	Lasīšana: Pasakas mērķtiecīga klausīšanās;	Pasaku veidi. Pasakas teksta struktūra, leksiskās un stilistiskās īpašības.	Valodā ietverto kultūras faktu un vērtību sapratne. Folkloras iepazīšana.

		klasesbiedru uzstāšanās globālā un kritiskā klausīšanās. Lasīšana: pasaku lasīšana lomās; galvenās domas noteikšana; tēlu raksturotājlīdzekļu analīze; lasīšana lomās. Runāšana: saruna par pasakām; pasakas iestudēšana un demonstrēšana; runas skaidrība, saprotamība, skaļums; izteiksmīgas runas izkopšana. Rakstīšana: dialoga pierakstīšana saskaņā ar valodas normām.	Dialoga struktūra. Teikuma intonācija. Pieturzīmes teikuma beigās pēc izsacījuma mērķa. Valodas lietojuma atkārtošana un nostiprināšana	Cieņpilnas attieksmes pret savu folkloru veidošanās. Jaunu zināšanu apguve dažādos kontekstos. Radošuma veicināšana – pasakas sacerēšana un iestudēšana. Kritiskās domāšanas attīstīšana – sava un citu darba vērtēšana.
Tai soka...	31.–33. nedēļa	Klausīšanās: nerefleksīvā un refleksīvā klausīšanās; dzirdēā ekstā izteiktās informācijas uztveršana un iegaumēšana. Lasīšana: detalizētā lasīšana; sakāmvārdu lasīšana, akcentējot nozīmīgo. Runāšana:	Pasakas struktūra. Idejas attīstība pasakā un domas izvērsums. Pasakas formulas. Pasakas tēli. Salīdzinājumi, frazeoloģismi, vēlējumi, izsaučieni, izsauksmes vārdi.	Zināšanas par valodā ietvertajiem kultūras faktiem un vērtībām. Folkloras iepazīšana. Cieņpilnas attieksmes pret savu folkloru veidošanās. Jaunu zināšanu apguve dažādos kontekstos. Analītiskās domāšanas attīstīšana – sakāmvārdu dziļākās jēgas izzināšana.

		mērķtiecīgi virzīta saruna par gudrību; sava viedokļa izteikšana par sakāmvārdos atspoguļotajām vērtībām. Rakstīšana: pasakas rakstīšana, ievērojot tekstveides, pareizrakstības un interpunkcijas normas.		Radošuma veicināšana – pasakas sacerēšana un iestudēšana. Kritiskās domāšanas attīstīšana – sava un citu darba vērtēšana. Sadarbības prasmju attīstīšana.
Tematiskais loto	34.–35. nedēļa	Klausīšanās: uzdevuma noteikumu uztvere klausoties. Lasīšana: loto kartīšu satura uztvere un izmantošana spēlē. Runāšana: loto spēles norisei nepieciešamās informācijas sniegšana.	Apgūto valodas zināšanu izmantošana, nostiprināšana, spēlējot loto.	Latgales reālās pasaulainas un valodas pasaulainas kopsakarības. Zināšanas par valodā ietvertajiem kultūras faktiem un vērtībām. Jaunu zināšanu apguve dažādos kontekstos. Analītiskā domāšana – loto kartītes teksta saturiskā analīze un kopsakarību atrašana. Sadarbības prasmju attīstīšana.

Paredzamais rezultāts

Komunikatīvā kompetence	Lingvistiskā kompetence	Caurviju kompetence
Veido vienkāršus mutvārdu un rakstveida izteikumus latgaliešu rakstu valodā atbilstoši saziņas mērķim un tematam. Nosaka runātā un rakstītā apraksta vai vēstījuma tipa tekstā galveno domu. Prot formulēt virsrakstu saturiski vienkāršiem tekstiem.	Ir priekšstats par izloksnes, dialekta, valsts valodas un latgaliešu rakstu valodas funkcijām un statusu. Ir priekšstats par valodas kā domāšanas, nosaukšanas, saziņas un kultūrinformācijas saglabāšanas līdzekli.	Sasaista jaunās zināšanas ar personisko un iepriekšējo pieredzi, pakāpeniski virzoties no zināmā uz nezināmo. Apgūst jaunas zināšanas dažādos kontekstos. Veido izpratni par vērtībām – mana valsts, mans novads, dzimta, mājas.

Veido mācību uzdevumiem atbilstošu monologu latgaliešu rakstu valodā. Iesaistās dialogā latgaliešu rakstu valodā. Prot uztvert latgaliešu rakstu valodai atbilstošā runātā, dziedātā vai rakstītā tekstā galveno domu, konkrētu, tiešu informāciju. Saklausa izloksnēm raksturīgās izrunas atšķirības. Veido prasmi lietot valodas līdzekļus atbilstoši adresātam, saziņas tematam un nolūkam. Prot lasīt tekstu, ievērojot latgaliešu rakstu valodas skaņu izrunas specifiku. Mācās prognozēt tekstu pēc virsraksta un fragmenta. Prot rakstīt latgaliski atbilstoši apgūtajām pareizrakstības normām. Prot salīdzināt. Mācās analizēt, izteikt spriedumus un secinājumus, paust savu attieksmi. Prot atbildēt uz jautājumiem, veidojot gan vienkāršus, gan saliktus teikumus. Mācās formulēt, izteikt un pamatot savu viedokli. Prot iegūt un lietot informāciju no kartēm, tabulām, shēmām. Mācās iegūt informāciju no dažādiem tekstiem un izmantot to mācību vajadzībām un saziņai. Mācās vērtēt informāciju – zināma, jauna, svarīga, mazsvarīga.	Ir priekšstats par kopīgo un atšķirīgo latgaliešu rakstu valodas un latviešu literārās valodas sistēmā. Saprot, kas ir apraksta un vēstījuma tipa teksts. Veido apraksta, vēstījuma vai dialoga tekstu pēc parauga. Mācās veidot vārda portretu. Saprot vispārlietojamās leksikas nozīmi. Mācās atšķirt vārdu tiešo un pārnesto nozīmi. Zina ar mācību tematiem saistīto leksiku un prot to izmantot savu izteikumu veidošanā. Zina apgūto tautas taksonomiju nozīmi (radniecības apzīmējumu, amatu, darba rīku, augu, dzīvnieku, vietu u. c. nosaukumu gr.) un izmanto iederīgi tekstveidē. Saprot dialektismu nozīmi valodas bagātināšanā. Mācās skaidrot vārda nozīmi, izmantojot sinonīmus, vārdnīcu vai piemēru. Ir priekšstats par latgaliešu personvārdu un vietvārdu kopumu. Prot locīt lietvārdus un īpašības vārdus. Prot lietot lietvārdu un īpašības vārdu vienskaitļa un daudzskaitļa formas. Apgūst īpašvārdu pareizrakstību. Prot veidot īpašības vārdu salīdzināmo pakāpju formas. Zina personu un piederības vietniekvārdus. Prot tos locīt.	Ir priekšstats par valodā ietvertajiem kultūras faktiem un vērtībām. Veido prasmi līdzdarboties un sadarboties, mācās veidot pozitīvu attieksmi un attiecības. Mācās kritiski vērtēt savus mācību sasniegumus, izceļot pozitīvo un nosakot personīgos mērķus mācību problēmu risināšanai. Attīsta prasmi strādāt ar dažādiem informācijas avotiem, izmantot IT. Attīsta kritisko domāšanu, vērtējot informācijas avotus, faktu ticamību. Attīsta pētnieciskās prasmes. Mācās atlasīt, apkopot, srukturēt, sistematizēt informāciju. Attīsta analītisko domāšanu, salīdzinot, skaidrojot nozīmes. Attīsta radošo domāšanu, fantazējot, iztēlojoties, vizualizējot, sacerot. Mācās prezentēt savu darbu. Attīsta pašvadības un pašizziņas prasmi, veidojot pozitīvas attiecības, mācoties uzņemties atbildību par savu mācību procesu, pastāvīgi un patstāvīgi mācīties, pārvaldīt savas emocijas. Veido cieņpilnu attieksmi pret savu kultūru un tradīcijām.
--	---	---

Mācās izvēlēties klausīšanās (refleksīvā, nerefleksīvā, globālā, detalizēta, kritiskā) veidu atbilstoši saziņas vajadzībām. Mācās izmantot saziņas situācijai atbilstošu runāšana sveidu (reproduktīvā, reaktīvā, iniciatīvā). Mācās izvēlēties lasīšanas mērķim atbilstošāko lasīšanas veidu (detalizēta, izzinoša, referatīva lasīšana, caurskatīšana, pārskatīšana). Apgūst runas etiķetes normas. Apgūst klausītāja, runātāja, lasītāja un rakstītāja kultūru.	Mācās saskatīt kopīgo un atšķirīgo latviešu literārās valodas un latgaliešu personu un norādāmajos vietniekvārdos. Zina pamata un kārtas skaitļa vārdus, prot tos locīt. Šķir tiešos un atgriezeniskos darbības vārdus. Prot locīt darbības vārdus tagadnē, pagātnē un nākotnē. Mācās darināt vārdus ar piedēkļiem un piedēkļiem. Zina, kas ir saliktie vārdi. Zina latgaliešu alfabētu, burtu un skaņu atbilstmi. Zina, kādas ir latgaliešu rakstu valodas mīksto un cieto līdzskaņu īpatnības. Zina, kā jāizrunā un jāpieraksta latgaliešu platais <i>e</i>, <i>ē</i>, patskanis <i>i</i>, <i>ī</i>, <i>y</i>, divskanis <i>uo</i>, <i>yu</i> u. c.	Veido toleranci pret citādo un atšķirīgo.
---	--	--

**Tēma: Latgales pilsētas
Projekts**

Mērķauditorija: 4. – 6. kl. skolēni

Aktivitāte/darba soļi	Īss aktivitātes apraksts	Mērķis/Rezultāts	Skolotājs/konsultants	Dalībnieki	Resursi
1. Informācija par projektu.	1. Latgales pilsētu iepazīšana kartē. 2. Bibliotēkas apmeklējums un materiālu par pilsētām apzināšana. 3. Internetvietņu izmantošana.	1. Iepazīt projekta darba struktūru, izveidojot darba grupas, vienojoties par pienākumiem un laiku. 2. Izvēlēties pētāmos objektus un pētīšanas līdzekļus.	1. Informē par projektu. 2. Palīdz izveidot darba grupas un sadalīt pienākumus. 3. Konsultējas pirms darba sākšanas ar ģeogrāfijas un vēstures skolotāju.	1. Klausās, uztver un iegaumē informāciju. 2. Darba grupas izveido un sadala pienākumus. 3. Pašdisciplīna.	1. Latvijas un Latgales karte. 2. Bibliotēkā enciklopēdijas, uzzīņu literatūra, tūrisma ceļveži u.c. 3. Internetvietnes: pašvaldību mājaslapas utt. 4. Kancelejas preces darba procesam un prezentēšanai.
2. Latgales pilsētu apzināšana.	1. Materiālu vākšana par pilsētām, to ģeogrāfiju un vēsturi.	1. Iepazīt izvēlēto pilsētu vēsturi un ģeogrāfisko stāvokli	Koordinē darbu.	Praktiskais darbs materiālu vākšanā un atlasē.	Uzziņu literatūra, internetvietnes.

	2. Attēlu atlase.	2. Veidot un attīstīt iemaņas atlasīt nozīmīgāko informāciju.			
3. Latgales pilsētu dabas un folkloras materiālu apzināšana.	1. Pilsētu un to apkārtnes ievērojamāko dabas objektu iepazīšana. 2. Folkloras materiālu izzināšana un iegūtās informācijas atlase.	1. Saskatīt katras pilsētas īpatnējo dabas kolorītu. 2. Iepazīt folkloras materiālus par izvēlētajām pilsētām, paskatīties teicējus.	Koordinē darbu.	Praktiskais darbs materiālu vākšanā un atlasē.	Folkloras materiāli: tautas- dziesmas, teikas u.c. Izmantot vēsturiskās un izcelšanās teikas, internetvietni www.foklora.lv u.c.
4. Materiālu noformēšana, prezentācijas sagatavošana.	1. Prezentēšanas plāna izstrāde. 2. Materiālu apkopošana un noformēšana: attēlu savietošana tekstā, ilustrēšana.	1. Attīstīt prasmes padarīt savāktos materiālus pieejamu un saprotamu citiem. 2. Veicināt estētiskās gaumes veidošanos.	1. Palīdz izstrādāt prezentēšanas scenāriju. 2. Organizē noformēšanas darbu.	1. Pieraksta un noformē savāktos materiālus. 2. Sagatavo tos prezentēšanai.	Kancelejas preces.

5. Savākto materiālu prezentēšana.	1. Darba prezentēšana, stāstījumā izmantojot 2. Vizuālos, audio un video materiālus.	1. Iepazīstināt ar savāktajiem materiāliem par izpētīto pilsētu vēsturi, ģeogrāfiju, dabu, folkloru. 2. Veidot uzstāšanās iemaņas, kā arī prasmi argumentēti aizstāvēt savu darbu auditorijas priekšā.	Koordinē, klausās.	Prezentē darbu par izpētītajām Latgales pilsētām.	1. Videoprojektors. 2. Stendi ar uzskati, kartes u.tml.
------------------------------------	---	---	--------------------	---	--

Snieguma līmeņu apraksts darba grupās par tēmu “Latgales pilsētas”

Loma	Prasmes	Iesācējs	Darītājs	Lietpratējs	Eksperts
Līderis	1. Veido komandu, organizē lomu sadales procesu. 2. Vada plāna izstrādi, seko līdz izpildei. 3. Nosaka (vai vienojas savstarpēji) katra cilvēka pienākumus. 4. Rīko diskusiju, rūpējas, lai katrs grupas dalībnieks tiek uzklauts. 5. Seko līdz laika grafikam, ievēro termiņus. 6. Organizē darba gala rezultāta izvērtēšanas procesu pirms prezentēšanas.	1. Zina savus pienākumus, bet komandē, neuzklausa ieteikumus, uzspiež savu viedokli. 2. Nosaka darba apjomu, nenosaka, nekontrolē laiku, nepiedāvā to darīt citiem, nesadala lomas un uzdevumus.	1. Zina savu lomu un pienākumus. 2. Ar palīdzību spēj sadalīt lomas, bet nepalīdz pienākumu veikšanā. 3. Ar skolotāja vai citu skolēnu palīdzību spēj noteikt galarezultātu. 4. Nosaka laiku, bet ne katrai darbībai.	1. Zina un apzinās savu lomu, organizē darbu, nosakot katra pienākumus, palīdz tos veikt. 2. Saredz galarezultātu, bet nesaskata kļūdas, nespēj virzīt grupu uz mērķi. 3. Kontrolē un nosaka laiku. 4. Uzklasa viedokļus, bet pieņem tikai savējo viedokli.	1. Zina un apzinās savu lomu, virza ideju, kā to risināt. 2. Motivē, iesaistās grupas darbā, var palīdzēt grupas dalībniekiem ar padomu, izstrādā darba plānu, organizē pārējo darbu, nosakot katra pienākumus, palīdzot citiem.

			5. Uzskata, ka katram jāveic savi pienākumi, nepārbauda realizācijas procesu.	5. Grupas darbu pārbauda, bet nemotivē dalībniekus.	3. Pārliecinās, vai viss izdarīts, izsaka savas domas. 4. Rūpējas, lai katrs grupas dalībnieks var izteikties, izsaka un uzklausa viedokļus, seko līdzi laikam. 5. Darba procesā konstatē novirzes no plāna, reaģē, prot virzīt grupu uz mērķi.
--	--	--	---	---	---

Loma	Prasmes	Iesācējs	Darītājs	Lietpratējs	Eksperts
Rakstvedis	1.Salasāmi raksta 2.Ievēro pareizrakstību. 3.Prot pārskatāmi noformēt pierakstus, izceļot galveno. 3. Prot formulēt domu. 4.Lūdz palīdzību nepieciešamības gadījumā, uzklausa citu grupas dalībnieku ieteikumus.	Salasāmi pieraksta citu grupas biedru diktētu tekstu.	1. Salasāmi pieraksta diktētu tekstu. 2. Cenšas ievērot darba kultūru un pareizrakstību.	1. Formulē un pieraksta teikto īsi un konspektīvi. 2. Salasāmi pieraksta, izceļot būtisko. 3. Ievēro darba kultūru un pareizrakstību.	1. Pats pieraksta idejas. 2. Formulē pierakstāmo tekstu, ievērojot pareizrakstību. 3. Apzinās, ka tekstu izmantos citi grupas biedri vai tas būs publiski izlasāms. 4. Noformē tekstu tā, lai tas būtu pārskatāms un saprotams.

Loma	Prasmes	Iesācējs	Darītājs	Lietpratējs	Eksperts
Noformētājs	1. Pārzina darba prezentēšanas formas. 2. Pārzina dažādu formu noformēšanas kritērijus.	1.Noformējums pārsvarā atbilst darba formai - plakātam, prezentācijai, video, citam vizuālajam materiālam.	1.Noformējums pārsvarā atbilst darba formai - plakātam, prezentācijai, video,	1.Noformējums atbilst darba formai - plakātam, prezentācijai, video, citam vizuālajam materiālam.	1.Noformējums atbilst darba formai - plakātam, prezentācijai, video, i, citam vizuālajam materiālam.

	3. Strukturē, izvieto informāciju pārskatāmi.	2. Informācija ir izvietota bez struktūras, nav labi pārskatāma. 3. Ir daudz gramatisku vai saturisku kļūdu.	citam vizuālajam materiālam. 2. Informācija ir izvietota bez struktūras, nav labi pārskatāma. 3. Ir dažas gramatiskas vai saturiskas kļūdas.	2. Ir pārdomāts, labi pārskatāms izvietoējums. 3. Nav gramatisku un saturisku kļūdu. 4. Skaidri paustas galvenās idejas, secinājumi.	2. Ir pārdomāts, strukturēts, labi pārskatāms informācijas izvietoējums. 2. Nav gramatisku un saturisku kļūdu. 3. Skaidri paustas galvenās idejas, secinājumi. 4. Ir radoši, uzmanību piesaistoši elementi.
--	---	---	--	--	--

Loma	Prasmes	Iesācējs	Darītājs	Lietpratējs	Eksperts
Informācijas meklētājs	1. Formulē domu. 2. Izvēlas atslēgas vārdus. 3. Izmanto meklēšanas simbolus, piemēram, “-” izslēgt šādus avotus no meklēšanas saraksta. 4. Vispārina, atšķir būtisko info. 5. Salīdzina un analizē. 5. Risinā problēmu.	1. Prot atrast informāciju pēc skolotāja vai grupas ieteiktiem avotiem. 2. Atrasto informāciju reproducē.	1. Prot patstāvīgi meklēt informāciju atbilstoši izvirzītajiem uzdevumiem. 2. Izmanto 1-2 avotus. 3. Pasvīturo atslēgas vārdus, informē grupu par iegūto informāciju.	1. Prot patstāvīgi meklēt informāciju atbilstoši izvirzītajiem uzdevumiem. 2. Meklē informāciju vairākos avotos un informē grupu. 3. Uzraksta un izmanto informācijas meklēšanas plānu. 4. Meklē informāciju 2 avotos un informē grupu.	1. Prot patstāvīgi meklēt informāciju. 2. Uzraksta un izmanto informācijas meklēšanas plānu. 3. Meklē informāciju vairākos avotos un informē grupu. 4. Sagrupē atrasto informāciju. 5. Prot izdalīt galveno. 6. Spēj salīdzināt un analizēt dažādu avotu informāciju. 7. Saskata problēmas un to risinājumus. 8. Izvērtē avotu ticamību.

Loma	Prasmes	Iesācējs	Darītājs	Lietpratējs	Eksperts
Runātājs	1. Uzņem as atbildību par runas veidošanu, iesaistot visus grupas dalībniekus. 2. Runas veidošanai izmanto publiskās runas plānu. 3. Veido dažāda līmeņa jautājumus. 4. Izvērtē, kurš vislabāk varētu atbildēt uz uzdoto jautājumu.	1. Atbild par grupas darba prezentēšanu. 2. Cenšas uz klausīt parējos grupas dalībniekus, daļēji spēj izstāstīt, prezentēt galveno domu parējiem klasesbiedriem. 3. Stāstījums sastāv gan no grupas, gan no sava viedokļa. 4. Ķermeņa valoda nerada pārliecību par stāstījumu, redzams uztraukums, bieži izsakās neprecīzi, veidojas pārpratumi. 5. Lasa, nevis stāsta, cenšas atbildēt uz jautājumiem.	1. Atbild par grupas darba prezentēšanu. 2. Uz klausā parējos grupas dalībniekus, spēj izstāstīt, prezentēt galveno domu parējiem klasesbiedriem. 3. Stāstījums sastāv gan no grupas, gan no sava viedokļa. 4. Ķermeņa valoda daļēji rada pārliecību par stāstījumu, ir redzams uztraukums, izsakās neprecīzi. 5. Tiek gan stāstīts, gan lasīts teksts. 6. Daļēji spēj atbildēt uz jautājumiem. 7. Sniedz vismaz vienu ieteikumu citām grupām.	1. Atbild par grupas darba prezentēšanu. 2. Uz klausā parējos grupas dalībniekus, spēj izstāstīt, prezentēt galveno domu parējiem klasesbiedriem. 3. Lielākoties tiek stāstīts grupas viedoklis, bet jūtams arī personīgais viedoklis. 4. Ķermeņa valoda ir pārliecinoša, bet ir redzams uztraukums, reizēm neskaidri izsakās. 5. Pārsvarā tiek stāstīts, bet reizēm nepieciešams ieskatīties vai lasīt. 6. Spēj atbildēt uz jautājumiem, sniedz ieteikumus citām grupām.	1. Atbild par grupas darba prezentēšanas daļu parējiem klasesbiedriem, kā arī pārstāv visu grupu. 2. Spēj uz klausīt parējos grupas dalībniekus, izkristalizē galveno domu, spēj to skaidri un saprotami izstāstīt visai klasei. 3. Tiek pasniegts visas grupas apkopots viedoklis, nevis personīgais. 4. Tas tiek darīts ar brīvu ķermeņa valodu, labu stāju, acu kontaktu ar parējiem klasesbiedriem, dzirdamu balsi, un teksts netiek lasīts, bet gan stāstīts.

					5. Ar savu ķermeņa valodu un balsi demonstrē to, ka pārzina tēmu. 6. Uzdod jautājumus citām grupām vai skolotājam. 7. Spēj atbildēt uz jautājumiem, sniedz noderīgus ieteikumus citām grupām.
--	--	--	--	--	--

Vērtēšana – snieguma līmeņi

Tēma: Latgales pilsētas

1. līmenis	2. līmenis	3. līmenis	4. līmenis
Saturs neatbilst vai daļēji atbilst tematam. Darbs ir nodots bez uzstāšanās. Darbs sagatavots pavirši, neatbild uz jautājumiem. Darbs-tradicionāls, izdoma nav jūtama	Saturs ir atbilstošs tēmai, bet pārāk plašs vai sašaurināts, veidots. Uzstāšanās nav pārdomāta, informāciju nolasa. Runātājs stāsta bez intereses, uz jautājumiem atbild nepārliciecināši. Ir laba ideja, bet īsti nesanāk stāstījums.	Saturs ir atbilstošs izvēlētajai tēmai, secīgs, bet nesaista klausītāju. Uzstāšanās ir pārdomāta, teksts tiek lasīts no piezīmēm. Darba autors ir ieinteresēts tajā, ko runā, bet nespēj aizraut citus, prot labi atbildēt uz jautājumiem. Darba grupas dalībnieki ir centušies padarīt savu darbu oriģinālu, bet jūtamas nepilnības.	Saturs ir atbilstošs noteiktajai tēmai, aptverošs, secīgs, saistošs, ieinteresējošs, pārdomāts, bez liekvārdības. Uzstāšanās ir pārdomāta, sagatavota, nepieciešamības gadījumā runātājs ieskatās piezīmēs, tiek ievērotas pauzes, ir kontakts ar klausītājiem Darba autors ir ieinteresēts tajā, ko runā, spēj ieinteresēt arī klausītājus, rada vēlmi iepazīt prezentēto darbu vairāk, izsmeļoši atbild uz jautājumiem. Pārsteidz ar kādiem īpaši piemeklētiem efektiem, oriģinālu skatījumu uz tēmu

Vērtēšanas kritēriji

Punkti	SATURS	UZSTĀŠANĀS STĀSTĪJUMS	ATTIEKSME	ORIĢINALITĀTE
3	Teksts ir atbilstošs noteiktajai tēmai, aptverošs, secīgs, saistošs, ieinteresējošs, pārdomāts, bez liekvārdības	Uzstāšanās ir pārdomāta, sagatavota, nepieciešamības gadījumā runātājs ieskatās piezīmēs, tiek ievērotas pauzes, ir kontakts ar klausītājiem	Darba autors ir ieinteresēts tajā, ko runā, spēj ieinteresēt arī klausītājus, rada vēlmi iepazīt prezentēto darbu vairāk, izsmēloši atbild uz jautājumiem	Pārsteidz ar kādu īpašu „rozīnīti”, netradicionālu prezentēšanas metodi, īpaši piemeklētiem efektiem, oriģinālu skatījumu uz tēmu
2	Teksts ir atbilstošs izvēlētajai tēmai, secīgs, bet nesaista klausītāju	Uzstāšanās ir pārdomāta, teksts tiek lasīts no piezīmēm.	Darba autors ir ieinteresēts tajā, ko runā, bet nespēj aizraut citus, prot labi atbildēt uz jautājumiem	Darba autors ir centies padarīt savu darbu oriģinālu, bet jūtamas nepilnības
1	Teksts ir atbilstošs tēmai, bet pārāk plašs vai pārāk īss, veidots, lai iegūtu vērtējumu	Uzstāšanās nav pārdomāta, informāciju nolasa.	Runātājs stāsta bez intereses, uz jautājumiem atbild nepārliciecinīgi	Ir laba ideja, bet īsti nesanāk stāstījums.
0	Teksts neatbilst tematam	Darbs ir nodots bez uzstāšanās	Darbs sagatavots pavisām, neatbild uz jautājumiem	Darbs - tradicionāls, nav jūtama izdoma

Literatūra

Bojāre 2018 – Bojāre, I. (2018) Kompetenču pieeja mācību saturā. Pieejams: https://visc.gov.lv/visc/projekti/esf_831.shtml [Skatīts:

Druviete, I. (2017) Latviešu valoda Latgalē: multilingvisms, diglosija un valodu konkurence. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*. A. daļa. Sociālās un humanitārās zinātnes. 71. sēj., 4. numurs, 48.–57. lpp. Pieejams:

http://www.lza.lv/LZA_VestisA/71_4/5_Ina_Druviete.pdf [Skatīts 28.11.2018.]

Kursīte, J. (2017) Latgales daudzveidīgā kultūrbagātība laika un telpas perspektīvā. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*. A. daļa. Sociālās un humanitārās zinātnes. 71. sēj., 4. numurs, 35.–47. lpp. Pieejams: http://www.lza.lv/LZA_VestisA/71_4/4_Janina_Kursite.pdf [Skatīts 28.11.2018.]

Lazdiņa, S. (galv. red., 2009) Valodas Austrumlatvijā. Rēzekne: RA izdevniecība.

Lazdiņa, S. (2010) Latgaliešu valoda: instrumenti erozijas pakāpes noteikšanai un novēršanai. Latgalistikys kongresu materiāli. VIA LATGALICA. Humanitāro zinātņu žurnāls. 42.–55.

Lazdiņa, S. (2012) Latgaliešu valoda kā instruments Latgales reģiona attīstībā: lingvistiskās ainavas dati tūrisma industrijas kontekstā. Via Latgalica: Latgalistikys kongresu materiāli IV. Rēzekne. 75–86.

Noteikumi 2018 – *Noteikumi par valsts pamatizglītības standartu un pamatizglītības programmu paraugiem*. IZM, 2018. Pieejams: <http://tap.mk.gov.lv/mk/tap/?pid=40464178>

Pošeiko 2016 – Pošeiko S. (2016) Latgaliešu rakstu valodas attīstība. Valodas situācija Latvijā 2010–2015. Sociolingvistisks pētījums. Zin. red. L. Lauze, atb. red. G. Kļava. Rīga: Latviešu valodas aģentūra, 173.–193. lpp.; Pieejams: https://valoda.lv/wp-content/uploads/docs/Petijumi/Sociolingvistika/VSL_2015_web.pdf [Skatīts 28.11.2018.]

Pošeiko, S. (2009) Valodas loma identitātes saglabāšanā un veidošanā. Valodas Austrumlatvijā: pētījuma dati un rezultāti (red. S. Lazdiņa, I. Šuplinska). Rēzekne, 130.–146.

Pošeiko, S. (2011) Latgaliešu valodas perspektīvas Latgales reģiona lingvistiskajā ainavā. Latgalistikys kongresu materiāli III. Rēzekne. 247.–265.

@ Skola 2030 – Izglītība mūsdienīgai lietpratībai: mācību satura un pieejas apraksts. Skola 2030. Pieejams: <http://www.izm.gov.lv/images/aktualitates/2017/Skola2030Dokuments.pdf>

Spārīte L., sast. (2013) Bērnu tautība un mājās lietotā valoda. Bērni Latvijā 2013. Pieejams:

http://www.csb.gov.lv/sites/default/files/publikacijas/nr_13_berni_latvija_2013_13_00_lv_en.pdf [Skatīts 5.12.2018.]

Stafecka, A. (2017) Latgales latviešu valoda runā un rakstos: vēsturisks ieskats. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*. A. daļa. Sociālās un humanitārās zinātnes. 71. sēj., 4. numurs, 58.–68. lpp. Pieejams: http://www.lza.lv/LZA_VestisA/71_4/6_Anna_Stafecka.pdf [Skatīts 28.11.2018.]

Šuplinska I. (2013) Latgaliešu valoda: loma, nozīme un funkcijas nozīme un funkcijas mūsdienās. Pieejams: <http://dom.lndb.lv/data/obj/file/177298.pdf> [Skatīts 15.12.2018.]

Šuplinska I., Leikuma L. (2012). Latgales latviešu valoda un kultūra. Apvienotais Pasaules latviešu zinātnieku 3. un Letonikas 4. kongress „Zinātne, sabiedrība un nacionālā identitāte”. Rīga 2011. gada 24.–27. oktobris. Plenārsēžu materiāli. Rīga: LZA. 205.–212. lpp.

Šuplinska, I., Leikuma, L. (2018) Būtiskākie rezultāti un izaicinājumi latgalistikā (2008–2017). *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*. A. daļa. Sociālās un humanitārās zinātnes. 72. sēj., 1. numurs, 58.–68. lpp. Pieejams:

http://www.lza.lv/LZA_VestisA/72_1/3_Ilga_Suplinska.pdf

Vulāne A. (2016). Latgaliešu ortogrāfijas komisiju veikums: ieskats vēsturē un mūsdienās. *Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi*, 11. Rīga: LVA. 144.–161. lpp.

AP 1989 – Augstākā Padome (1989). Latvijas Republikas Valodu likums. *Latvijas PSR Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs* 20.

Berelis, Guntis (1999). *Latviešu literatūras vēsture no pirmajiem rakstiem līdz 1999. gadam*. Rīga: Zvaigzne ABC.

CSP 2016 – Centrālā statistikas pārvalde (2016). *Latvijas 2011. gada tautas skaitīšanas rezultāti*. <http://www.csb.gov.lv/dati/e-publikacijas/latvijas-2011-gada-tautas-skaitisanas-rezultati-40579.html>, sk. 14.01.2017.

Dalbiņa, Iluta, Lāčauniece, Inese (2010). *Latviešu valoda vidusskolām*, 2. daļa. Rīga: Zvaigzne ABC.

Gadamers, Hans-Georgs (1999). *Patiesība un metode*. Rīga: Jumava.

Grāpis, Andrejs (1994). *Literatūras programma 5.–9. klasei*. Rīga: Latvijas Republikas Izglītības, kultūras un zinātnes ministrija.

Hausmanis, Viktors. (zin. vad., 1998) *Latviešu literatūras vēsture* 1. sēj. Rīga: Zvaigzne ABC.

Hausmanis, Viktors. (zin. vad., 1999) *Latviešu literatūras vēsture* 2. sēj. Rīga: Zvaigzne ABC.

Hausmanis, Viktors. (zin. vad., 2001) *Latviešu literatūras vēsture* 3. sēj. 1940–1941, 1945–1999. Rīga: Zvaigzne ABC.

Karpenko, Ilona, Milzere, Mārīte (2013). *Literatūra 8. klasei. 1., 2. daļa*. Mācību grāmata ar CD. Rīga: Zvaigzne ABC.

Kušķis et al. 1998 – Kušķis, Jānis, Laua, Alise, Lokmane, Ilze, Paegle, Dzintra, Rudzīte, Marta (1998). *Latviešu valoda 10.–12. klasei*. Mācību grāmata. Rīga: Zvaigzne ABC.

Lasenberg, Zaiga (atb. red., 1992). *Pamatizglītības standarti latviešu valodā un literatūrā*. Rīga: LR Izglītības ministrija.

Lasenberg, Zaiga. (atb. red., 1993). *Vidējās izglītības standarti latviešu valodā un literatūrā*. Rīgā: Latvijas Republikas Izglītības ministrija.

Literatūra 1 – *Literatūra 4.–9. klasei*. Programmas paraugs. 1. variants. http://visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/dokumenti/programmas/pamskolai/latval1_9.pdf, sk. 16.10.2016.

Literatūra 2 – *Literatūra 4.–9. klasei*. Programmas paraugs. 2. variants. http://visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/dokumenti/programmas/pamskolai/literatura_2var.pdf, sk. 16.10.2016.

Literatūra 3 – *Literatūra*. Vispārējās vidējās izglītības mācību priekšmeta programmas paraugs. 1. variants. http://visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/dokumenti/programmas/vidskolai/literatura_1variants_200508.pdf, sk. 16.10.2016.

Literatūra 4 – *Literatūra*. Vispārējās vidējās izglītības mācību priekšmeta programmas paraugs. 2. variants. http://visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/dokumenti/programmas/vidskolai/literatura_2variants_200508.pdf, sk. 16.10.2016.

MK 1999 – Ministru kabinets (1999). *Valsts valodas likums*. <http://likumi.lv/doc.php?id=14740>, sk. 16.10.2016.

MK 2012 – Ministru kabinets (2012). *Noteikumi par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām*. Ministru kabineta noteikumi Nr. 533. <http://likumi.lv/doc.php?id=250854>, sk. 16.10.2016.

MK 2014a – Ministru kabinets (2014a). *Latviešu valoda. Mācību priekšmeta standarts 1.–9. klasei*. 2. pielikums Ministru kabineta 2014. gada 12. augusta noteikumiem Nr. 468. <http://likumi.lv/doc.php?id=268342#piel2&pd=1>, sk. 16.10.2016.

MK 2014b – Ministru kabinets (2014b). *Literatūra. Mācību priekšmeta standarts 4.–9. klasei*. 13. pielikums Ministru kabineta 2014. gada 12. augusta noteikumiem Nr. 468. <http://likumi.lv/doc.php?id=268342#piel13&pd=1>, sk. 16.10.2016.

MK 2013a – Ministru kabinets (2013a). *Latviešu valoda. Vispārējās vidējās izglītības mācību priekšmeta standarts*. 1. pielikums Ministru kabineta 2013. gada 21. maija noteikumiem Nr. 281. <http://likumi.lv/doc.php?id=257229#piel1&pd=1>, sk. 16.10.2016.

MK 2013b – Ministru kabinets (2013b). *Literatūra. Vispārējās vidējās izglītības mācību priekšmeta standarts*. 2. pielikums. 23. pielikums Ministru kabineta 2013. gada 21. maija noteikumiem Nr. 281. http://visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/dokumenti/programmas/vidskolai/literatura_2variants_200508.pdf, sk. 16.10.2016.

Paegle, Dzintra, Lanka, Anita, Lokmane, Ilze (1994). *Latviešu valodas programma 1.–12. klasei*. Rīga: Latvijas Republikas Izglītības un zinātnes ministrija.

Pošeiko, Solvita (2016). Latgaliešu valodas attīstība. *Valodas situācija Latvijā: 2010–2015*. Sociolingvistisks pētījums. Rīga: LVA, 173.–193. lpp. http://valoda.lv/media/e-gramatas/VSL_2015_web.pdf, sk. 20.12.2016.

Spārīte, Lidiya (atb. red., 2013). *Bērni Latvijā 2013*.

http://www.csb.gov.lv/sites/default/files/publikacijas/nr_13_berni_latvija_2013_13_00_lv_en.pdf, sk. 20.12.2016.

Suhanova, Gunta, Gabrāne, Anna, Pilskunga, Ināra, Uzuliņa, Alija. *Latviešu valoda 9. klasei*. Mācību grāmata. Rīga: RaKa.

Štokmane, Daina, Vīduša, Iveta (2014). *Literatūra 7. klasei, 1. daļa*. Mācību grāmata ar CD. Rīga: Zvaigzne ABC.

Štokmane, Daina, Vīduša, Iveta (2015). *Literatūra 7. klasei, 2. daļa*. Mācību grāmata ar CD. Rīga: Zvaigzne ABC.

Šuplinska, Ilga, Lazdiņa, Sanita (atb. red., 2009). *Valodas Austrumlatvijā: pētījuma dati un rezultāti*. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola.

Valeinis, Vitolds (1998). *Latgaliešu lirikas vēsture*. Rīga: Jumava.

Valoda 1 – *Latviešu valoda 1.–9. klasei*. Pamatizglītības mācību priekšmeta programmas paraugs (1. variants). http://visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/dokumenti/programmas/pamskolai/latval1_9.pdf, sk. 16.10.2016.

Valoda 2 – *Latviešu valoda 1.–9. klasei*. Pamatizglītības mācību priekšmeta programmas paraugs (2. variants). http://visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/dokumenti/programmas/pamskolai/latval_1_9_2var.pdf, sk. 16.10.2016.

Valoda 3 – *Latviešu valoda. Vispārējās vidējās izglītības mācību priekšmeta programmas paraugs*. 1. variants. http://visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/dokumenti/programmas/vidskolai/latval_1var_03062008.pdf, sk. 16.10.2016.

Valoda 4 – *Latviešu valoda. Vispārējās vidējās izglītības mācību priekšmeta programmas paraugs*. 2. variants.

http://visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/dokumenti/programmas/vidskolai/latval_2var_03062008.pdf, sk. 16.10.2016.

Vulāne, Anna (2011). Augšzemnieku dialekta, latgaliešu rakstu valodas un latviešu literārās valodas koeksistences problemātika. *Valodas situācija Latvijā: 2004–2010*. Rīga: LVA, 130.–142. lpp.

Apeļš M. Latgališu literatūras vēsture. Rēzekne: LKC izdevniecība, 2007.

Cybuļš J., Leikuma L. Latgališu ābece (lementars) 1.daļa. Lielvārde: Lielvārds, 1992.

Cybuļš J., Leikuma L. Latgališu ābece (lementars) 2.daļa. Lielvārde: Lielvārds, 1992.

Cybuļš J., Leikuma L. Vasals! Latgaliešu valodas mācība. Rīga: n.i.m.s., 2003.

Cybuļš J., Leikuma L. Digitālā latgaliešu ābece „Skreineite. Vuicūs laseit”. Rīga: LVA, 2014. Pieejama: http://ldb.lv/skreineite_vl

Cybuļš J., Leikuma L. Digitālā latgaliešu ābece „Skreineite. Vuicūs raksteit”. Rīga: LVA. Pieejama: http://ldb.lv/skreineite_vr

Cybuļš J., Leikuma L. Skreineite. Vuicūs laseit; darba burtnīca Skreineite. Vuicūs raksteit. Rīga: LVA, 2016.

Čakša V., Lazdiņa S. Ausmas zeme. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola, 2012.

Kursīte J., Stafecka A. Latgale: valoda, literatūra, folklorā. Rēzekne: LKC izdevniecība, 2003.

Latgaliešu rakstu valoda. Mācību priekšmeta standarts 4.–9. klasei. Pieejams: http://visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/dokumenti/standarti/latg_val_stand_4_9.pdf

Latgaliešu rakstu valoda. Mācību priekšmeta standarts 10.–12. klase. Pieejams: http://visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/dokumenti/standarti/latg_val_stand_10_12.pdf

Latgališu pareizrakstības nūšaciejumi. Rīga–Rēzekne: b. i., 2008.

Latgales lingvoteritoriālā vārdnīca = Latgolys lingvoteritorialuo vuordineica. 2 sējumi. (zin. red. I. Šuplinska). Rēzekne: Rēzeknes Augstskola, 2012.

Leikuma L. Gruomota školuojuojim. Lielvārde: Lielvārds, 1993.

Marten H. F., Šuplinska I., Lazdiņa S. The Latgalian language as education in Latvia, 2009. Pieejams: http://www.mercator-research.eu/fileadmin/mercator/dossiers_pdf/090603.regional-_dossier_latgalian_in_latvia.pdf

Muizniece I. Latgaliešu literatūras vēsture. Rēzekne: LKC izdevniecība, 1995.

Pielikumi

UNESCO ziņojumā „Izglītība 21. gadsimtā” ir noteikti četri izglītības pamatvirzieni jeb mācīšanās veidi, viens no tiem ir „ *mācīšanās būt, lai labāk attīstītu personību*”. Pilnvērtīga, garīgi bagāta personība ar plašu, kulturāli bagātu un gudru pasaules redzējumu bez nacionālās un reģionālās identitātes apziņas, sava novada kultūrmantojuma apzināšanās nevar izveidoties. Latgales novada galvenais kultūrmantojums ir latgaliešu rakstu valoda. Latgalieši ir ģenētiski saistīti un neatraujami no visas Latvijas latviešiem, un valsts valoda visiem ir viena – latviešu valoda. Viens no latviešu valodas paveidiem ir latgaliešu rakstu valoda. Tā ir nogājusi sarežģītu attīstības ceļu, palīdzējuma Latgales latviešiem saglabāt savu nacionālo identitāti cauri pārpoļošanas un pārkrievošanas gadsimtiem. Latgaliskais jau ir tas pats latviskais.

Latvijas Republikas Valsts valodas likuma 3. panta 4. punkts skan: „Valsts nodrošina latgaliešu rakstu valodas kā vēsturiskā latviešu valodas paveida saglabāšanu, aizsardzību un attīstību”. Latgaliešu rakstu valoda ir dzimtā valoda Latgales latviešiem, un dzimtajai valodai ir svarīga loma personības veidošanā, pašizpaušmē un tautas kultūras apguves un izpratnes veicināšanā.

Latgaliešu rakstu valoda

Mācību priekšmeta standarts 4.–9. klasei

Latgaliešu rakstu valodas standarta saturs saskaņots ar pamatizglītības mācību priekšmeta „Latviešu valoda 1.–9. klasei” standarta prasībām.

I. Vispārīgais jautājums

Sākot latgaliešu rakstu valodas sistemātiskā kursa apguvi 4. klasē, skolēnam ir šādas ikdienas saziņā, fakultatīvās un pulciņu nodarbībās iegūtās priekšzināšanas, prasmes un attieksmes:

1. Komunikatīvā kompetence

1.1. Stāsta dzimtajā izloksnē par sevi, tuvāko apkaimi, redzēto, dzirdēto un piedzīvoto.

- 1.2. Mācās no galvas un runā latgaliski tautasdziesmas, skaitāmpantus, dzejoļus.
- 1.3. Sacer un stāsta pasakas latgaliski.
- 1.4. Sacer un min mīklas latgaliski.
- 1.5. Izsaka savu attieksmi pret dzirdēto, redzēto, piedzīvoto.
- 1.6. Klausās un saprot latgaliski runātu tekstu (pasakas, teikas, īsus stāstus, anekdotes).
- 1.7. Atbild uz jautājumiem par dzirdētu tekstu.
- 1.8. Uztver latgaliski dzirdētus mācību uzdevumus un rotaļu, spēļu noteikumus.
- 1.9. Mutvārdos atstāsta (tuvu tekstam) skolotāja latgaliski lasītu tekstu.
- 1.10. Ievēro saziņā apgūtās runas etiķetes normas.

2. Sociokultūras kompetence

- 2.1. Zina, ka cilvēki var runāt dzimtajā izloksnē, latviešu literārajā vai citā valodā.
- 2.2. Zina, kādus īpašvārdus lieto dzimtajā pusē.

II. Mācību priekšmeta mērķis un uzdevumi

3. Mācību priekšmeta „Latgaliešu rakstu valoda” **mērķis** ir attīstīt skolēna latgaliešu rakstu valodas kompetenci, lai varētu pilnvērtīgi sazināties latgaliski, apzināties latgaliešu rakstu valodas nozīmi personības attīstībā, latviskās identitātes un kultūras saglabāšanā, latviešu literārās valodas apguvē, iekšskultūras un starpkultūru dialoga veidošanā.

4. Mācību priekšmeta „Latgaliešu rakstu valoda” uzdevums ir radīt skolēnam iespēju:

- 4.1. Attīstīt prasmi sazināties latgaliešu rakstu valodā;
- 4.2. Apgūt latgaliešu rakstu valodas funkcionēšanas likumības un īpatnības;
- 4.3. Veidot izpratni par latgaliešu rakstu valodu kā etniskās identitātes sastāvdaļu, Latvijas kultūrvides bagātību, tās nozīmi iekšskultūras un starpkultūru dialoga veidošanā;
- 4.4. Izmantot latgaliešu rakstu valodas prasmes mācību darbībā un ikdienas saziņā, sevis pilnveidošanā un pašizpaušmē.

III. Mācību priekšmeta obligātais saturs

5. Komunikatīvā kompetence

- 5.1. Saziņa. Saziņa, tās specifika latgaliešu rakstu valodā. Informācijas avoti latgaliešu rakstu valodā, informācijas ieguve, uzkrāšana, sistematizēšana, vērtēšana un izmantošana. Valodas kodu maiņa.
- 5.2. Runas darbības veidi. Latgaliešu rakstu valodā radīta teksta klausīšanās, runāšana, lasīšana un rakstīšana. Runas uzvedības normas.

6. Valodas kompetence

- 6.1. Valoda. Latgaliešu rakstu valodas attīstības vēsturiskais konteksts un attīstības posmi; latgaliešu rakstu valodas nozīme Latgalē; valodas normas (ortogrāfijas, gramatikas, interpunkcijas, stilistikas normas); runas stili un žanri. Kopīgais un atšķirīgais latgaliešu rakstu valodā un latviešu literārajā valodā.
- 6.2. Teksts. Teksta pazīmes, struktūra un veidošana; teksta tipi; teksta struktūrvienību saistījums; dažādu runas stilu un žanru teksta plānošana un veidošana latgaliešu rakstu valodā; teksta rediģēšana.

6.3. Teikums. Teikuma pazīmes, uzbūve; teikumu iedalījums un veidi; vārdu sintaktiskie sakari teikumā un teikuma locekļi; sintakses un interpunkcijas normas.

6.4. Vārds. Latgaliešu rakstu valodas fonētiskās īpatnības; alfabēts; vārda morfēmiskā struktūra, galvenie vārddarināšanas paņēmieni un līdzekļi; vārdu krājums un vārda leksiskā nozīme; vārdu daudznozīmība; mantoti un aizgūti vārdi; sinonīmi, antonīmi, homonīmi; historismi, arhaismi, neoloģismi, dialektismi, termini; frazeoloģiskā sistēma; vārda gramatiskā nozīme un formu veidošana; vārdšķiras; vārds latgaliešu rakstu valodā un latviešu literārajā valodā: kopīgais un atšķirīgais.

7. Sociokultūras kompetence

7.1. Latgaliešu rakstu valoda – latviešu valodas vēsturiskais paveids un būtiska latviskās kultūras daļa.

7.2. Latgales kultūras darbinieku loma latgaliešu rakstu valodas attīstībā.

7.3. Valodas situācija Latgalē un drukas aizliegums.

7.4. Dzimtā izloksne, augšzemnieku dialekts, latgaliešu rakstu valoda.

7.5. Latgaliešu rakstu valodas nozīme latgaliskās un latviskās identitātes saglabāšanā un attīstīšanā.

7.6. Latgaliešu valodas pasaulaina.

7.7. Runas uzvedības etniskā un kultūras specifika.

7.8. Cienpilna attieksme pret latgaliešu rakstu valodu, latviešu valodu un citu etnosu valodu.

IV. Pamatprasības mācību priekšmeta apguvei, beidzot 6. klasi

8. Komunikatīvā kompetence

- 8.1. Zina, ka ir verbāli un neverbāli saziņas līdzekļi (žesti, mīmika), izprot to nozīmi saziņā.
- 8.2. Nosaka saziņas dalībniekus, tematu, mērķi, vietu un laiku.
- 8.3. Plāno un veido adresātam, saziņas tematam, mērķim, vietai atbilstošus izteikumus.
- 8.4. Izsaka savu viedokli latgaliski un pamato to.
- 8.5. Piedalās dialogā par piedāvāto tematu.
- 8.6. Novērtē savu un citu izteikumu atbilstību adresātam, saziņas tematam, mērķim, vietai.
- 8.7. Uztver latgaliski dzirdēto tekstu kā veselum un detalizēti.
- 8.8. Lasa tekstu ar izpratni, raiti, skaidri.
- 8.9. Uztver runātā tekstā ietverto konkrēto informāciju un izmanto to savā runā.
- 8.10. Atrod lasītā tekstā konkrētu informāciju un izmanto to savā runā.
- 8.11. Mutvārdos veido izteikumus latgaliski atbilstoši adresātam, saziņas tematam, mērķim, vietai.
- 8.12. Izsaka savu attieksmi pret dzirdēto un lasīto.
- 8.13. Mutvārdos atstāsta (īsi un detalizēti) latgaliski dzirdētu vai lasītu tekstu.
- 8.14. Plāno savu mācību darbību, izmantojot dzirdētu vai lasītu informāciju (uzdevuma formulējumu, mācību tekstu).

8.15. Uzstājas klasē latgaliski ar paša sagatavotu tekstu.

8.16. Izteiksmīgi lasa latgaliski rakstītus tekstus.

8.17. Vērtē tekstā ietverto informāciju (jauna/zināma, svarīga/mazsvarīga) un izmanto to savā runā un mācību darbībā.

8.18. Raksta dažādu žanru tekstus latgaliski (zīmīte, vizītkarte, apsveikums, ielūgums, paziņojums, privāta vēstule, afiša, sludinājums, literārā pasaka) atbilstoši adresātam, saziņas tematam, mērķim, vietai.

8.19. Rakstveidā atstāsta (tuvu tekstam, īsi, izlases veidā) latgaliski lasītu vai dzirdētu tekstu.

8.20. Ievēro latgaliešu rakstu valodā apgūtās runas etiķetes normas.

9. Valodas kompetence

9.1. Zina latgaliešu rakstu valodas pamatfunkcijas.

9.2. Zina, kā veidojusies latgaliešu rakstu valoda un kāda ir tās vēsturiskā nozīme Latgalē.

9.3. Zina, ka latgaliešu rakstu valoda ir latviešu valodas vēsturiskais paveids.

9.4. Zina, ka latgaliešu rakstu valodā ir savi noteikumi un normas.

9.5. Atšķir latgaliešu rakstu valodas zīmes no citām zīmju sistēmām.

9.6. Zina latgaliešu rakstu valodas alfabētu.

9.7. Izmanto latgaliešu rakstu valodas alfabētu praksē.

- 9.8. Zina apgūto latgaliešu rakstu valodas un latviešu literārās valodas vienību kopīgās un atšķirīgās iezīmes.
- 9.9. Zina latgaliešu rakstu valodas funkcionālo stilu iezīmes.
- 9.10. Plāno un veido tekstu latgaliešu rakstu valodā, ievērojot tā pazīmes (virsraksts, temats, galvenā doma, sakarīgums, pabeigtība).
- 9.11. Nosaka teksta galveno domu un tematu.
- 9.12. Piedāvā tematam un galvenajai domai atbilstošu teksta virsrakstu.
- 9.13. Veido apraksta un vēstījuma tipa tekstus latgaliešu rakstu valodā.
- 9.14. Saprot rindkopas un teksta daļu (ievads, iztirzājums, nobeigums) nozīmi teksta izveidē.
- 9.15. Rediģē tekstu, izmantojot apgūtos paņēmienus.
- 9.16. Veido un intonatīvi pareizi izrunā pēc izteikuma mērķa un emocionālās nokrāsas dažādus teikumus latgaliski.
- 9.17. Veido un raksta latgaliešu rakstu valodā pēc izteikuma mērķa un emocionālās nokrāsas dažādus vienkāršus un saliktus teikumus, ievērojot apgūtās interpunkcijas normas.
- 9.18. Raksturo vienkārša teikuma virslocekļus un palīglocekļus.
- 9.19. Saskata tekstā sinonīmus un antonīmus.
- 9.20. Skaidro vārdu, frazeoloģismu un sakāmvārdu semantiku, izmantojot savu pieredzi un skaidrojošās vārdnīcas.
- 9.21. Nosaka sinonīmu, antonīmu, vecvārdu un neoloģismu nozīmi autora un sava teksta veidošanā.
- 9.22. Izmanto sinonīmus, antonīmus, vecvārdus, neoloģismus, frazeoloģismus, parunas, sakāmvārdus savas runas pilnveidošanā.

9.23. Saskata tekstā vārdšķiras (lietvārds, īpašības vārds, skaitļa vārds, personas, attieksmes, jautājamais vietniekvārds, sakārtojuma saiklis, darbības vārds).

9.24. Nosaka vārda piederību vārdšķirai, pamatojoties uz tās gramatiskajām pazīmēm (lietvārds, īpašības vārds, skaitļa vārds).

9.25. Nosaka vārdā apgūtās morfēmas.

9.26. Raksturo apgūto morfēmu nozīmi.

9.27. Darina vārdus, izmantojot apgūtos vārddarināšanas paņēmienus un līdzekļus.

9.28. Saskata morfēmu un vārdu nozīmes atšķirības no latviešu literārās valodas.

9.29. Saskata latgaliešu rakstu valodai raksturīgās fonētiskās atšķirības no latviešu literārās valodas.

9.30. Grafiski pareizi pieraksta vārdus.

9.31. Nosaka vārda skanisko sastāvu (skaņas, zilbes).

9.32. Izrunā un raksta vārdus atbilstoši apgūtajām latgaliešu rakstu valodas normām.

9.33. Izmanto dažādas vārdnīcas un uzzīņu literatūru lingvistiskās informācijas ieguvei.

9.34. Skaidro vārda, morfēmas, skaņas kā tēlainās izteiksmes līdzekļa nozīmi teksta veidošanā.

10. Sociokultūras kompetence

10.1. Saprot latgaliešu rakstu valodas nozīmi Latvijas kultūrā un savas personības pilnveidē.

10.2. Zina, kāda ir Latgales kultūras darbinieku loma latgaliešu rakstu valodas attīstībā.

- 10.3. Atrod vārdā un tekstā latgaliešu pasaulinai raksturīgu kulturoloģisko informāciju.
- 10.4. Vērtē vārdā un tekstā ietverto kulturoloģisko informāciju.
- 10.5. Izmanto savā runas darbībā vārdā un tekstā ietverto kulturoloģisko informāciju.
- 10.6. Atšķir latgaliešu runas un kultūras tradīcijas no citu novadu latviešu un citu etnosu kultūras tradīcijām.
- 10.7. Zina valodas situācijas īpatnības Latgalē.
- 10.8. Cieņpilni izturas pret savu dzimto izloksni un latgaliešu rakstu valodu.
- 10.9. Ir tolerants pret cilvēkiem, kuri runā citā valodā.
- 11. *Skolēna attieksmi raksturo šī pielikuma 10.8. un 10.9. apakšpunktā minētās prasības.*

V. Pamatprasības mācību priekšmeta apguvei, beidzot 9. klasi

12. Komunikatīvā kompetence

- 12.1. Mērķtiecīgi izmanto verbālos un neverbālos saziņas līdzekļus, sazinoties latgaliski.
- 12.2. Orientējas un piedalās dažādās saziņas situācijās, ievērojot apgūtās latgaliešu runas uzvedības normas.
- 12.3. Plāno, veido un koriģē savu runas uzvedību atbilstoši saziņas situācijai.
- 12.4. Izsaka un pamato savu viedokli latgaliski, izmantojot dažādus paņēmienus.
- 12.5. Uztver un vērtē saziņas partnera (-u) viedokli.

12.6. Vērtē savu un citu izteikumu atbilstību saziņas situācijai.

12.7. Iegūst lingvistisko un kultūrvēsturisko informāciju no dažādiem latgaliešu rakstu un latviešu literārajā valodā funkcionējošiem avotiem.

12.8. Analizē, vērtē un izmanto savā pieredzē no dažādiem avotiem iegūto lingvistisko un kultūrvēsturisko informāciju.

12.9. Maina valodas kodus atbilstoši saziņas situācijai.

12.10. Saziņā ievēro runas etiķetes normas un uzvedības kultūru.

12.11. Uztver izteikuma vai teksta autora komunikatīvo nolūku.

12.12. Izmanto dažādus klausīšanās paņēmienus atbilstoši izvirzītajam mērķim.

12.13. Ievēro klausītāja kultūru.

12.14. Vērtē savu klausīšanās kvalitāti.

12.15. Veido mutvārdu tekstus atbilstoši saziņas situācijai.

12.16. Stāsta radoši vai konspektīvi.

12.17. Plāno grupas darbu, izmantojot dzirdētu vai lasītu informāciju.

12.18. Uzstājas ar paša sagatavotu tekstu.

12.19. Analizē un vērtē savas uzstāšanās kvalitāti.

12.20. Ievēro runātāja kultūru.

- 12.21. Izmanto izvirzītajam mērķim atbilstošu lasīšanas paņēmieni.
- 12.22. Kritiski vērtē tekstā ietvertu informāciju un izmanto to savā mācību darbībā.
- 12.23. Ievēro lasītāja kultūru.
- 12.24. Vērtē savu lasīšanas kvalitāti.
- 12.25. Raksta tekstu latgaliešu rakstu valodā atbilstoši saziņas situācijai.
- 12.26. Rakstiski atstāsta (ar pārsprieduma, interpretācijas elementiem) lasītu vai dzirdētu tekstu.
- 12.37. Ievēro rakstītāja kultūru.
- 12.28. Vērtē savu rakstīšanas kvalitāti.
- 12.29. Izmanto dažādus informācijas ieguves un strukturēšanas paņēmienus.

13. Valodas kompetence

- 13.1. Zina, kāda ir latgaliešu rakstu valodas nozīme Latgalē un Latvijā.
- 13.2. Zina latgaliešu rakstu valodas attīstības pamatposmus.
- 13.3. Zina kopīgo un atšķirīgo latgaliešu rakstu valodas un latviešu literārās valodas attīstībā.
- 13.4. Salīdzina kopīgo un atšķirīgo latgaliešu rakstu valodas un latviešu literārās valodas vienību izmantojumā.
- 13.5. Izmanto apgūtās latgaliešu rakstu valodas normas.

- 13.6. Atbildīgi izturas pret savas runas un valodas kodu maiņas kvalitātes uzlabošanu.
- 13.7. Zina valodas funkcionālos stilus un runas žanus un iederīgi izmanto savā runas darbībā.
- 13.8. Veido tekstu, ievērojot visas tā pazīmes (atbilstība adresātam, temats, modalitāte, informatīvums, sakarīgums, veselums, pabeigtība).
- 13.9. Veido dialogu ar latgaliski rakstītu tekstu, lai atklātu autora komunikatīvo nolūku.
- 13.10. Piedāvā dažādus teksta virsrakstus.
- 13.11. Atrod tekstā apakštematus.
- 13.12. Plāno un veido tekstu, izmantojot dažādus plāna veidus.
- 13.13. Veido pārsprieduma un jaukta tipa tekstus latgaliešu rakstu valodā.
- 13.14. Rediģē un pilnveido tekstu, izmantojot dažādus paņēmienus.
- 13.15. Apzināti lieto pēc izteikuma mērķa un emocionālās nokrāsas dažādus teikumus.
- 13.16. Raksturo teikumus, nosaka teikuma locekļus, vārdu sintaktiskos sakarus vienkāršā un saliktā teikumā.
- 13.17. Veido un raksta dažādu veidu teikumus, ievērojot sintakses un interpunkcijas normas.
- 13.18. Mērķtiecīgi izmanto dažādu veidu teikumus mutvārdos un rakstos.
- 13.19. Skaidro dažādu veidu teikumu stilistisko nozīmi teksta veidošanā.
- 13.20. Nosaka dažādu leksisko slāņu valodas vienību lomu tekstā.

- 13.21. Mērķtiecīgi izmanto savā runā dažādu slāņu leksiku, ņemot vērā tās iederīgumu un māksliniecisko izteiksmīgumu.
- 13.22. Skaidro vārdu, frazeoloģismu un parēmiņu semantiku, izmantojot dažādus paņēmienus un dažādus uzziņas avotus.
- 13.23. Mērķtiecīgi izmanto savā runā frazeoloģismus un parēmiņas, ņemot vērā to iederīgumu.
- 13.24. Nosaka vārda, vārdformas morfēmisko sastāvu, to veidošanas paņēmienus.
- 13.25. Nosaka vārdu leksisko un gramatisko nozīmi.
- 13.26. Zina vārdšķiru sistēmu, raksturo vārda piederību vārdšķirai atbilstoši to gramatiskajām pazīmēm.
- 13.27. Mērķtiecīgi izmanto savā runā valodas zīmes kā tēlainās izteiksmes līdzekļus.
- 13.28. Mērķtiecīgi izmanto dažādus paņēmienus un uzziņas avotus valodas vienību nozīmes skaidrošanā.

14. Sociokultūras kompetence

- 14.1. Apzinās dzimto izloksni un latgaliešu rakstu valodu kā savas etniskās un kultūras identitātes daļu latviešu kultūras kontekstā.
- 14.2. Analizē un sistematizē valodas materiālu, lai rekonstruētu latgaliešu priekšstatus par ētiskajām un estētiskajām pamatvērtībām.
- 14.3. Saskata kopīgo un atšķirīgo dažādu tautu valodas pasaulainā un runas kultūras tradīcijās.
- 14.4. Mērķtiecīgi iesaistās starpkultūru dialogā.
- 14.5. Apzinās savu atbildību par dzimtās izloksnes kā personības lokālās identitātes būtiskas iezīmes saglabāšanu.
- 14.6. Apzinās savu atbildību par dzimtās valodas saglabāšanu un savas runas kvalitāti.

- 14.7. Zina, ka Latvijā ir divas vēsturiski izveidojušās rakstības tradīcijas.
- 14.8. Zina, kāda ir valodas situācija Latvijā.
14. 9. Ar cieņu izturas pret citu etnosu valodu, saprotot, ka šāda attieksme ir kulturāla cilvēka pazīme.
15. *Skolēna attieksmi raksturo šī pielikuma 13.6., 14.5., 14.6. un 14.9. apakšpunktā minētās prasības.*

Latgaliešu rakstu valoda

Mācību priekšmeta standarts 10.-12. klasei

I. Mācību priekšmeta mērķis un uzdevumi

1. Mācību priekšmeta „Latgaliešu rakstu valoda” **mērķis** ir pilnveidot skolēna latgaliešu rakstu valodas kompetenci kā personības intelektuālās, garīgās attīstības un pašrealizācijas līdzekli daudz kultūru sabiedrībā.
2. Mācību priekšmeta “Latgaliešu rakstu valoda” **uzdevumi** ir nodrošināt skolēnam iespēju:
 - 2.1. Pilnveidot valodas zināšanas, runas prasmes, lai veiksmīgi piedalītos komunikācijā latgaliešu rakstu valodā;
 - 2.2. Pilnveidot stilistisko un valodas līdzekļu izmantošanas kultūru, lai radoši attīstītu latgaliešu rakstu valodas lietojuma tradīciju;
 - 2.3. Padziļināt izpratni par latgaliešu rakstu valodas lomu Latvijas sabiedrībā, lokālās un nacionālās identitātes saglabāšanā;
 - 2.4. Attīstīt vajadzību un spēju piedalīties iekš kultūras un starpkultūru dialogā.

II. Mācību priekšmeta obligātais saturs

3. Komunikatīvā un valodas kompetence

- 3.1. Publiskās runas veidi. Monoloģiskā, dialogiskā publiskā runa.
- 3.3. Saziņas kultūra.

- 3.4. Dzimtā valoda – personības intelektuālās un garīgās attīstības un pašizpausmes līdzeklis.
- 3.5. Latgaliešu rakstu valoda – latviešu valodas vēsturiskais paveids, tā attīstības vēstures posmi.
- 3.6. Izloksne, dialekts, latgaliešu rakstu valoda un latviešu literārā valoda.
- 3.7. Latgaliešu rakstu valodas normas.
- 3.8. Latgaliešu rakstu valodas funkcionālie stili.
- 3.9. Runas žanri kā īpašs teksta paveids.
- 3.10. Lasītāja dialogs ar tekstu un tā autoru.
- 3.11. Zinātniska, literāra, publicistiska, garīga teksta uztvere un interpretācija.

4. Sociokultūras kompetence

- 4.1. Latgaliešu rakstu valoda Latvijas un Eiropas valodu kontekstā.
- 4.2. Latgaliešu rakstu valoda dažādu kultūru saskarsmē Latgalē un citur Latvijā.
- 4.3. Runas tradīcijas, iekškultūras un starpkultūru dialogs Latgalē.
- 4.4. Latgaliešu rokraksta literatūra – savdabīga latviešu kultūras parādība.
- 4.5. Latgaliešu rakstu valoda – Latgales kultūrmantojuma un kultūridentitātes būtisks komponents.
- 4.6. Personības loma latgaliešu rakstu valodas attīstībā.
- 4.7. Latgaliešu rakstu valodā atspoguļotā pasaulaina latviešu valodas pasaulainas kontekstā.
- 4.8. Lingvokulturoloģiskās informācijas avoti, to izmantošana.

III. Pamatprasības mācību priekšmeta apguvei, beidzot 12.klasi

5. Komunikatīvā un valodas kompetence

- 5.1. Izprot saziņas situāciju un orientējas tajā.
- 5.2. Brīvi sazinās latgaliešu rakstu valodā, lietojot saziņas situācijai atbilstošus valodas un tēlainās izteiksmes līdzekļus.

- 5.3. Pilnveido prasmi veidot monologu, dialogu (mutvārdu un rakstveida formā), publiski uzstāties, iesaistīties diskusijā, organizēt to.
- 5.4. Pārzina argumentācijas paņēmienus un diskusijas pamattaktikas.
- 5.5. Veido informatīvu, argumentētu, rosinošu un svinīgu publisko runu.
- 5.6. Radoši izmanto dažādus runas uzvedības veidus neformālā un lietišķā sarunā vai publiskā diskusijā.
- 5.7. Korekti izsaka savu viedokli pārrunās un diskusijās.
- 5.8. Vērtē runas darbību no saskarsmes efektivitātes un kvalitātes, izmantoto izteiksmes līdzekļu iederīguma viedokļa.
- 5.9. Maina valodas kodus saskaņā ar saziņas vajadzībām.
- 5.10. Atbildīgi izturas pret savu valodas kodu maiņas kvalitāti.
- 5.11. Izkopj savu klausītāja, runātāja, lasītāja, rakstītāja kultūru.
- 5.12. Saprot un lieto mācību procesā nepieciešamos valodniecības terminus latgaliski.
- 5.13. Zina latgaliešu rakstu valodas vēstures būtiskākos faktus.
- 5.14. Izprot dažādu latviešu valodas paveidu lingvistiskās un funkcionālās atšķirības.
- 5.15. Pārzina latgaliešu rakstu valodas funkcionālās jomas.
- 5.16. Saskata kopīgo un atšķirīgo valodas līmeņos, salīdzinot latgaliešu rakstu valodas un latviešu literārās valodas sistēmu.
- 5.17. Veic pētniecisko darbu (dzimtās puses valodas vides un kultūrvides izpēti).
- 5.18. Veido dažādu mācību zinātniskā stila žanru tekstus.
- 5.19. Veido dažādu publicistiskā stila žanru tekstus.
- 5.20. Veido dažādu lietišķā stila žanru tekstus.
- 5.21. Saskata kanoniskā stila (garīgās literatūras) tekstu uzbūves un stilistiskās īpatnības.
- 5.22. Veido dažādu daiļliteratūras stila žanru tekstus.
- 5.23. Raksta vēstījuma, salīdzinājuma, cēloņu un seku pierādījuma esejas par literāru tematu.

- 5.24. Analizē un rediģē dažādu valodas stilu un runas žanru tekstus saskaņā ar tekstveides un latgaliešu rakstu valodas normām.
- 5.25. Uztver un izmanto savā pieredzē tekstā ietverto informāciju.
- 5.26. Vērtē un interpretē dažādus tekstus atbilstoši saziņas vajadzībām.
- 5.27. Saskata latgaliešu rakstu valodas iespējas jaunu vārdu darināšanā.
- 5.28. Nosaka homonīmu un homoformu leksisko nozīmi un lomu tekstā.
- 5.29. Apzināti izkopj savu latviešu literārās valodas prasmi, izmantojot zināšanas latgaliešu rakstu valodā.
- 5.30. Prot iegūt valodniecisku vai kultūrvēsturisku informāciju no dažādiem informācijas avotiem.
- 5.31. Analizē, vērtē, strukturē un izmanto savām vajadzībām no dažādiem avotiem iegūtu lingvistisko informāciju.

6. Sociokultūras kompetence

- 6.1. Apzinās latgaliešu rakstu valodu kā lingvistisku un kultūras vērtību.
- 6.2. Izprot latgaliešu rakstu valodas statusu sabiedrībā un nozīmi savas etniskās un kultūras (lokālās un nacionālās) identitātes veidošanā.
- 6.3. Saprot personības lomu latgaliešu rakstu valodas attīstībā.
- 6.4. Apzinās savu atbildību par latgaliešu rakstu valodas pastāvēšanu un attīstību.
- 6.5. Apzinās nepieciešamību pilnvērtīgi apgūt un lietot latgaliešu rakstu valodu un latviešu literāro valodu.
- 6.6. Izzina latgaliešu rakstu valodas fonētiskajā, vārddarināšanas, morfoloģiskajā, leksiskajā, frazeoloģiskajā, sintakses sistēmā ietverto kulturoloģisko informāciju un izmanto to savā runas darbībā.
- 6.7. Atrod un vērtē kopīgo un atšķirīgo latgaliešu un latviešu literārās valodas pasaulainā.
- 6.8. Ievēro komunikatīvās sadarbības principus iekškultūras un starpkultūru saskarsmē.
- 6.9. Respektē verbālas un neverbālas nacionālās uzvedības īpatnības starpkultūru dialogā.
- 6.10. Samēro etniskos, nacionālos un pasaules kultūrvēsturiskos ideālus ar saviem ētikas principiem.
- 6.11. Analizē, vērtē, sistematizē un izmanto savām vajadzībām no dažādiem avotiem iegūtu kultūrvēsturisko informāciju.

7. Skolēna attieksmi raksturo šī pielikuma 5.10., 5.11., 5.29., 6.1., 6.4., 6.5., 6.9. un 6.10. apakšpunktā minētās prasības.